

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK

6.–8. august 1990

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG 6. august 1990.....	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	3
Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest.....	18
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG 6. august 1990	51
Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest.....	51
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus seoses Kuveidi okupeerimisega Iraagi poolt	69
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG 7. august 1990	76
Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest.....	77
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG 7. august 1990	98
Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest.....	98
Eesti Vabariigi seaduseelnõu riigilipu ja riigivapi kohta.....	107
Eesti Vabariigi sotsiaalmaksu seaduseelnõu esimene lugemine	112
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK VIIES ISTUNG 8. august 1990.....	121
Eesti Vabariigi seaduseelnõu ettevõtte tulumaksu kohta esimene lugemine.....	121
Eesti Vabariigi riigilõivu seaduseelnõu esimene lugemine	136
Eesti Vabariigi seaduseelnõu tegevusloamaksu kohta esimene lugemine	140
Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Muudatuste ja täienduste kohta Eesti NSV maksukorralduse seaduses" esimene lugemine	146

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

6. august 1990

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere päevast, lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem töökohtadele.

Rõõm teid näha värskete ja puhanutena. Lubage teid tervitada jälle siin Ülemnõukogu istungisaalis. Loodetavasti olete kõik aeg-ajalt võtnud kätte uue reglemendi ja olete hästi kursis, kuidas me nüüd ja edaspidi, nii kaua, kui kehtib see reglement, peame käituma. Kuid kõigepealt kontrollime kohalolekut. Kohal on 89 saadikut. Ülemnõukogu on otsustusvõimeline. Puudub 16 saadikut.

Vastavalt reglemendi 1. paragrahvi neljandale punktile toimuvad Ülemnõukogu täiskogu istungid esmaspäeviti kella 16 kuni kella 18. Nii et vastavalt reglemendile on meil praegu aeg reserveeritud tööks saadikurühmades. Teile on välja jagatud Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud päevakorra projekt. Näete, kui mahukas see on. Kuidas Ülemnõukogu suhtub sellesse, kui ma teen ettepaneku paluda tänasel erakorralisel istungjärgul teie nõusolekut ja otsustust, et alustaksime istungjärku plenaaristungiga. Vastavalt uuele reglemendile oleks selleks otsuseks vaja kaks korda rohkem hääli poolt kui vastu. Ma ei tea, kas meie tehnilised teenistused on kompuutriprogrammis ka juba muudatused teinud või hakkame rehkendama näppude peal, aga katsume sellest asjast üle saada. Ettepanek on tehtud, lugupeetud Ülemnõukogu. Kes on selle poolt, et alustada 13., erakorralist istungjärku? Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Tere päevast, lugupeetud kolleegid! Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, asi on selles, et päevakorda võetud materjali, mida hakatakse arutama, saime tervikuna kätte alles täna. Käisin seda reedel küsimas, mulle anti ainult osa, ja loomulikult ei jäänud mul nüüd aega valmistuda. Vaevalt mu kolleegidki on jõudnud projekte läbi vaadata. Seepärast palun lugupeetud juhatajat mõelda, mida teha selleks, et me saaksime nendega tutvuda. Küsimused on väga tõsised, Eestimaa rahvale määrava tähtsusega. Minu arvates ei tohi reglemendist kõrvale kalduda. Liiatigi seisab reglemendis kirjas, et kogu arutusele tulev materjal peab meil

48 tundi enne arutuse algust käes olema. Et ka seda ei tehtud, siis rikutakse reglementi kahel juhul. Tahan lugupeetud juhatajat päevakorra koostamisel aidata. Esimesele lugemisele tulevaid seaduseelnõusid võiks arutada täna, lõplikku otsustamist nõudvad küsimused aga edasi lükata, et me saaksime nende arutamiseks valmistuda. Tähendab, algul käsitleksime ettepanekuid, mille arutamine ei nõua ettevalmistust. Tänan!

Juhataja

Ülemnõukogu juhatus teeb presiidiumi nimel siiski seekord ettepaneku otsustada ühte kõrvalekaldumist reglemendist – alustada istungjärku plenaaristungiga. Mis puudutab materjalide õigeaegset esitamist, siis tõepoolest, kõik on õige peale ühe asjaolu. See ei kehti erakorraliste istungjärkude puhul või nagu öeldakse, sessiooni avamise puhul. Esimesel istungjärgul ei pea kinni pidama 48 tunnist. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Teen väikese paranduse. Reglemendis ei räägita erakorralisest istungjärgust, vaid erakorralistest küsimustest, mille arutamist ei saa edasi lükata. Palun seda arvestada ja panna hääletusele ka teine reglemendi rikkumine: dokumentide hilinenud esitamine. Rõhutan veel kord, et minu esimene ettepanek ei ole põrmugi vastuolus Ülemnõukogu Presiidiumi otsusega. Teiseks teen ettepaneku, et neid küsimusi, mille kohta meile materjali õigel ajal – 48 tundi varem – kätte ei antud, arutataks hiljem, näiteks kolmapäeval. Tänan!

Juhataja

Asi vist nõuab seda, et ma peaksin ette lugema reglemendi nimetatud paragrahvi ja punktid. Paragrahv 7 punkt 2 ütleb niimoodi: presiidiumi koostatud päevakorra projekt koos vastavate kirjalike materjalidega jagatakse saadikutele eesti keeles ja tõlge vene keeles hiljemalt eelmise istungjärgu lõpuks. See säte ei kehti kevad- või sügissessiooni esimese istungjärgu ega erakorralise istungjärgu kohta. Nii et, lugupeetud Ülemnõukogu, ma sõandaksin siiski teie ette tuua otsustamiseks esimese pakkumise, mis seisneb selles, kas ollakse nõus alustama istungjärku plenaaristungiga? Pavel Jermoškin.

P. Jermoškin

Tervist, lugupeetud saadikud, pärast puhkust! Meie esimene tööpäev algas suurte lahkhelidega. Teen ettepaneku, kuidas sellest olukorrast välja tulla. Et lugu dokumentidega

polnud tõepoolest kuigi ilus – kõik saadikugrupid ei saanud nendega tutvuda ja oma seisukohta kindlaks määrata –, soovitan ma istungit küll alustada, aga teha seda tund või poolteist tundi hiljem. Siis jääb inimestele võimalus neisse natuke süveneda.

Juhataja

Kas on vajadus jätkata diskussiooni? Ülemnõukogu juhatajal selline õigus ettepaneku tegemiseks on ja nii nagu Ülemnõukogu otsustab, nii ka jääb. Kui mu mälu ei peta, oli registreerimisel kohal 89 saadikut, kas mõni hilineja veel registreeris ennast? 92 saadikut. 62 saadikut peaksid poolt hääletama, et Ülemnõukogu juhatuse ettepanek läbi läheks. Sergei Petinov.

S. Petinov

Tervist, lugupeetud kolleegid, lugupeetud presiidium! Mul on ettepanek, mis ei ole vastuolus presiidiumi ettepanekuga, mille esitas lugupeetud Ülo Nugis, küll aga võib-olla täpsustab selle ettepaneku üksikasju. Saan väga hästi aru, et olukord, kuhu me oleme sattunud, on raske, aga tööd tuleb alustada. Teen ettepaneku siiski avada plenaaristung, sest selle päevakorras on ettekanne ja küsimused, mida me peame arutama. Kuid lõplikke otsuseid neis küsimustes hakkame vastu võtma alles alates homsest istungist. Mulle tundub, et minu ettepanek ei ole presiidiumi ettepanekuga vastuolus ja lubab meil saadikugruppides tööd teha. Tänan!

Juhataja

Ma ei oska enne otsust, kas plenaaristung ikkagi toimub või mitte, kuidagi suhtuda teistesse ettepanekutesse, seda enam, et bürokraatlikult ei oska ma neid ka reglemendiga seostada. Kõik meie tegevuse protseduurid on ju reglemendis olemas. Alustame vahest ikkagi sellest, et otsustame, kas istungjärk algab plenaaristungiga või alustavad tööd saadikurühmad. Kas Ülemnõukogu juhatuse poolt presiidiumi nimel tehtud ettepanek on selge? On selge. Kes on selle poolt, et erakorralist, 13. istungjärku alustada plenaaristungiga? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 82 saadikut, vastu 7 saadikut, erapooletuks jäi 2. Seega on otsus vastu võetud. Istungjärk algab plenaaristungiga.

Lugupeetud Ülemnõukogu, enne kui me läheme päevakorra juurde, tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele, et reglemendi § 3 käsitleb saadikurühmade tegevust ja vastavalt selle paragrahvi 3. punktile võib iga saadik kuuluda ainult ühte saadikurühma. Sellest tulenevalt on vaja moodustada saadikurühmad uues koosseisus ja ma teen ettepaneku selle tööga alustada juba täna. Samal ajal, kuna meil siiski praegu eksisteerivad saadikurühmad ja uues

reglemendis on § 5 räägitud vanematekogust ja ka sellest, et vanematekogu kutsub kokku Ülemnõukogu esimees, juhataja või Ülemnõukogu Presiidium, siis oleks mul palve täna vanematekoguga nõu pidada. Me peame ilmselt töö korras nõu ja täpsustame aja ja koha. Asjaolud on minu meelest sellised, et Ülemnõukogu juhataja peaks nõu pidama vanematekoguga.

Lugupeetud Ülemnõukogu, teil on käes erakorralise, 13. istungjärgu päevakorra projekt. Vastavalt nüüd kehtivale reglemendile käitume päevakorraga selliselt, et Ülemnõukogu avaldab oma otsuse kaudu heakskiitu, ta kas kinnitab selle päevakorra või ei kinnita. Ja seda tehakse lihthälteenamusega, poolt on rohkem kui vastu. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Ülemnõukogu Presiidiumi esitatud päevakorra poolt ja on nõus seda kinnitama oma otsusega? Palun hääletada! Ma vabandan, üks hetk, Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Ma kardan, et satun jällegi vastuollu reglemendiga, kuid tahaksin siiski teha ühe ettepaneku, mis on minu meelest siiski väga oluline. Ma arvan, et Ülemnõukogu peaks ja oleks lausa kohustatud võtma vastu avalduse seoses Kuveidi sündmustega, sidudes seda ka meie endi saatusega. See avaldus tuleks võtta päevakorda. Ma ei kujuta ette, kuidas me reglemendi alusel seda nüüd teha saaksime, kuid teen siiski ettepaneku. Vastav projekt on esitatud härra Nugisele.

Juhataja

Tõepoolest, lugupeetud Ülemnõukogu, uus reglement on nendel juhtudel, mis puudutavad päevakorra teemat, tunduvalt karmim kui eelmine, kuigi § 7 Ülemnõukogu istungjärgu päevakorda käsitleb. 6. punkt ütleb, et vastuvõetud päevakorda võib muuta, kui selle poolt hääletab vähemalt kaks korda rohkem saadikuid, kui on vastu. Praegusel hetkel on meil ainult päevakorra projekt. Ilmselt peame protseduuriliselt läbima sellised etapid, et kõigepealt ütleme oma sõna päevakorra projekti kohta, ja siis vaatame, kas oleme valmis seda muutama või mitte. Aleksandr Labassov.

A. Labassov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Kodus, tänaval ja ajalehtedes, eriti aga kodanike koosolekutel räägitakse elatustaseme alanemisest ja hinnatõusust teravalt ja põhjalikult, seepärast teen lühidalt. Juba praegu on meie valijad, eriti pensionärid, suurte perekondade lapsed ja väikesepalgalised inimesed meeleheitlikus, alandavas moraalses ja materiaalses

olukorras. Kui me täna ei asu rakendama sotsiaalse kaitse ja kristliku halastuse abinõusid, siis homme ootab valijaid tragöödia ning meid, saadikuid, rahva usalduse täielik kaotamine. Lugu pole niivõrd mõnede hindade tõusus, mis on turumajandusele siirdumise ja privatiseerimise oludes harilik nähtus. Lugu on selles, et õigusriigis, demokraatlikus ühiskonnas peab rahvavalitsus arvestama riigi ja majandusseadusi ning ühiskonnaliikmete enamiku, eeskätt sotsiaalselt vähemkaitstud inimeste arvamust. Ei tohi meelevaldselt, tegelikult ainuisikuliselt tõsta toiduainete, esmatarbekaupade ja -teenuste hindu, eriti kui nende tarbimine seondub rahvuslike traditsioonidega. Ei tohi tõsta väikesepalgaliste inimeste makse, kelle sissetulek on alla elatusmiinimumi; ükski pension, stipendium ja abiraha ei tohi olla kopikagi võrra väiksem elatusmiinimumist; veteranidelt, invaliididelt ja lastelt ei tohi ära võtta ühtki soodustust. Maksud ei või olla suuremad kui Liidus praegu kehtivad või teistes vabariikides kavandavad. Rahvaga nõu pidamata, Ülemnõukogus arutamata ei saa lõpmatuseni tõsta hinnaindeksit ja madaldada nende inimeste elatustaset, kelle arvel me tahame süüa ja riigieelarvet täita. Lõppude lõpuks on lugu selles, et me kuulutasime välja sõltumatu, majanduslikult täiesti iseseisva riigi ning inimese, meie valija huvide prioriteedi. Teen kõigile Ülemnõukogu saadikutele ettepaneku tähistada 1990. aasta 6. augustit allkirja andmisega protestiavaldusele toiduainete, esmatarbekaupade ja -teenuste hindade ohjeldamatu tõusu vastu. Nimelise hääletuse tulemused tuleb kohe avalikustada: siis nähakse, kes on rahva elatustaseme alandamise poolt ja kes valijate huvide ahistamise vastu. Allkirjalehed anname saadikutele, ühtlasi anname juhatajale esimesed kümned tuhanded allkirjad Eestimaa elanikelt, kes protesteerivad hinnatõusu vastu. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti edasilükkamatutest abinõudest jaehindade taseme ja vabariigi kodanike elatusmiinimumi säilitamiseks andsime 3. augustil Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi. Teeme ettepaneku võtta see küsimus istungjärgu päevakorda. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil ei ole veel praegu päevakorda ja ei oska midagi peale hakata nende avaldustega, mis on väljaspool päevakorda. Samas, kui te olete põhjalikult tutvunud reglemendiga, võite sealt välja lugeda, et spiikril on õigus katkestada kohe neid sõnavõtte, mis ei ole seotud päevakorraga. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, kallid kolleegid! Mina toetan Enn Põldroosi ettepanekut, me peame avaldama arvamust Kuveidi sündmuste kohta, see on päris selge. Soovitaksin teha väliskomisjonile ülesandeks avalduse projekt õhtuseks istungiks välja töötada või luua selleks mingi alus. See on üks ettepanek päevakorra kohta. Teine ettepanek on selline. Kui hakkame arutama maksuseadusi, erinevaid maksuseadusi alates 3. punktist, siis ei saa me neid kuidagimoodi enne kvaliteetselt arutada, kui saadikutel ei ole selge eelarve struktuur, võimalik struktuur. Ei ole selge, kui palju valitsus tahab näha raha eelarves. Ei ole selge, milline saab olema valitsuse sotsiaalpoliitika. Eelarve, maksuseadus, sotsiaalpoliitika, tööstusstruktuur käivad käsikäes. Seetõttu on mul ettepanek kuulata 3. punkti eel ära valitsuse esindaja mõtted, mil moel nad kavatsevad kujundada 1991. aasta eelarvet, ja sellest lähtudes hakkame siis arutama maksuseadust. Lihtsalt niisama ühte maksuseadust vastu võtta on võimatu, kui me ei tea, missugusesse süsteemi see peab kuuluma. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma ikka juhin lugupeetud saadikute tähelepanu sellele, mitmendat korda olen täna rõhutanud reglementi, aga ta on meie poolt vastu võetud. Ja kord näeb ette nii, et presiidiumi pakutud päevakord kas kiidetakse otsustamise teel heaks või ei kiideta. Mis aga puudutab uusi seaduseelnõusid, otsuse ja muude aktide projekte, siis vastavalt § 6 1. punktile peavad nad kõik vastavalt sellelesamale reglemendile käima läbi Ülemnõukogu Presiidiumi. Midagi ei ole teha, niisugune on kord. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Me peaksime jõudma ühisele arusaamisele reglemendi § 7 punkt ühes, sest me loome praegu pretsedendi. Mina mõistan seda punkti pisut teistmoodi, kui te praegu tõlgendasite, ja minu meelest tegi härra Põldroos täiesti reglemendikohase ettepaneku. Nimelt on kirjas, et lisaks Ülemnõukogu Presiidiumile võivad päevakorra kohta ettepanekuid teha saadikurühmad ja komisjonide esindajad. Kui nüüd härra Põldroos oleks teinud ettepaneku mõne komisjoni nimel, oleks see olnud väga täpne. Ja on öeldud ka, et küsimusi, mis ei võimalda täita nõuet otsus õigeaegselt ette valmistada või mis nõuavad kiiret otsustamist, võib päevakorda lülitada. Minu meelest toimub vastavalt reglemendile enne päevakorra kinnitamist siiski tema arutamine ja kuskil ei ole öeldud muide ka seda, et saadikud ei või mõnda päevakorrapunkti, mis presiidium on esitanud, kinnitamata jätta. See on erinev tõlgendus, kuid me peaksime praegu jõudma ühele selgele seisukohale.

Juhataja

Ma pean ütlema, et ka selle istungjärgu ettevalmistamisel olid Ülemnõukogu juhatusel teatud kahtlused ja meie arvasime, et kui juba seda küsimust korralikult lahti mõtestada, siis olgu see selgelt käesoleva istungjärgu alguses. Võimalik, et meil tuleb abi paluda õiguskomisjonilt, et ta täpselt ütleks, kuidas me ikkagi käituma peame. Kui te mäletate, siis sellel ajal, kui me arutasime põhjalikult reglementi ja võtsime tema seadusena vastu, ei saanud vähemasti mina ja mõned teised saadikud sellest niimoodi aru, et diskussioon võib jätkuda just nimelt nii, nagu ta oli vana reglemendi ajal. Ma ei tea, lugupeetud saadikud, kas oleks mängureeglite rikkumine, kuid minu meelest oleks praegu õige aeg paluda selles küsimuses selgitust Tõnu Antonilt. Kuidas § 7 punkt 1 täpselt lahti mõtestada. Palume Tõnu Antoni.

T. Anton

Õiguskomisjon pole seda küsimust arutanud ja ma arvan, et minu isiklikust arvamusest on siin palju kaalukam Peet Kase kui reglemendi autori seisukoht, millest ajendudes ta kirjutas täpselt nii, nagu reglemendis need asjad kirjas on.

Juhataja

Me ei hakka praegu tegema küll uuesti ringküsitlust saalis, kuid Peet Kase arvamust tahame teada küll. Peet Kask.

P. Kask

Aitäh! § 7 ei ole küll minu kirjutatud, see ei ole kellegi kirjutatud, sest siin tuli parandusettepanekuid ja ta ongi niisugune kollektiivne looming. Aga mina mõistan asja nii, et kuna punkt 2 erakorralisel istungjärgul ei kehti, siis ülejäänutest tuleb nii aru saada, et presiidiumi pakutud projekt on eriline selles mõttes, et ta jagatakse kirjalikult välja. Kõigil teistel on aga õigus ettepanekuid teha. Ja kui on erimeelsusi, siis mina pakuksin välja seda menetlust, mis on kõigi seaduseelnõude puhul: võtaks presiidiumi projekti aluseks, teeks alguses sellise hääletuse ja seejärel hääletaks läbi kõik parandusettepanekud. Niimoodi hakkab meil töö käima kõikide projektidega. Põhimõtteliselt on võimalik talitada ka nii nagu varemgi. Aga ma arvan, et ega reglement ei peagi kõike täpselt ette nägema. Asi peaks ikkagi ise välja kujunema nii, nagu ta kõige parem on. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Igal juhul on selge see, et kõigepealt tuleb meil välja öelda oma seisukoht

Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud projekti suhtes. Lugupeetud saadikud, kas me võiksime asuda selle toimingu juurde? Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Tere päevast! Ma olen nõus meie töö sellise järgnevusega, et kõigepealt hääletame Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud päevakorra projekti, kuid ikkagi niisuguse klausliga, et pärast selle projekti kinnitamist ei hakka kehtima § 6, mille järgi edasised parandused tulevad sisse kui muudatused juba lõplikku päevakorda. Ma olen oma nime seal juba tükk aega üleval hoidnud ja tahan rõhutada, et esiteks, § 7 lõige 2 täna üldse ei kehti, järelikult kehtib lõige 1, millega on nii Ülemnõukogu Presiidiumi saadikurühmade kui komisjonide esindajate ettepanekud kõik võrdsed. Nii et juhul, kui Ülemnõukogu Presiidium on esimesena välja tulnud, siis me seda esimesena hääletame, kuid sellega ei ole päevakord lõplikult vastu võetud. Mingil juhul ei saa aga § 1 ka mitteerakorralise istungi puhul tõlgendada sellisena, justnagu oleks Ülemnõukogu Presiidium see sõel, kes vaatab enne Ülemnõukogu istungit saadikurühmade ja komisjonide esindajate ettepanekud läbi, kui materjalid on nõuetekohaselt esitatud. Sellist tõlgendust see reglement ei luba.

Juhataja

Paistab, et sellel teemal soovitakse diskussiooni jätkata. Ants Paju.

A. Paju

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, väga austatud Ülemnõukogu esimees, lugupeetud kolleegid! Minu arvates oleme täna istunud taas oma töölaua taha, täna on 6. kuupäev, selle kuu 6. päev ja meil on välja kuulutatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu erakorraline istungjärk. Ma tahaks kolleegide käest küsida, kas me siis taas proovime mõõtu võtta, mida üks või teine hetk meie poolt kirja pandud tööjuhendis näitab, või lahkame tõdeselt, mida siis tähendab, et 50 aastat tagasi inkorporeeriti Eesti Vabariik NSV Liitu vastu rahva tahet. Ma arvan, et täna oleme tõesti koos Kuveidiga, oleme koos leinavate jaapanlastega, oleme koos ka Leedu poistega, keda aetakse taga. Me oleme aga koos ka oma rahvaga ja minu arvates on algaval erakorralisel, 13. istungjärgul kaks olulist tähendust. Esiteks peame ütlema oma sõna ja suhtumise ning teiseks, ma olen nõus härra Madega, kes nimetas, et alates 3. punktist, enne kui me läheme maksuseaduste eelnõude juurde, on Eesti rahvas ootuses, ta on hämmingus, erakordselt sassis ja segaduses. Kui meie siin täna hommikupoolikul ja veel kaks tundi oleme ka selle võimuses, siis me oma rahvas usku ei ärata. Jätaksime praegu mõttevahetuse, oleme

alustanud plenaaristungiga, algame esimese punktiga, ja kui me oleme oma tehtu kohta ütelnud välja arvamuse, häälestunud sellele lainele, siis on midagi meis selginenud selle 50 aasta jooksul. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma loodan, et nüüd viimasena Sergei Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid, olen siiski sunnitud reglemendi juurde tagasi pöörduma, sest meil tuleb ka edaspidi selle alusel elada ja tööd teha. Tahan öelda, et reglemendiga põhjalikult tutvudes ei leidnud ma kusagilt väidet, nagu oleks Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud reglement lõplik ja selle sätted ei kuulu arutamisele. Reglemendis ei ole öeldud, et päevakord võetakse vastu tervikuna. 7. paragrahvi 3. punktis öeldakse ainult, et päevakord võetakse vastu lihthäälteenamusega. Ma ei räägi seda ilu pärast, vaid põhjusel, et minu meelest nõuavad mõned päevakorrapunktid arutamist, näiteks ühtede või teiste teeside õigemat stiililist sõnastamist. Teen ettepaneku, et kui päevakorra kohta on põhimõttelisi märkusi, siis neid arutada, ja pärast võtta päevakord vastu presiidiumi esitatud redaktsioonis, aga täpsustustega, millega me kõik vahest nõustume. See teeb meie töö täpsemaks ja võimaldab ka Ülemnõukogul öelda oma sõna, ei luba teda kasutada presiidiumi ettepanekute kiirkorras läbilaskmiseks. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Asugem nüüd siis otsustamise juurde. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada päevakord niisugusena, nagu selle on esitanud projektina Ülemnõukogu Presiidium?

1. Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest.
2. Eesti Vabariigi seaduseelnõu riigivapi ja riigilipu kohta.
3. Eesti Vabariigi sotsiaalmaksu seaduseelnõu esimene lugemine.
4. Eesti Vabariigi seaduseelnõu ettevõtte tulumaksu kohta esimene lugemine.
5. Eesti Vabariigi riigilõivu seaduseelnõu esimene lugemine.
6. Eesti Vabariigi seaduseelnõu tegevusloamaksu kohta esimene lugemine.
7. Seaduseelnõu muudatuste ja täienduste kohta Eesti NSV maksukorralduse seaduses esimene lugemine.

Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 73 saadikut, vastu 15, erapooletuid 2.

Lugupeetud Ülemnõukogu, te kõik veendusite, et praegu kehtiv reglement jätab võimaluse üht või teist probleemi mitmeti lahti mõtestada. Nagu Peet Kask ütles, ei saa reglement täpselt määratleda kõiki asjaolusid ega peagi seda tegema, järelikult saavutatakse mõned asjad meie omavaheliste kokkulepete alusel.

Mul on jäänud mulje, et Ülemnõukogu pooldab seda varianti, et lisaks Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud päevakorraprojektile peaksime arutama ka veel täiendusi. Ja need ei oleks mitte vastuvõetud päevakorra muudatused, mis eeldaksid kvalifitseeritud häälteenamust, vaid täiendused. Kui me selles oleme kokku leppinud, siis nii me reglementi mõistame, vaatamata sellele, et sõnastus nii konkreetselt neid asjaolusid välja ei too. Enn Põldroos tegi ettepaneku täiendava päevakorrapunkti kohta, mis puudutab avaldust seoses Kuveidi okupeerimisega Iraagi poolt. On olemas ka projekt. Tõsi, ma juhin veel kord teie tähelepanu sellele, et reglemendis on olemas § 6, mille 1. punkti järgi kõik algatatavad seaduseelnõud, otsuste ja muude aktide projektid koos vajalike kirjalike põhjenduste ning muude lisadega esitatakse Ülemnõukogu Presiidiumile. Antud juhul, kui see on Ülemnõukogu seisukoht ja see on kooskõlas eelöelduga, mis puudutab päevakorra formeerimist, ei laiene see nõue päevakorra täiendavatele punktidele. Kas nii tuleb mõista?

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada täiendavalt erakorralise, 13. istungjärgu päevakorda avaldus seoses Kuveidi okupeerimisega Iraagi poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 85 saadikut, vastu ei ole kedagi. Erapooletuks jäi üks saadik. Nimetatud päevakorrapunkt on lülitatud istungjärgu päevakorda. Enn Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud härra esimees, lugupeetud kolleegid! Ma ei saanud osaleda selle küsimuse hääletamisel, kuna mul puuduvad vastavad materjalid antud sündmuse kohta. Me ei saa ju arutada ajaleheartikleid. Kui Enn Põldroosil on need esitada, palun need välja jagada ja siis hakkame seda asja arutama. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kas kommunistlik fraktsioon nõuab hinnaprobleemi päevakorda lülitamist sel istungjärgul?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Reglemendi § 10 punkt 1 väidab seda, et hääletamine on salajane või nimeline, kui seda taotleb enam kui 1/3 kohalviibivatest saadikutest, ja samal ajal öeldakse, et salajasel hääletamisel on eesõigus nimelise ees. On ettepanek järgmist

päevakorrapunkti, mida taotletakse täiendavalt päevakorda lülitada, hääletada nimeliselt. Selleks peab olema vähemasti 1/3 saadikute volitus.

Lugupeetud Ülemnõukogu, me just äsja leppisime kokku, kuidas me tõlgendame § 7. Ja tõlgendus on meie ühisel otsusel selline, et presiidiumi pakutud päevakorrale võidakse teha täiendusi, mida me oleme juba ka demonstreerinud. Tegemist on analoogilise juhtumiga. Kõigepealt nüüd meie seisukoht nimelise hääletamise kohta. Vello Pohla.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Juhin tähelepanu sellele, et nii tähtsas küsimuses niimoodi toimida ei saa, et me pakume välja ühe meie sisepoliitika praeguse põhiküsimuse, nõuame selle päevakorda võtmist, samas nimelist hääletamist, ilma et oleks võimalust esitada mingisuguseid põhjendatud seisukohti poolt- või vastuhääletamisel. Seda ma nimetaksin poliitiliseks piraatluseks ja selliseid käike teha parlamendis ei saa. See on küsimus, mis on meil praegu väga aktuaalne, ja nii parlamendis käituda ei või. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Ootasin kannatamatusega, et härra Nugis informeeriks, milline on Ülemnõukogu Presiidiumi seisukoht antud küsimuses. See on sisuline küsimus. Ja kui mu mälu ei peta, siis presiidiumis seda asja arutati ja soovitati võtta küsimus päevakorda septembrikuus, kui hakkavad meie korralised istungjärgud, ühel esimestest istungitest, kui mitte päris esimesel. Seda enam, et valitsusel on just kavas välja töötada oma sotsiaalprogramm ja esitada Ülemnõukogule. Praegu seda niiviisi ette valmistamata võtta on vaid propagandistlik trikk, mis on nende huvides, kes seda esitasid. Sisulist arutelu niiviisi ei tule, see on liialt keeruline küsimus, et kohe partsti peale hakata.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, paistab et ka sellel teemal diskussioonid jätkuvad. Ma siiski juhin teie tähelepanu sellele, et Ülemnõukogu juhataja ei ole presiidiumi otsust mitte ära unustanud. Samal ajal aga tutvudes esitatud projektiga, kus on sulaselgelt öeldud, et selle seaduseelnõu arutamisele paneku taotlejad eeldavad ka küsimuse käsitlemist septembris, küsisin praegu, minutit viis tagasi kommunistliku fraktsiooni esimehe käest, kas see taotletakse panna

käesoleva istungjärgu päevakorda, ja sain vastuseks jaa. Kui me lähtume kokkulepitud protseduuridest, siis ei ole mul mingit alust käituda teistmoodi kui Kuveidi avalduse puhul, ma pean kordama sama protseduuri ka praegu. Samas juhin tähelepanu sellele, et seaduseelnõu autorid tõepoolest ise peavad ka silmas, et seda peaks arutatama septembris. Ülemnõukogu võtab selle kohta oma seisukoha. Pavel Panfilov.

P. Panfilov

Lugupeetud saadikud, kogu häda on selles, et me vaidleme dokumentide üle, mida me pole näinud. Küllap oleks lihtsam, kui ettepanekut Kuveidi kohta ja meie ettepanekuid oleks nähtud. Ettevalmistamisel ei ole seadus, vaid Ülemnõukogu otsus, mis juhatab valitsusele kätte üldsuuna, kuidas valmistuda aruandeks, mille ta lubab esitada septembris. Seepärast on siin nüanss, mida tuleb lihtsalt arvestada, et tekkinud olukorrast välja pääseda. Oma ettepaneku esitasime reedel, viisime selle Ülemnõukogu Presiidiumi. Seal vaadati see läbi, aga kolleeg Pohla, vabandage, pani mulle piraka: ettepanek polevat põhjendatud. Ma juba põhjendasin seda. Üleantud 31 000-st allkirjast piisab, et küsimust Ülemnõukogus arutusele võtta. Mispärast seda mitte teha, kui rahvas nõuab, ja midagi hirmsat kõnealuses projektis ei ole! Tehkem nii, et laseme ettepaneku paljundada, jagame laiali ja pärast otsustame, kas võtta see päevakorda või ei. Ma palun see hääletusele panna.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Saadik Põldroosi ettepanekul võeti päevakorda Kuveidi küsimus. Nagu ütles lugupeetud kolleeg Leisson, tehti seda ilma dokumentide ja üldse faktideta. Tegemist on väga keerulise rahvusvahelise elu küsimusega. Samas leiab lugupeetud saadik Põldroos, et hindade, hinnatõusu küsimus on teisejärguline ja tarbetu, ei vääri erakorralise istungjärgu päevakorda võtmist. Toon väikese näite, et tõendada: meie ei tõstata seda küsimust ei endale nime tegemise ega valijatelt punktide teenimise eesmärgil. (Lõpetan kohe, enne kui kolleegid hakkavad mind ribide vahele müksima.) Näide on säärane: kalatoodete hinna tõus hõlmas peale meie kalakombinaatide ka väljaspool Eestit asuvate kombinaatide toodangut, aga seal on riik dotatsiooni juba tasunud! Tänan!

Juhataja

Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele, et vastavalt kehtivale reglemendile antakse ühes päevakorrapunktis ühel istungil sõna vaid kaks korda, sinna hulka käib ka küsimuste esitamine. Kuid sõna istungi läbiviimise korra kohta ning faktilisteks märkusteks ei kuulu

selle reglemendi alla. Samal ajal paluksin siiski mitte teha kohapealt märkusi, ma ei suuda neid fikseeridagi. Lubage mul ikkagi juhtida vastavalt sellele reglemendile, mis meil on, ja vastavalt meie kokkulepetele. Me ei pääse ilmselt sellest, et peame otsustama, kas Ülemnõukogu on valmis hääletama nimeliselt või mitte, ja me ei pääse ka sellest, kas oleme selle poolt, et lülitada päevakorda täiendavalt punkt, mis puudutab hindu. Nii- või naapidi peame need otsused vastu võtma. Sellest lähtudes palun väga sügavalt järele mõelda, lugupeetud saadikud, kui me praegu seda diskussiooni peame. Rein Veidemann.

R. Veidemann

Härra juhataja, kolleegid! Juhul kui nüüd küsimuse alla tuleb päevakorrapunkt hindade tõusu ja valitsuse sellekohase tegevuse kohta, teen ma ettepaneku mitte avada selles valdkonnas diskussiooni, vaid sõnastada ettepanud päevakorrapunkt ümber valitsusele usaldushääletuse tegemisenä. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Rein Järlik.

R. Järlik

Austatud härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul on Ülemnõukogu juhatusele küsimus. Kui ollakse valmis sellist päevakorrapunkti hääletama, siis peab olema kindel, et see punkt on ette valmistatud. Tähendab, on olemas ettekandja või ettekandjad või ettekandja ja kaasettekandjad. Kõigi teiste päevakorrapunktide puhul on see olemas. Mina praegu ei tea, kes hakkab selles punktis ettekannet tegema, kes teeb kaasettekande. Lihtsalt laata avada ei pea ma õigeks. Sellise teabega, mis minul olemas on, et lihtsalt seda küsimust arutama hakata, ei pea ma võimalikuks hääletada. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, enne kui ma annan sõna peaministrile, milleks on tal reglemendi järgi eelisõigus, viin sisse ühe vajaliku täpsustuse. Küsimus ei ole mitte selles, kas Ülemnõukogu juhatuse on või ei ole valmis üht või teist päevakorrapunkti arutama. Küsimus on selles, kas Ülemnõukogu on valmis, ja seda Ülemnõukogu oma otsustuste kaudu ka demonstreerib. Kui tema soovib seda punkti päevakorda panna, siis annab ta oma otsustuse kaudu sellest mõista. Ülemnõukogu juhatuse ainult juhib istungit vastavalt kehtivale

reglemendile. Meie valmisolekust oleneb siin õige vähe või ei olene midagi ja ega peagi olenema. Edgar Savisaar.

E. Savisaar

Lugupeetud kolleegid, tere päevast! Valitsus on huvitatud ja toetab igati hinnaküsimuse ülestõstmist Ülemnõukogu istungjärgul. Me tegime selle kohta vastava ettepaneku Ülemnõukogu Presiidiumile. See on üle antud. Ettepaneku järgi peaks antud küsimust arutatama kolmes järgus.

Esiteks. Järgmisel nädalal läbi viia kompleksne reid vabariigi rahvamajanduses, regioonides, et ikkagi fikseerida reas lõikudes hindade tõusu tegelikud põhjused. Me oleme kaotanud rahvakontrolli. Eelmine Ülemnõukogu koosseis kaotas hinnainspektsioonid. Seoses sellega on meil teile väga tõsine palve, et ka rahvasaadikud võtaksid osa sellest järgmise nädala kontrollreidist, mille korraldavad Hinnaamet ja vabariigi prokuratuur.

Teiseks. Meie ettepanekus oli niisugune punkt, et ühel septembri alguse nädalavahetusel, kui ma õieti mäletan, siis 8., 9., korraldada koos Hinnaameti ja ministriumide töötajatega selles küsimuses 2-päevane seminarnõupidamine. Sellest palume samuti osa võtma rahvasaadikuid, kuna arvame, et meie kõigi kompetentsus selles küsimuses vajab tõstmist.

Need seisukohad, mis on viimasel ajal ajakirjanduses avaldatud, on nii mõneski mõttes, vabandage mind, kirjaoskamatud majanduslikust aspektis, ja ma arvan, et me peaksime nad enne istungit läbi vaidlema, et mitte hakata üksteist ümber lükkama nendes asjades, mis on aabitsatõed.

Ja kolmandaks. Meil on ettepanek võtta septembrikuus, pärast seda seminari päevakorda, ei, mitte aruanne, vaid hinnapoliitika, hindade olukord ja hinnaseaduse rikkumise juhud vabariigis. On piisavalt selliseid fakte, kust on näha, et jutt ei ole mitte valitsuse, vaid Ülemnõukogu enda normatiivaktide rikkumisest ja ka nendes valdkondades, mis valitsuse kompetentsi ei kuulu. Niisugune on meie kolmas ettepanek.

Tehes ettepaneku tõsta see küsimus üles septembrikuus, pidasime silmas kahte momenti. Esiteks, mitte rabistada, valmistada küsimus korralikult ette. Ma väidan ja kavatsen ka seda näidata, et hinnatõus on meil kestnud vähemalt *ca* 10 aastat üsna totaalselt, kusjuures mõningatel perioodidel on tõusulained olnud isegi märksa kõrgemad kui praegu. Ja kahtlemata ei vastuta selle eest siis praegune 3-kuuline valitsus, vaid kõik need inimesed, kes on selle aja jooksul tegelnud selle asjaga. Niisiis, meie ettepanek on üle antud Ülemnõukogu Presiidiumile, me palume ka seda praegu otsustamisel arvesse võtta.

Juhataja

Suur tänu! Käesolev reglement ütleb, et kui Ülemnõukogu juhataja tahab sisuliselt midagi öelda, siis ta peab oma ameti üle andma asetäitjale ja minema kõnetooli, kuid minu jutt on praegu siiski seotud istungi läbiviimise korruga ja sellepärast teen ma seda oma ametikohalt. Enne kui me jätkame diskussiooni ja jõuame lõpuks otsustamiseni, värskendan ma teie mälu. Ülemnõukogu juhatus, vähemasti minu näol, mõistis kehtivat reglementi selliselt, nagu ta teile serveeris, et me ainult otsustame Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud päevakorra projekti saatust. Milline ta on, seda te teate, ta on teile kätte jagatud ja seal sees ei ole küsimust, mis seonduks hindadega.

Jaak Allik, Ignar Fjuk ja mõned teised vaidlustasid sellise lähenemisviisi ja me sätestasime oma ühise seisukoha, et Ülemnõukogu Presiidiumi pakutud projekt kas võetakse või ei võeta aluseks ning põhimõtteliselt arutatakse läbi ka täiendavad ettepanekud. Seda me tegimegi ühel, Kuveidi küsimust puudutaval juhul. Nüüd on teine, samasugune juht ja me peame ikkagi otsustama, nii et ma panen järgmistele sõnavõtjatele väga südamele, et me peaksime seda silmas. Neid ettepanekuid ei ole reglemendi ja meie kokkuleppe järgi kuhugi lükata.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Härrased kommunistid, vaadake päevakorda, seal on 7 punkti, kui te need läbi loete ja mõtlete korraks ajabilansi peale, siis rohkemat sinna ei mahugi. Tahaks teile veel meelde tuletada, et praegu ei ole 1917. aasta, vaid 1990. aasta. Aitäh!

T. Mets

Härra Ülemnõukogu juhataja! Juba terve tund on möödunud istungjärgu algusest ja praegu oleme täpselt niisama kaugel kui tund aega tagasi. Praegune koosolek tuletab rohkem meelde filosoofilist klubi kui saadikukogu. Kutsun teid üles täitma oma kohustusi ja kutsuma saadikud korrale, et täita seda päevakorda, mis on meile ette antud. Kõik.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et täiendavate päevakorrapunktide saatust otsustada nimelisel hääletamisel? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 27 saadikut, vastu 48, erapooletuid 9. Kui minu matemaatika õige on, siis kolmandikku ei tulnud välja.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada käesoleva 13., erakorralise

istungjärgu päevakorda punkt, mis puudutab edasilükkamatuid abinõusid hinnaprobleemide ja elatusmiinimumiga seotud probleemide arutamisel? Mu tõlge on konarlik, palun vabandada. Selle ettepaneku poolt on 21 saadikut, vastu 65, erapooletuid on 2. Küsimust ei lülitata päevakorda.

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkame istungi tööd vastavalt kinnitatud päevakorrale.

Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest

Juhataja

Esimene päevakorrapunkt: "Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest". Ettekandeks saab sõna Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel.

A. Rüütel

Austatud rahvasaadikud! Eesti iseseisvuse taastamise teed on käidud juba nii kaua, et see võimaldab tehtut analüüsida ning edasisi suundi kavandada. Seni ettevõetu puhul oleme Ülemnõukogus ikka lähtunud rahva tahtest, püüdnud arvestada reaalsusi meil ja mujal, olla tasakaalukad ning järjekindlad. Oma roll on olnud nii Ülemnõukogul kui valitsusel, ühiskondlikel liikumistel ja parteidel ning eriti meie rahva ühisettevõtmistel. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisel on määravad meie suhted Moskvaga ja just sellel küsimuste ringil järgnevalt peatuksingi, jättes valitsustevahelised suhted valitsuse esimehe käsitleda.

Möödunud aasta lõpuks jõudsid poliitilised protsessid Eestis sellisesse staadiumi, et 12. novembril 1989. aastal võttis Ülemnõukogu vastu otsuse ajaloolis-õiguslikust hinnangust Eestis 1940. aastal toimunud sündmuste kohta. Selles fikseeriti põhjalikult töötanud teaduskomisjoni materjalidele tuginedes, et NSV Liidu stalinliku juhtkonna 1940. aasta välispoliitilised ja sõjalised aktsioonid Eesti Vabariigi vastu on kvalifitseeritavad kui agressioon, sõjaline okupeerimine ning anneksioon. Riigivolikogu 1940. aasta 22. juuli otsus "Deklaratsioon Eesti astumise puhul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu" kuulutati õigustühiseks, kuna see ei olnud Eesti rahva vaba tahte avaldus. Ülemnõukogu kinnitas seetõttu, et Eesti lülitamine 1940. aastal Nõukogude Liidu koosseisu ei olnud õiguspärane. Ülemnõukogu otsustas taotleda Eesti taastamist õigusliku järjepidevuse põhimõtte alusel rahvusvahelise õiguse subjektina, milleks ta jättis endale läbirääkimiste korraldamise õiguse. See otsus oli kahtlemata üks mõjutegur, mille tulemusena NSV Liidu Rahvasaadikute

Kongress võttis 24. detsembril 1989. aastal vastu otsuse poliitilisest ja õiguslikust hinnangust Nõukogude–Saksa 1939. aasta mittekallaletungilepingule. Kongress tunnistas salaprotokollid juriidiliselt alusetuks ja allakirjutamise momendist kehtetuks. Otsuses tõdetakse, et Stalin ja tema lähikond kasutasid neid protokolle ultimaatumite esitamiseks ja jõuga surve avaldamiseks teistele riikidele, rikkudes nende suhtes võetud õiguslikke kohustusi. Selliste jalge alla tallatud dokumentide hulka kuulus ka kahe naaberriigi suhete alusdokument, 1920. aasta Tartu rahuleping. Järgneval perioodil saavutas Eesti elanikkonna enamuse ja vastavalt ka poliitiliste jõudude avalik suhtumine Eesti tulevikku uue mõõtme. Lõplikult formuleeriti see 2. veebruaril 1990. aastal asetleidnud kõigi tasandite rahvasaadikute üldkoosolekul Tallinna Linnahallis. Eesti riikliku iseseisvuse deklaratsioon lähtub juba täiesti üheselt ideest taastada Eesti Vabariigi iseseisvus õigusliku järjepidevuse alusel. Deklaratsioonis kinnitati, et meie võitlus saab toimuda üksnes rahumeelsete vahenditega. Rahvasaadikute täiskogu pöördus NSV Liidu Ülemnõukogu poole ettepanekuga alustada Eesti rahva seaduslike esindajatega läbirääkimisi Eesti riigi iseseisvuse taastamiseks. Arendades edasi seda deklaratsiooni, võttis Ülemnõukogu 23. veebruaril vastu otsuse ettevalmistustest Eesti riiklikuks iseseisvumiseks. Sellega pöörduiti NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi poole ettepanekuga vaadata läbi NSV Liidu Ülemnõukogu 1940. aasta 6. augusti seaduse "Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu" õiguspädevus. Kongressile kinnitati, nüüd juba vahetult Eesti seadusandliku organi nimel, pakkumist alustada ametlikke läbirääkimisi NSV Liidu ja Eesti NSV vahel Tartu rahulepingu kehtivusel rajaneva Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise üle *de facto*. Kinnitati Eesti majandusliku ja poliitilise iseseisvuse komisjoni koosseis. Arvukas ja esinduslik organ arutas kahel korral NSV Liiduga arendatavate suhete üldsuundi ja valmistas ette ulatusliku materjali. Moskvas vastati Baltimaades ja liiduvabariikides vallandunud objektiivsetele protsessidele jäiga NSV Liidust lahkumise seadusega 3. aprillist.

Eesti iseseisvuse taastamine on rahvusvahelise elu probleem, mitte mainitud seaduse alla langev NSV Liidu siseasi.

Märtsi algusest toimunud kohtumistel Mihhail Gorbatšovi ja teiste NSV Liidu liidritega tõstatasime nõudmisi tegutseda vaid NSV Liidu seadusandluse raames. Olukorda mõjutas tunduvalt Leedu Vabariigi 11. märtsi iseseisvusdeklaratsioon. NSV Liidu ja muu maailma tähelepanu koondus sellest alates Leedule, kes ühelt poolt vajab solidaarsust, mida Eesti talle nii sõnas kui ka teos avaldas, teiselt poolt aga kiirendas protsesse ülejäänud kahes Balti riigis ja mõjutas teatud määral meil tehtud otsuseid.

24. veebruarist 1. märtsini valitud Eesti Kongress on oma järgneval kahel istungjärgul samuti esitanud õigusliku järjepidevuse idee Eesti Vabariigi taastamisel. Nagu ma juba eespool rõhutasin, on Ülemnõukogu seda ideed realiseerinud oma otsustes ja praktilises tegevuses, kuid lähtunud samal ajal reaalpoliitilisest olukorrast.

Õigusliku järjepidevuse idee on olnud siduv lüli koostöös Ülemnõukogu ja Eesti Komitee vahel.

Viimastel kuudel arenenud diskussioon Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi suhete üle ongi kajastunud erinevat lähenemist reaalsuse ja printsiipide vahekorrale. 30. märtsil võttis Ülemnõukogu vastu Eesti riikliku staatuse otsuse, millega tunnistati Eestis NSV Liidu riigivõimu ebaseaduslikkust selle kehtestamise momendist alates ja kuulutati välja Eesti Vabariigi taastamine. Selle aktiga peatati NSV Liidu põhiseaduse kehtimine Eestis ja faktiliselt eralduti Nõukogude Liidu poliitilisest süsteemist. Ülemnõukogu sätestas Eestis riiklikule iseseisvusele ülemineku, majanduslike ja poliitiliste aluste garantiide loomise perioodi.

11. aprillil saatis Ülemnõukogu läkituse NSV Liidu presidendile. Veel kord kinnitati, et tegemist on kahe riigi suhetega ja Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise juriidiliseks aluseks ei saa olla NSV Liidu konstitutsioon. Ülemnõukogu pöördus NSV Liidu presidendi poole ettepanekuga alustada viivitamatult NSV Liidu ja Eesti NSV täievolilise delegatsiooni läbirääkimisi Eesti Vabariigi iseseisvuse, poliitilise suveräänsuse ja seadusliku riigivõimu taastamiseks. Taotleti Liidu ametlikku seisukohta ning samme läbirääkimiste alustamise asjaolude ning ajakava kindlaksmääramiseks.

Üleminekuperioodi asuti reguleerima seaduste ja otsustega maikuu. 8. mail vastuvõetud Eesti sümboolika seadus hakkas taastama neid sümboleid, mis on seotud iseseisva Eesti riigiga. Dokument rakendas 1938. aasta põhiseaduse mitmed paragrahvid. Nii sätestatakse, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, mille maa-ala on lahutamatu tervik ja kus on jõus ainult tema enda seadused.

16. mail vastuvõetud Eesti valitsemise ajutise korra aluste seaduses kavandati riigivõimu, valitsemis-, kohtu- ja prokuratuuriorganite allutamine Eesti Vabariigi organitele ja nende lahutamine NSV Liidu vastavast süsteemist. Kõnealuse seaduse täitmisel on meil veel palju teha. Vähimigi edu saabub siin visas võitluses. Samal päeval võttis Ülemnõukogu vastu otsuse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu tegevusprogrammist üleminekuperioodil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseni ja valitsemise ajutisest korrast. Otsuses avati senisest täpsemalt meie positsioon. Suhetes NSV Liiduga lähtub Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Eesti Vabariigi ja

Vene NFSV vahel 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud Tartu rahulepingust, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu peab vajalikuks reguleerida Eesti ja NSV Liidu suhteid läbirääkimiste teel.

Eelläbirääkimiste ülesanne on kindlaks määrata ametlike läbirääkimiste ainevald. Eesti Vabariik esitab läbirääkimiste teemaks okupatsiooni lõpetamise ja Eesti Vabariigi sõltumatuse faktilise taastamise. Läbirääkimiste aineks peavad saama taasiseseisvumise konkreetsed teed ja tingimused. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ei pea võimalikuks osaleda läbirääkimistel NSV Liitu edasikuulumise mis tahes vormide üle. Läbirääkimiste sihiks seatakse lepingu sõlmimine okupatsiooni lõpetamise, iseseisvuse garanteerimise ning Eesti Vabariigi ja NSV Liidu edasiste heanaaberlike suhete kohta. Läbirääkimistel NSV Liidu võimudega kuuluvad reguleerimisele ka Eesti Vabariigi sõltumatuse taastamise üksikprobleemid, nagu Eesti Vabariigi ja NSV Liidu majandus- ja kultuurisuhted; Eesti Vabariigis elavate NSV Liidu kodanike õiguslikud garantiid ja konsulaarsuhted; NSV Liidu omandiküsimus Eesti Vabariigis ning Eesti Vabariigi omandiküsimus NSV Liidus; vastastikused võlgnevused, piiride küsimus, Eesti Vabariigi muutmine neutraalseks, blokiväliseks riigiks; Eesti Vabariigi territooriumil viibivate NSV Liidu vägede staatus enne nende lõplikku väljaviimist kokkulepetes ettenähtud tähtajal ning teised vastastikku huvi pakkuvad küsimused. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu taotleb Eesti, Läti ja Leedu probleemi käsitlemist ühtse Balti küsimusena mitmepoolsete rahvusvaheliste läbirääkimiste tasemel. Just sellest dokumendist oleme rangelt lähtunud kõigis edasistes kontaktides NSV Liidu juhtidega.

Vaatlen tänast esinemist siin ka kui omamoodi aruannet Ülemnõukogule ja ma räägiksingi nüüd Balti teest, nn. Balti teest.

Kolm Balti riiki on oma iseseisvustootlustes ühtsed ja nii on ka loomulik, et Eesti ettepanekud koostöö viimiseks uuele tasandile said naabritelt hea vastuvõtu. 12. mail Tallinnas aset leidnud ülemnõukogu esimeeste juhitud delegatsioonide kohtumisel otsustati luua Balti Riikide Nõukogu. Mihhail Gorbatšovile ja George Bushile saadetud telegrammides toonitati, et iseseisvusest vägivaldselt ilma jäetud Balti riikide rahvad on oma kõrgeimate valitsusorganite kaudu väljendanud vankumatut tahet taastada täielik riiklik iseseisvus ja on asunud seda ellu viima. Suurriikide juhte paluti neid püüdlusi toetada. Kahjuks jäi konkreetne vastus Washingtoni tippkohtumiselt saamata.

Kolmikkohtumise kommünikees toonitati, et suhted NSV Liiduga ja Vene NFSV-ga rajanesid ja peavad edaspidigi tuginema 1920. aasta kahepoolsetele rahulepingutele ja neist tulenevatele dokumentidele. Ühiselt fikseeriti, et läbirääkimisi NSV Liiduga soovitakse pidada, kooskõlastades seisukohad omavahel ning taganemata iseseisvuse põhimõttest. Nii eraldi kui koos väljendatud soovi kohtuda tipptasemel NSV Liidu esindajatega kinnitati Balti Riikide

Nõukogu direktsoonide kohtumisel Jürmalas 6. juunil. Sealt Mihhail Gorbatsšovile saadetud ühises läkituses taotleti viivitamatut kokkusaamist läbirääkimiste temaatika, tähtaegade ja korra määramiseks.

12. juunil leidiski aset kolme Balti riigi esindajate kohtumine NSV Liidu presidendi ja peaministriga. Erinevalt varasemast olid meie partnerid seekord valmis kasutama juba sõna "läbirääkimised", seni oli jutt ikka käinud dialoogist või muust. Kui varem oli Moskva pool kõneldud vaid arutluste võimalikkusest pärast iseseisvusotsuste tühistamist, siis nüüd oldi valmis leppima ka nende peatamisega. Selline areng NSV Liidu presidendi seisukohtades andis teatud lootusi. Samas oli ka täiesti selge, et tühistamisest ei saa mitte mingil juhul juttu olla. See oleks vastu rahva suure enamuse tahet ja seda me ka ei teinud.

Kolme riigi iseseisvusotsused on olnud erinevad. Nii läksidki leedulased sellist teed, et pakkusid 11. märtsi otsuse peatamist 100 päevaks, alates läbirääkimiste alustamisest.

27. juulil Jürmalas aset leidnud Balti riikide tippkohtumisel vastuvõetud avalduses esitatakse mitmeid seisukohti, mis puudutavad suhteid NSV Liiduga. See võimaldab veenduda tõesti ühise joone järgimises ka dokumentaalselt vormistatuna. Isiklikes kontaktides on peamisi samme pidevalt arutatud. Avalduses deklareeritakse, et kolme Balti riigi täievolilised esindajad ei ole osalenud NSV Liidu liidulepingu väljatöötamises ega pea ka edaspidi võimalikuks selles protsessis osaleda.

Jääb arusaamatuks, kust võetakse alus väidetele mingitest salasepitsustest, osavõtust liidulepingu väljatöötamisest ja nii edasi. Väljamõeldiste ja destruktiiivse kriitikaga paraku iseseisvumisele kaasa ei aita. Balti Riikide Nõukogu avalduses esitatakse väga selge alus võimalikele lepetele nii NSV Liidu kui selle vabariikidega ja samuti muude riikidega. Mis tahes lepinguid nendega tehakse üksnes siis, kui need põhinevad kolme riigi ülemnõukogude aktidel iseseisvuse taastamise kohta.

Avalduse kohaselt peetakse õigeks pidada läbirääkimisi NSV Liiduga põhimõttel kolm pluss üks või ühel ja samal ajal tihedalt koordineerituna. Nende tulemuseks aga peavad olema poliitilise iseloomuga lepingud, mille põhjal edaspidi sõlmitakse lepinguid suhete ja koostöö kohta tegevuse ning huvide omaette valdkondades.

Tulebki rõhutada, et Balti küsimuse lahendamine kolme riigi iseseisvuse taastamise teel tähendaks veel ühte sammu rahvusvaheliste suhete demokratiseerimisel ja väikerahvaste õiguste tagamisel. NSV Liidule tähendaks see aga vabanemist ühest veel püsivast stalinismi pärandist, Balti riikide okupatsioonist. Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhted saavad areneda kahel omavahel keerulises vahekorras oleval tasandil – NSV Liidu keskorganitega ja NSV Liidu 12 liiduvabariigiga ning nende koosseisu kuuluvate administratiiv-territoriaalsete

üksustega.

Erilise tähtsusega on meie jaoks loomulikult suhted Venemaaga. On ju tegemist suurima NSV Liidu vabariigiga ja meie naabriga. NSV Liidus käib praegu väga valuline ja konfliktne volituste ümberjagamine keskaparaadi ja vabariikide vahel. Selle alus on olnud vabariikide ülemnõukogudes suveräänsusdeklaratsioonide vastuvõtmine, mis on samased meie 16. novembri 1988. aasta dokumendiga. Keskvõim on püüdnud altpoolt tulevat survet nõrgendada uue liidulepingu ettevalmistamise forsseerimisega. Eesti ja teised Balti riigid selles protsessis ei osale, kuigi me loomulikult tervitame iga sammu demokraatiale suures naaberriigis.

14. mail võttis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu vastu pöördumise Vene NFSV Rahvasaadikute Kongressi poole. Selle andis hiljem üle meie delegatsioon. Läkituses kutsutakse mõlema rahva vabaduse nimel võitlusse impeeriumikeskse lähenemisviisi vastu. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu tegi ettepaneku moodustada ülemnõukogudevaheline komisjon, süvendamaks vastastikustest huvidest lähtuvalt kahe rahva koostööd. Juulikuus saime telegrammi Vene Föderatsiooni juhtidelt Boriss Jeltsinilt ja Ivan Silajevilt. Selles märgitakse, et on aeg hakata viivitamata välja töötama kahe vabariigi vahelise lepingu projekti. 10. juulil lähetatud vastutelegrammis suhtusime algatusse positiivselt. Samas ei aktsepteeri me Vene NFSV Rahvasaadikute Kongressi otsuses 23. juunist k.a. väljendatud taotlust panna lepingute süsteemiga alus uuele liidulepingule. Uude faasi astus Venemaaga sidemete edendamine 27. juulil Jürmalas asetleidnud kolme Balti riigi ülemnõukogu esimeeste ja Vene NFSV Ülemnõukogu esimehe neljapoolsel kokkusaamisel. Sellel leiti sobivad teed kahe- ja neljapoolsete sidemete koosarendamisele. Venemaa pool eristas teadaandele alla kirjutades selgelt Balti riikidega arendatavaid kontakte suhetest NSV Liidu liiduvabariikidega. Jürmala kohtumisel otsustati, et tuleb kohe alustada ettevalmistusi kahepoolsete riiklike lepingute sõlmimiseks. Seda ka Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel. Poolteise-kahe kuu jooksul valmistatakse siis ette ja kirjutatakse alla poliitilised ja õiguslikud lähtelepingud ning samuti lepingud majanduslike, teaduslike, tehniliste, kaubanduslike, sotsiaalsete, rahvustevaheliste, kultuuriliste ja muude suhete kohta ning lepingud kodakondsuse küsimustes. Seejuures ei esita pooled mingeid eeltingimusi. Töö on ekspertide tasemel juba alanud.

Edasistest otsingutest. Viimastel nädalatel on Eestimaa rahvas korduvalt kuulnud ja lugenud pessimistlikke hinnanguid meie iseseisvuse taastamise eest käiva võitluse seisu ja edasise käigu kohta. Mõnede arvates on rahvas poliitikast väsinud, mõnede meelest on raskenevad majandus- ja sotsiaalprobleemid tõrjunud iseseisvusküsimused tagaplaanile. Mõnede sõnul on rahvas praegu olukorra umbmäärasuse ja erakondlike vastuolude tõttu lihtsalt segaduses.

Tõepoolest, kesksuvel oli periood, millal ei osutunud võimalikuks kuigi aktiivselt töötada nõndanimetatud Moskva suunal. Selle taga olid sealsed poliitilised suurüritused: Venemaa rahvasaadikute kongress, Venemaa ja üleliidulise Kommunistliku Partei kongressid jm. Neile kuulus NSV Liidu juhtide tähelepanu, mis ei lubanud meil astuda otsustavaid samme. Pealegi tuli paljudel partneritel Moskvast läbi käia valimiste sõelast. Jõud paigutusid ümber. Demokraatlike ringkondade positsioonid tugevnesid ja tippjuhtide seisund kindlustus. Ometi arenes ka sellel perioodil erinevatel tasemetel mõttevahetus. Nõuda selles kontekstis, et meie probleeme kohe lahendataks, oleks pigem loonud ohu sattuda ummikusse, kuna sel ajal oli Nõukogude Liidu juhtkond valmis käsitlema vaid liidulepingut.

Inimeste ebakindluse taga on olnud kindlasti ka mõningane teadmatus. On ju selge, et suhtlemisel oma partneritega ei pääse me diplomaatias nõutavatest reeglitest. Samas võib sellega kaasneda inimeste hirm, et järsku loobutakse nende seljataga millestki väga olulisest. Siin tuleb leida sobiv kompromiss. Peamised rajajooned peaksid olema määratud Ülemnõukogu otsusega. Olulisemad üksikküsimused nende raames oleksid Ülemnõukogu Presiidiumi regulaarse arutamise objekt. Ja detailid ning taktikalised käigud nõuavad tõepoolest konkreetsete ametiisikute usaldamist.

Neis raamides peab tundma usaldust ka Ülemnõukogu esimees. Seadusandliku ja täidesaatva võimu esindajate tegevuse paremaks koordineerimiseks oleks vaja tõenäoliselt luua mehhanism, nagu mõnedes riikides on, see on rahvusliku julgeoleku nõukogu. Selle organi käsutuses peaks olema ka poliitilise analüüsi teenistus. Iseseisvusliikumise algaegadel oli Eesti Vabariigi taastamine inimestele sootuks tähtsam igapäevase elu vintsutustest. Nüüd aga on koos poliitilise pingega tõusnud ka sotsiaalsete ja majanduslike konfliktide oht. Viimastel nädalatel on inimesed üha enam nurisenud hindade tõusu ja toidulettide tühjuse üle. Tõsiseid raskusi on tekitanud bensiinikriis. Niisuguses olukorras võib iseseisvusliikumine lõhestuda ja juhtkonnalt püütakse võtta tegevusvõime ning rahva usaldus. Valitsus on saanud olla ametis liiga vähe, et tema tegevust nii keerulises valdkonnas sellise lühikese aja järel hindama hakata. On näha, et streigikomiteed ja muud sotsiaalse pinge õhutamisele orienteerunud organisatsioonid püüavad esitada majanduse ja sotsiaalelu varjukülgi kui iseseisvusliikumise tagajärgi. Selle ohtlikkust ei tohi alahinnata.

Oma mõju on ka sellel, et meie erakonnad ja muud poliitilised jõud peavad tõsist võitlust populaarsuse ja võimu pärast. Juba nüüd ja sellises ulatuses, nagu see on omane pikka aega iseseisvalt areneda saanud demokraatiale. Meil peaks välja kujunema ühtne seisukoht iseseisvumise peaküsimustes, mida ei tohiks kahjustada erakondlikud ja isiklikud erimeelsused. Loodan, et Kadriorus taasalanud kokkusaamised peamiste poliitiliste jõudude ja

ühiskondlike liikumiste ja organisatsioonide juhtidega aitavad sellele kaasa. Usun, et rahvas saab senisest sagedamini oma esindajatelt aru pärida, mida nad on konkreetselt teinud Eesti iseseisvuse saavutamiseks. Meie poliitika võib olla sihikindel ja aktiivne, kuid ilma reaalse tõesti operatiivse ning põhjaliku analüüsita ei suuda me läbimõeldult astuda vajalikke samme. Meil on vaja arvestada Euroopa ja kogu maailma arengu pikemaid perspektiive, mida tähendab meile Euroopa integratsioon, kuidas areneb Helsingi protsess, mida toob kaasa Saksamaa ühinemine, kuidas mõjutavad meid NSV Liidus ja Ameerika Ühendriikides toimuvad muudatused jm.

Läbirääkimistel nii NSV Liiduga kui ka Venemaaga on praegu peamine lähtealus aastatel 1920–1940 sõlmitud Eesti Vabariigi ja NSV Liidu lepingud. See õiguslik baas vajab tõsist analüüsi. Äärmiselt oluliseks tuleb pidada mitmete teoreetiliste küsimuste läbitöötamist. Kindlasti kuuluvad nende hulka ajaloo küsimused, aga samuti kodaniku-, inim-, rahvusliku ja rahvusvahelise õiguse vahekorrad. On tunda, et just siin on meid kõige vähem mõistetud. Poliitika on alati ka liitlaste otsimine. Et meid toetataks, tuleb rahvusvahelist üldsust, sealhulgas NSV Liidus, eelkõige informeerida, siis järgneb juba teadmine, teadmisesest aga saab mõistmine ja sellest lõpuks toetus.

Kahjuks ei ole me endiselt suutnud märgatavale osale maailmast enda olukorda teadvustada. Paraku ei ole meil loodud vajaliku ulatusega struktuure Eesti Vabariigi ametliku poliitika tutvustamiseks kaugemal. Eesti Ülemnõukogu tegevus on kajastanud realselt muutuvat poliitiliste jõudude vahekorda ja lähtunud rahva taotlustest taastada iseseisvus. Kuni täieliku riikliku iseseisvuse taastamise eesmärgi lõpliku formuleerimiseni püsib endiselt nii- või teistsugusel määral 1988. aasta sügisel kompromissilisena, vahepealse paratamatusena tõstatatud liidulepingu idee. Sellega on loogiliselt seotud isemajandamine. NSV Liidu keskvoimu tollaegne jäik vastuseis liidulepingu ideele, NSV Liidu Ülemnõukogus vastuvõetud Eesti, Läti ja Leedu isemajandamise otsuse nurjamine liiduliste ametkondade poolt, Tbilisi sündmused, NLKP Keskkomitee augustiavaldus Baltikumi aadressil ja hulk muid tegureid viisid meelemuutusele paljud needki, kes varem liidulepingut tõepoolest sisuliselt pooldasid. Oma mõju sellele oli ka imperiumimeelsete jõudude tegevusel Eestis. Ja nii on suurenenud järjekindlalt see osa Eestimaa elanikest, kes pooldavad täielikku riiklikku iseseisvust. Seepärast pole me ka osalenud Moskvas kiirustades alustatud liidulepingu väljatöötamise ja allakirjutamise protsessis. Samal positsioonil on Leedu ja Läti, mida me koos kinnitasime Jurmalas 27. juulil allakirjutatud avalduses.

Et sellesse kõigesse selgust tuua, on praegu otstarbekas tunnistada kehtivuse kaotanuks oma aja laps, Eesti NSV Ülemnõukogu redaktsioon 16. novembrist 1989 nn. liidulepingu kohta.

Teatavasti seisis meie taotlus alustada läbirääkimisi pikka aega NSV Liidu juhtkonna nõudmise taga, et me kas tühistaksime või peataksime 30. märtsi otsuse üleminekuperioodist. 26. juulil kõnelesin ma NSV Liidu Presidendi nõukogu liikme Grigori Revenkoga ja ta rääkis seekord juba läbirääkimiste küsimustest, ilma mainitud probleemi esitamata. Seega ei seatud meile enam eeltingimusi, kuigi kirjalikult selle kohta kinnitust ei ole. Ta tegi ettepaneku, et me paneksime kokku oma delegatsiooni ning esitaksime läbirääkimiste positsioonid. 31. juulil vestlesin Grigori Revenkoga jälle. On alust loota, et Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetes on tõepoolest lähenemas läbirääkimiste etapp. Seni asetleidnut ei saa ranges mõttes veel nimetada läbirääkimisteks. On olnud parimal juhul läbirääkimiste ettevalmistamine. Me paneme ette moodustada riiklik komisjon läbirääkimisteks NSV Liiduga ja esitada see kinnitamiseks Ülemnõukogule. Uue komisjoni koosseisu kinnitamisel tuleb ühtlasi tunnustada kehtivuse kaotanuks varasemad sellekohased otsused. Meie lähtekoht läbirääkimisteks NSV Liiduga põhineb kahel dokumendiplokil. Esimene neist hõlmab 2. veebruarist 1920. aastast pärit Tartu rahulepingut ning sellele kuni 1940. aasta 16. juunini järgnenud veel kehtivaid Eesti Vabariigi ja NSV Liidu lepinguid.

Teine plokk on meie Ülemnõukogu otsused iseseisvuse taastamiseks, millest peamisi on käesolevas ettekandes juba iseloomustatud. Need on otsused 12. novembrist 1989, 23. veebruarist 1990, 30. märtsist 1990 ja 16. maist 1990. Esmalt tuleks saavutada protokollilise allakirjutamine, kus on ära märgitud meil väljakuulutatud üleminekuperioodi tunnustamine NSV Liidu poolt. Läbirääkimiste eesmärk – Eesti Vabariigi täieliku riikliku iseseisvuse taastamine ja protokollilised küsimused. Läbirääkimiste tulemuseks võiksid olla kahe riigi vaheline poliitilis-õiguslik leping ning lepingud erinevates eluvaldkondades.

Omaette keerukas suhete valdkond on loomulikult NSV Liidu sõjavägede staatus ja meie noormeeste teenistuse lõpetamine Nõukogude armees. 1939. aasta baaside leping kaotas kehtivuse teatavasti 1954. aastal, kuid ometi on Eestis praegu NSV Liidu relvajõude tollaegses lepingus ettenähtust palju rohkem. Põhimõttelise eesmärgina näeme Eestit tuumavaba ja neutraalse riigina ja neist alustest lähtudes peame käsitlema ka seda valdkonda. Jurmalas 27. juulil allakirjutatud avalduses kinnitasid kolm Balti riiki, et meil ei ole üksteisele mitte mingeid territoriaalseid, varanduslikke ega muid nõudmisi. Samas pöörduti NSV Liidu 12 liiduvabariigi poole taotlusega, et nad igapähele kolmest Balti riigist eraldi teataksid mingite territoriaalsete, majanduslike või muude pretensioonide olemasolust. Kui mõnelt vabariigilt ei ole ühe kuu jooksul vastust saadud, siis järeldub sellest vastavate pretensioonide puudumine. Juhul kui Ülemnõukogu kiidab selle otsuse heaks, lähetame kohe teele vastava dokumendi koopiad koos kaaskirjaga igale 12 liiduvabariigist eraldi. Kui nad on meie pöördumise kätte

saanud, hakkaks jooksuma ka mainitud üks kuu. Me loodame, et Eesti Vabariigi ja tema idanaabrite suhted kujunevad pärast meie iseseisvuse taastamist headeks, et me suudaksime kujundada tõepoolest viljaka ja vastastikku kasuliku koostöö. Lõppude lõpuks on meie eesmärk ju kõigi Eestimaa elanike heaolu ning turvalisus, Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine peab selleks looma ainumõeldava eelduse. Meie tulevik sõltub paljus suhetest Moskvaga, kuid samas peame ise selle tuleviku eest võitlema kõigis suundades. Me ei saa paluda maailma, et ta võtaks Eesti enda perre, vaid me peame sinna ise astuma. Usun kindlasti, et me rahvas oma põhjamaise visaduse ja sihikindlusega selle eesmärgi ka saavutab ja taastab oma seadusliku koha iseseisvate Euroopa riikide hulgas. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Võib-olla vastaks kohe ka küsimustele.

A. Rüütel

Loeksin ette härra Uluotsa pöördumise. "Väga austatud härra Rüütel, väga austatud härra Edgar Savisaar, esitan teile mõlemale ühe ja sama küsimuse, millele palun eraldi vastata. Viimasel ajal on ajakirjandus levitanud ja võimendanud Leedu Ülemnõukogu ja valitsuse erimeelsusi NSV Liidu ja Venemaaga kavandatavate läbirääkimiste strateegias ja taktikas. Palun seda olukorda kommenteerida. Mil määral mõjutab see meie tegevust? Lugupidamisega Ülo Uluots."

Tegelikult ma oma ettekandes sellest ka rääkisin. Võin veel lisada, et olen pidevalt nii Gorbunovsiga kui ka Landsbergisega kontaktis olnud, ja kui Leedu võttis vastu teile teadaoleva otsuse, s.t. kuulutas välja moratooriumi, siis oli juttu ka sellest. Ja ma ütlesin välja enda seisukoha, sest Leedu rahvasaadikud olid nende Ülemnõukogu istungil Landsbergiselt küsinud, kas need asjad on minuga või Eestiga kooskõlastatud. Ütlesin enda nimel esimehena lihtsalt, et ma saan Leedu väga rasket majanduslikust olukorrast aru ja see ei lõhesta mingil määral meie vahekordi, kui nad asuvad sellele seisukohale. Kuid ma ütlesin ka seda, et meie sellist otsust vastu ei võta. Neid jutuajamisi oli mitmel korral, kui me arutasime veel keskööl telefoni teel keerulist olukorda, mis sellele perioodile omane oli. Analoogsed jutuajamised toimusid Läti Ülemnõukogu esimehega, sest ka Lätis olid need küsimused väga tõsiselt kaalumisel. Ma lähtusin kogu aeg nendest seisukohtadest, mida olime päevakorraliselt Ülemnõukogu Presiidiumi koosolekutel arutanud ja mille järgi me seda õigeks ei pidanud. Ja nagu oma ettekandeski, nii tahan veel praega kinnitada, et arvestades Leedu keerulist, rasket majanduslikku olukorda, pidasime me siiski nende sellist lähenemisviisi võimalikuks. Samal

ajal rõhutan veel kord, et see ei tohi mingil määral lõhestada Balti riikide ühtsust, ja järgnevalt me leppisime selles kõiges ka kokku. Sellekohane otsus 27. juulist on teile teada ja seal kinnitasime taas oma ühtsust ja seda, et ühiselt konsulteerime kõikides küsimustes, mis on meile vajalikud ühiste eesmärkide realiseerimiseks. Muud mul sellele vastata ei ole.

Juhataja

Suur tänu! Teiseks ettekandeks saab sõna Eesti Vabariigi Valitsuse esimees Edgar Savisaar.

E. Savisaar

Lugupeetud rahvasaadikud, lugupeetud Ülemnõukogu juhatus! Härra Rüütli põhjalik ettekanne vabastab mind vajadusest esitada siinkohal Eesti ja Nõukogude Liidu suhete kõikehõlmav analüüs. Püüan aga peatuda mõnedel minu arust olulistel momentidel ja sõlmküsimustel, mis peaksid olema aktuaalsed.

I. Sündmusi on vaja osata õigesti ajastada. Poliitik peab oskama, kui vaja on, ka oodata ja oma positsioone tugevdada ning ei tohi minna alati otse peale, kui olud pole soodsad. Mulle näib, et mõnikord jääb meil vajaka kõige tavalisemast talupojatarkusest. On täiesti selge, et kündma minnakse ikkagi kindlal ajal, ja kui kevad jääb hiljaks, siis minnaksegi hiljem. Meie põllumajanduse hädad tulenesid paljuski nendest bolševistlikest päevakäskudest, millal tuleb künda, millal külvata. Ka iga rannapoiss teab seda, et tark inimene ootab õiget tuult, mitte ei torma pea ees lainetesse, eriti kui laev on kaunis kipakas. Paraku mõnedel meie tänase päeva poliitikutel kipub olema veres anda kuupäevi ja lubadusi, millal saabub õitseng ning vabadus. Välismaal olles oli mul võimalik lugeda sealsest ajakirjandusest üht järjekordset kinnitust, et juba septembrist peaks Eesti lõpuks vaba olema. Nende lubaduste taga on konkreetsed poliitikud. Ja kui need lubadused ei täitu (nad ei saagi täituda ainult meie headest soovidest, sest nende taga ei ole õiget analüüsi ega arvestust, et protsessid on mitmetähenduslikud ja paljuski meist sõltumatud), siis kaotatakse pea, minnakse hüsteeriasse, hakatakse rabelema ja üksteist süüdistama. Tahaksin tuua ühe näite. Landsbergis on kahtlemata esimese suurusjärgu poliitik ja keegi ei saa teda pidada lühinägelikuks või asju pealiskaudselt läbimõtlevaks riigimeheks. Miks ta siis viivitab läbirääkimistega? Kuigi kahtlemata on tema suurim soov Leedu iseseisvuse kindlustamine läbirääkimiste kaudu Moskvaga. Ja teiselt poolt, miks Moskva ähvardab, et kui Leedu ei astu kohe läbirääkimistesse, siis blokaad taastatakse. Mulle näib, et praeguses olukorras Moskvale veel ei ole vaja läbirääkimisi, vaid läbirääkimiste alguse fakti, demonstreerimaks seda maailmale ja saavutamaks selle kaudu enam soodustusi kaubavahetuses ning krediidipoliitikas ning mõistagi muutusi ka avalikus arvamuses. Andes

talle aga selle fakti, kaotame ühe olulisema meid toetava argumendi, mis meil seni on olnud. Väidan, et tegelikeks läbirääkimisteks Leedu ja ka kogu Baltikumiga ei ole Moskva veel päris küps. Ja kui neid läbirääkimisi alustada, siis ei ole vähemalt seni olnud sugugi selge, kuidas nad toimuma hakkavad. Kuni kõige viimase ajani pakuti meile Moskva poolt vaid senise olukorra põlistamist kas konföderatsiooni või liidulepinguga kinnistatud uue föderatsiooni näol. Seega siis ei olnud võimalikud ka mingid läbirääkimised, sest oleks saanud arutada ainult uut liidulepingut või midagi taolist. Need, kes kritiseerivad, miks me ometi ei ole läinud läbirääkimistele, võib-olla nõuavadki liidulepingut. See oleks aga meie huvide vastu. Ka üleliiduline komisjon läbirääkimistes Leeduga on tegelikult moodustatud vaid majanduskõnelusteks Leedu NSV-ga, nagu on öeldud. Piisab, kui analüüsida komisjoni koosseisu, ja te saate aru, et need mehed ei lahenda strateegilisi iseseisvumisküsimusi, vaid ajavad konkreetseid majandusasju. Sellepärast Leedu Ülemnõukogu viivitabki ja nõuab eeltingimuste täpsustamist, millisest seisust läbirääkimistele minnakse. Just seda aga tahab teine pool võimalikult segaseks jätta, et hiljem oleks toimuvale mitmeid erinevaid tõlgendamisvõimalusi.

II. Me ei saa korraga tahta vabaks (s.t. pääseda välja Moskva keskvalitsuse tsentralistliku võimu alt) ja samal ajal tahta iga hinna eest olla sõber Moskva keskvalitsusega. Kui me valisime vabaduse tee, siis pidime algusest peale teadma, et tuleb olla valmis enesepiiranguteks. Peame otsustama, kas me piltlikult öeldes tahame oma autopaaki veel 40 liitrit bensiini või tahame oma joont lõpuni ajada. Mõlemat korraga ei saa. Liidus on olemas poliitilised jõud, kes nimelt seda ootavadki, et me bensiini või kohvi või suhkrut või millegi muu nimel oleksime nõus oma põhimõtetest loobuma. Ja siis võib-olla need bensiin, kohv ja suhkur tulevadki, vähemalt senikaua kuni lagunevas Liidus on keskusel veel võimalik ressursside jagamisel otsustajaks olla. Meil on ees väga rasked ajad. Ja kahtlemata kasutatakse mis tahes võimalusi, et me lööksime käega ja tunnistasime kogu selle asja lootusetuks. Meie probleemiks võivad saada tooraine, metall, puuvill, nahk jne. On veel palju asju, millest meile võidakse tekitada probleeme. Sellega tuleb arvestada, seda tuleb rahvale selgitada ja see aeg tuleb püüda võimalikult väiksemate valudega üle elada. Tegelik majandusblokaadi olukord, mis *de facto* (mitte *de jure*) ei ole meist kuigi kaugel, toob paratamatult kaasa elatustaseme languse. Majandus, pangandus, väliskaubandus ja palju muud on takistatud ning Nõukogude Liidust ostetava toodangu hindade tõus – olgu see vili, loomatoit jne. – ja dotatsioonide ärajätmine Liidu poolt, nagu see oli kalal, teraviljal, toob igal juhul kaasa hinnatõusu Eestis, seda ei saa kuidagi ära hoida. Ja kui me oleksime ka liidumaksu ära maksnud, siis oleks olukord veelgi halvem. Sisuliselt oleme majanduslikult vangis ja peab olema suur romantik, et

seda ignoreerida. Oleme Liidust täiesti sõltuvad järgmiste meile eluliselt tähtsate kaubagruppide osas. Ma nimetan neist kuut.

1. Kütus. Autobensiinist oleme juba rääkinud. Diiselkütus ligi 700 000 tonni, kivisüsi 485 000 tonni, sealhulgas Sileesia süsi 310 000 tonni, 1. jaanuarist läheb see üle kõvale rahale, s.t. surve Liidu kivisöebasseinile kasvab tunduvalt. Küttemasuut, maagaas 1,5 miljonit kuupmeetrit. See on esimene grupp.

2. Kergetööstuse tooraine – puuvill 43 000 tonni, naturaalne vill 2,18, kiud 2,19 tuhat tonni jne.

3. Teravili, vähemalt osaliselt. Meil on vaja osta järgmisel aastal Liidust toiduteravilja 380 000 tonni, söödateravilja veel rohkem, 2 korda rohkem. Kusjuures valitsus juba tegi avalduse, et selle aasta uudsevili on hakanud meile saabuma märksa kõrgemate hindadega, seni 111, nüüd 300. Aga ma võin öelda, et meie oma teraviljatootjad nõuavad veel kõrgemat hinda, ja kui me nendega kokku ei lepi, siis tähendab see seda, et meil on teiste liiduvabariikide käest kasulikum osta, nemad müüvad madalama hinnaga kui meie oma põllumehed. Aga ma arvan, et selles asjas me ikka kokku lepime.

4. Toiduained. Suhkur 135 000 tonni, naturaalkohv 27 000 tonni.

5. Metall – must valtsmetall, terastorud, kuld jne. Me hakkame nüüd kulda kokku ostma ja loome valitsuse kullareservi, aga see ei kata kaugeltki vajadust.

6. Importtoore ja materjalid meie ettevõtetele, millest pooled töötavad importtoormel. Ma kordan, kõik nimetatud kaubad on meile ülitähtsad ja nende sisseostmise mahu vähendamine mõjutab kohe majandust ja iga kodanikku, sest varud on meil tühised. Ka hädavarud, mida me hakkasime looma kevadsuvel, kui uus valitsus moodustati. Samal ajal võib Nõukogude Liit enamikku loetletud kaupadest müüa kõva valuuta eest (ka meile) või ostab ta neid ise osaliselt või täielikult kõva valuuta eest, nagu mitmed importmaterjalid, tooraine jne., et müüa meile rublade eest, nagu ta seda seni on teinud. Nüüd kui me vaatame meie n.-ö. valuutarublasid, mida me müüme Nõukogude Liidule, siis need on põhiliselt järgmistest valdkondadest: liha ja lihasaadused, piim ja piimasaadused; kergetööstustooted, eriti kangad ja vaibad; mööbel; mõningad toiduained, kala ja kala-konservid; masina- ja aparaadiehitustooted. Enamik neist loetletud artiklitest on sellised, et kui Nõukogude Liit hakkaks oma kaupu müüma valuuta eest, meie omasid aga valuuta eest ei ostaks, siis ei ole meil antud momendil veel piisavalt lootust müüa neid vastuvõetava hinnaga teistele kõva valuuta maadele. Vaid vähesed rahvamajandusharud on valuutatootlikud (ja suur osa sellest valuutatulemist ei laeku Eestisse). Pealegi oleme seisukohal, et kogu teenitav valuuta peab põhiliselt jääma samadele aladele, et säilitada olemasolevat potentsiaali, mitte ei jaotata

ümber. Kõigi tööstusharude põhifondid on amortiseerunud, tehnoloogia eilne, uuendamiseks läheb vaja mahukaid investeeringuid ja seda põhiliselt valuutas. Nõukogude Liit on suurtes valuutavõlgades, sealt investeeringute taotlemine muutub mitte ainult poliitiliselt, vaid ka majanduslikult võimatuks. Selline on situatsioon, mis on hästi teada NSV Liidu keskvõimule, kellega me püüame läbirääkimisi alustada. Need on faktid, mida ei tohi ignoreerida. Selline situatsioon on kujunenud aastakümnetega ja kiiresti seda ei muuda. Kuigi tööd selles suunas nüüd tehakse. Eesti majandusteadlaste arvutuste järgi nõuab sõltumatuse saavutamine majanduses ning rahulik, ilma suurte kriisideta majanduslik pööre läände 7–8 aastat. Kriisiolukorras on muidugi võimalik seda veidi kiiremini korraldada, ainult et kriis on ka valus.

III. Ülimalt vähe on arutatud teemal, kuidas pääseda majanduslikust sõltuvusest pärast seda, kui oleme poliitiliselt vabaks ja iseseisvaks saanud. Ma olen kindel, et Nõukogude Liidus on jõude, kes sellest ainult unistavadki, kuidas anda meile püksata ja abita vabadus. Siis aga hakata meie avalikku arvamust majanduslike raskuste tingimustes aegamööda kallutama liidulepingu suunas. Siit kolmas põhimõte – meil on vaja mitte ainult poliitiliselt vabaneda, vaid ka majanduslikult püsima jääda. See puudutab horisontaalsidemeid, ühisturgu ja muud majanduslikku koostööd Nõukogude Liidu liiduvabariikide ja regioonidega. Positsioonide tugevnemine selles vallas on olnud valitsuse idapoliitika nurgakivi algusest peale. Toetada demokraatiat Venemaal ja mujal Nõukogude Liidus, aidata kaasa tema tugevnemisele ja koos temaga avaldada survet konservatiivsetele jõududele ning keskvalitsusele. Moskvas ja Leningradis ei peeta seda juhuseks, et elanikkonna varustamine toiduainetega halvenes pärast seda, kui demokraadid nendes linnades võimule tulid. Uut võimu püütakse diskrediteerida, näidata, et ta ei saa millegagi hakkama ning et üleüldse rahvas ei ole veel küps demokraatiaks. Me alustasime läbirääkimiste sarja Leningradiga. Selle tulemuseks on nii poliitiline kui ka majanduslik leping, mille projekt saab valmis selle kuu lõpuks. Seejärel tuleb Kiiev, kus linnavalitsusega pidas konsultatsioone valitsusdelegatsioon eesotsas Tallinna aselinnapea proua Irina Rauaga. Kõnelused on olnud ka Moskvaga. Poliitilised kohtumised on toimunud mitmete Kesk-Aasia vabariikide liidritega. Läbirääkimiste voor lõpeb septembrikuu jooksul 1991. aasta majanduskoostöö lepingute allakirjutamisega, seda eeskätt Vene Föderatsiooniga. Eesmärk on kindlustada end seni tsentraliseeritult jaotatud kaubapositsioonide osas sedavõrd, kui võrd see on võimalik.

Teine eesmärk on saavutada pidevad poliitilised konsultatsioonid, mitte lubada süveneda vaenlase kujul, mida meie oma impeeriumimeelsed jõud levitavad väga usinasti Eesti kohta ja mida meil on vaja pidevalt ümber lükata. Eesmärk on integreeruda majanduses oma

naabritega. Me pole kunagi uskunud naturaalmajandusse, aga samal ajal ei ole uskunud ka senistesse käsukorras ülesehitatud ebaratsionaalsetesse majandussidemetesse.

Eesmärk on kokku leppida poliitilistes lähtepositsioonides. Ka suhtumises Tartu rahulepingusse jne. Eesmärk on lahendada sõjaväe staatuse ja sõjaväeteenistuse küsimus. Seoses selle noodiga, mis Eesti Vabariigi Valitsus sõjaväe küsimuses saatis NSV Liidu valitsusele, algavad kõnelused Moskvast ülehommel, 8. augustil. Nii et teiste sõnadega, üles on ehitatud terve võrk mitmesuguseid kooskõlastamisi, läbirääkimisi ja konsultatsioone, mis lõppkokkuvõttes peaksid selgitama ning tugevdama meie positsioone idas. Mitme kuu vältel valmistati ette eile ja üleile siin Toompeal 9 delegatsiooni vahel toimunud poliitilisi ja majanduslikke konsultatsioone. Ma tahaksin rõhutada selle töö pikaajalist iseloomu vastuseks nendele oponentidele, kes homme või ülehommel hakkavad tõlgendama asja niimoodi, et nemad noomisid valitsust idapoliitika puudumise pärast ja nüüd valitsus tormaski ummisjalu ida suunas. Iga kainelt mõtleval poliitik teab, et niisugustele asjadele eelneb pikaajaline eeltöö. Huvi eilsete konsultatsioonide vastu tulenes ka sellest, et saadakse aru mitmete poliitiliste protsesside sarnasusest. Kui me 16. novembril 1988 siinsamas saalis võtsime vastu iseseisvusdeklaratsiooni ja kui pärast seda meid kutsuti Moskvasse, siis need, kes selle asjaga tookord olid seotud, mäletavad, kuidas Kremli rivistati meie vastu teised liiduvabariigid ning koos nendega püüti meile õpetada, kuidas elada. Ma kujutan ette, kuidas see asi näeks välja nüüd, kui juba mitmed liiduvabariigid, sealhulgas ka suured liiduvabariigid, on valinud suveräänsuse tee. Kui meid uuesti kutsutaks Moskvasse, siis ilmselt oleks enamik ühel pool lauda ja ainult see kunagine tugev tšenter jääb teisele poole. Eile kirjutati Toompeal alla kolm dokumenti. Need avaldatakse homsetes või ülehommest lehtedes. Ma tooksin välja mõned meile olulised põhimõtted nendest dokumentidest. Kõigepealt pöördumine valitsusjuhtide poole majandusnõupidamise kokkukutsumiseks Tallinnas. Selles dokumendis öeldakse, et liikumine uue riikliku korralduse suunas on mitmevariantne ja ühe variandina nimetatakse ka iseseisvat rahvusriiki. Niisiis võetakse omaks, et ühede tulevik võib olla liiduleping, teistel föderatsioon, kolmandatel võib see aga olla iseseisvus. Variandi valik on iga rahva oma küsimus. Pöördumises toonitatakse, et Toompeal toimunu on esimene katse vabaks otsedialoogiks võrdsete partnerite vahel, kes on ühtmoodi huvitatud oma riigi või regiooni kriisist väljaviimisest. Seal ka esitatakse ühisturu printsiipidele ülemineku idee, mis praegusel juhul on väga oluline. Dokumendis on ka kokku lepitud, et lähiaegadel korraldatakse valitsusjuhtide majandusnõupidamine. Juba mõnda aega valmistatakse kohtuma ka mitmete selliste piirkondadega, keda ei olnud seekord Tallinnas. Kahtlemata oleks meile olnud südamelähedane lisada pöördumise teksti veel mõned

seisukohad. Ma ei kahtle, et ka teistel konsultatsioonides osalejatel oli oma ideid, millega seda täiendada. Näiteks uue liidulepingu ideed selles dokumendis kajastatud ei ole, kuigi mõnedele osavõtjatele oli see tõepoolest südamelähedane, aga ma tahan rõhutada, et kooskõla saavutati just nimelt antud baasil.

Teine dokument oli teadaanne assotsiatsiooni "Integral" olemusest, millele kirjutasid alla 8 delegatsiooni; Valgevenel puudusid volitused. Hinnang "Integralile" oli analoogiline sellega, mille andis Eesti valitsus ja mis on avaldatud ajalehtedes. Nähti selget ohtu, et "Integrali" tüüpi assotsiatsiooni võidakse hakata looma kõikjal, kus avaldub püüd suveräänsusele ja vabariikide iseseisvusele. Seoses sellega teevad nõupidamisest osavõtjad dokumendis ettepaneku, et NSV Liidu Ministrite Nõukogu tühistaks oma otsuse "Integrali" moodustamise kohta, ja kui seda ei juhtu, siis lubavad selle teema juurde tagasi pöörduda. Kolmas dokument on kommünikee, kus lühidalt on fikseeritud nõupidamisel arutusel olnud teemade ring ja põhilised seisukohad, kuhu jõuti.

Mida need konsultatsioonid meile tähendavad ja kuhu me sealt tahame edasi liikuda? Esiteks tähendab see edasiminekut Baltikumi koostöölt laiemale pinnale, s.o. lähiregioonide koostööle, sest kui te mõtlete järele, siis Vene Föderatsioon, Valgevene, Leningradi oblast, Leningradi linn, Moskva linn, Moldaavia, rääkimata Leedust ja Lätist ongi ju kõik otseselt Balti naabrid.

Teiseks võimaldab see säilitada sõbrad Nõukogude Liidus isegi siis, kui keskviim ei ole meie sõber. Kui Eesti Vabariik iseseisvub, siis peavad tal Nõukogude Liitu jääma head partnerid. Väga palju sõltub nüüd sellest, kuidas suudame meie ja meie naabrid koostööpõhimõtteid praktikasse rakendada. Ja kolmandaks tähendasid need konsultatsioonid seda, et Eesti ja Baltikum üldse väljus isolatsioonist, mida tema ümber oli püütud tekitada, ning haaras koos Vene Föderatsiooni, Valgevene ja teiste konsultatsioonidel osalenud piirkondadega taas poliitilise initsiatiivi. Kuna me seda tegime, siis seda tõsisemalt võetakse meid nüüd mitte ainult idas, vaid ka läänes.

IV. Nüüd Balti koostöö põhimõttest. Ma tahan rõhutada, et sellest loobumine viiks meid mitme sammu võrra tagasi, kuigi mõned rahvasaadikud on selles suhtes ettepanekuid teinud. Balti koostöö ei tähenda, et me kõiges peaksime olema täpselt ühel joonel, aga see tähendab, et meie tegevus peab olema kooskõlastatud ja üksteist arvestav. Balti koostöö on praegu tugevam kui kunagi varem sellel sajandil ja meie esivanemad võiksid meie üle selles suhtes uhked olla. 20. sajandi esimesel poolel see koostöö ei õnnestunud ja täiesti kindlatel põhjustel. Toon kaks näidet. 20-ndate keskel oli suurejooneline idee Eesti ja Läti tolliunioonist, mille kohaselt Eesti ja Läti pidid muutuma tollide seisukohalt üheks territooriumiks ja

koordineerima kahe riigi majanduslikke huvisid nii tihedalt kui võimalik. 1926. aastal olid läbirääkimised selle uniooni üle lõpusirgel. Ja siis ootamatult pakkus Nõukogude Liit Lätile väga soodsat kaubalepingut, mille sees olid Lätile väga vajalikud transiidid, juhul kui Läti loobub lepingust Eestiga. Seda Läti paraku ka tegi. Tolliuniooni ebaõnnestumine pani kahtluse alla kogu Balti riikide liidu idee. Edasi, samal ajal lähenesid ka Eesti ja Leedu. 1925. aasta detsembris avaldas aga tuntud agentuur TASS – sel ajal ta muidugi ei olnud TASS, aga teadeteagentuur ta igatahes oli – maailmapressis laialt levitatud teate, mis hiljem kinnitust ei leidnud, Eesti ja Poola sõjaväelaste salajasest nõupidamisest. Sellega hirmutati Leedut, kes Poola küsimust jälgis ju väga valvsalt, ja juhiti ta lepingu sõlmimisele hoopis teise partneriga, mitte Eestiga. Hiljem ei ole ajaloolased tuvastanud, kas see salajane nõupidamine ikkagi toimus. Nendest kahest näitestki peaks olema selge, kes taotleb seda ja kes võidab sellest, kui Eestis hakatakse püüdma korraldada läbirääkimisi lahus ülejäänud Balti riikidest. Me hoiame Balti ühtsust ja püüame selle poole, et ka meie partnerid seda hoiaksid.

Kui tulla härra Uluotsa küsimuse juurde, mis on siin esitatud kahes eksemplaris, siis ma ütlesin niimoodi: pigem on asi selles, et loomulikke vaidlusalaseid küsimusi, mida on iga riigi juhtkonnas, püütakse ideoloogiliselt esitada kui traagilisi või väga sügavaid vastuolusid, mida nad ei ole. Ma väidan, et need vaidlused, mida peavad omavahel Leedu Ülemnõukogu ja Leedu valitsus on märksa väiksemad nendest, mida peavad erinevad fraktsioonid Eesti Ülemnõukogus. Edasi, need vaidlusküsimused ei ole mõjutanud Leedu osalust üldises Balti poliitikas ja seetõttu ei mõjuta nad ka oluliselt meie tegevust. Nii palju vastuseks härra rahvasaadik Uluotsale.

Kui me juba kord ajaloo juurde jõudsim, siis ilmselt on otstarbekas peatuda veel mõnedel kogemustel, mida meile on andnud 20-ndad aastad ja varasem periood, kui sündis Eesti Vabariik. Ilma selleta ei suuda me õieti hinnata ka praegust olukorda ja iseseisvuse saavutamise šansse. Ma arvan, et saadikutel tasuks väga tõsiselt uurida tookordseid välisdelegatsiooni materjale. Kui te neid loete, siis avastate üllatusega, et niisama tähtis kui võitlus Eesti Vabariigi tunnustamise eest oli välisdelegatsioonile ka võitlus õigusliku järjepidevuse suunaga Eesti tookordses poliitikas. Nimelt teatasid tookord rüütelkonnad, et Balti kubermangude valitsemise aluseks saavad olla vaid 1710. aastal allakirjutatud kapitulatsioonipunktid, millega siinsed alad painutati Vene keisri alla. Nüüd keisrit ei ole, vägivallaga pealesurutud kapitulatsioonipunktid tuleb tunnistada tühiseks ja kõrgem võim õigusliku järjepidevuse alusel rüütelkonnale tagasi anda. Rüütelkonnad ei teinud nägemagi, kuidas vahepealse ajaga on situatsioon Baltimaadel muutunud, ning meie välisdelegatsioonil

oli oma tõe tõestamisega pikka aega tegemist. Ilmselt tuleb vahet teha kahe mõiste vahel. Ühelt poolt rahva põlised ja võõrandamatud õigused ja teiselt poolt õigusliku järjepidevuse mõiste. Põliste õiguste mõiste on üldisem kui õiguslik järjepidevus, see annab meie taotlustele suurema poliitilise kaalu ja manööverdamisvõimalusi. Õiguslik järjepidevus võib aga mitmeti takerduda, see on suunatud minevikku, piiritletud nendega, kes olid olemas või mis oli olemas, aga vahepeal on tekkinud uusi nähtusi ning protsesse, olukord on muutunud. Teine asi, millega välisdelegatsioon tegeles ja kust võib saada kogemust tänapäevaks, oli 27. augustil 1918 sõlmitud Nõukogude Vene ja Saksamaa täiendava lepingu paljastamine ja selle sisu selgitamine. Seda lepingut võib nimetada ka salaprotokolliks, sest Venemaal ei avaldatud seda 8 aastat. Nimelt oli selles täiendavas lepingus öeldud: endisest Venemaa külge kuulumisest ei teki Eestimaale ega Liivimaale mingisuguseid kohustusi Venemaa vastu. Väga hea, miks siis Eesti välisdelegatsioon selle salaprotokolli vastu sõdis? Sest sellega andis sõjast kurnatud Venemaa Saksamaale tegelikult õiguse meie aladel Balti hertsogiriik rajada, teatades, et temal ei ole pretensioone. Ja loomulikult oli sunnitud välisdelegatsioon selle vastu protestima. See on oluline õppetund. Meie suured naabrid – antud juhul siis Saksamaa ja Venemaa – on Baltikumi arvel alati kaubelnud, teinud seda vahelduva eduga ning alati ka lõpuks kokku leppinud.

Nüüd "Integralist" kui ühest olulisemast vaidlusküsimusest meie ja Nõukogude Liidu suhtes. Mõni päev tagasi saabus NSV Liidu peaministri asetäitja Lev Voronini vastus ja see võimaldab anda lisa analüüsile, mis valitsuse seisukohana mõni aeg tagasi ajalehtedes avaldati. Peamine argument Lev Voronini vastuses on Eestis asuvate üleliiduliste ettevõtete materiaal-tehnilise varustamise raskused, samuti häired toiduainete ja rahvatarbekaupadega varustamisel ning sotsiaalprobleemide lahendamisel. Häirib Eestis vastuvõetud seadusaktide vastuolulisus Liidu seadusandlusega. Ja sellega põhjendatakse, et liiduettevõtted võtsid varustamise jne. küsimused enda lahendada. Nimetatud argument ei ole aga veenev, sest majanduslik tasakaalustamatus ja suured häired tootmistegevuses ja ka varustuses on praegu iseloomulikud kogu Nõukogude Liidule. See ei ole üksnes Eesti ja tema territooriumil asuvate liiduettevõtete probleem. Vastupidi. "Integrali" loomine süvendab veelgi majanduse tasakaalustamatust Eestis. Assotsiatsioon "Integral" tahab endale võtta osaliselt ülesandeid, mis on Eesti Vabariigi Ülemnõukogul ja Eesti Vabariigi Valitsusel. Näib, et Eesti territoriaalse arendamise koos vabariiklike ja kohalike organitega. Seega käsitletakse üleliidulisel tasandil "Integrali" Eesti Vabariigi suhtes eksterritoriaalsena ja nähakse ette, et "Integralil" peaksid olema koostöölepingud vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega. Lisaks majandusliku tasakaalustamatuse süvenemisele tekiksid sellest ka väga tugevad sotsiaalsed

pinged. Kuna "Integralli" kuuluvad ettevõtted ei kanna makse Eesti Vabariigi eelarvesse, siis on raske teha ka Eesti Vabariigi eelarvest kulutusi nende ettevõtete töötajate huvides, eraldada vahendeid nende piirkondade tervishoiule, haridusele, sotsiaalkindlustusele jne. See tekitaks aga muidugi pingete tõusu. Lisaks sellele viib see vastuolude teravnemisele eesti ja vene elanike vahel, sest "Integralli" koosseisu kuuluvates ettevõtetes töötavad peamiselt vene keelt kõnelevad inimesed. Ma tahan veel kord rõhutada, et kirjas, mis käsitleb "Integralli" asutamist ja kus oleks nagu vastatud valitsuse pöördumisele, on tegelikult kõik olulised argumendid jäetud tähelepanuta ja üksnes taas õigustatud "Integralli" asutamise otsust. Eesti poole kirjas loetletud fakte, milles väljendub Nõukogude Liidu seaduste rikkumine Ministrite Nõukogu korralduses nr. 1045p, ei ole peetud vajalikuks käsitleda ega kommenteerida. Lev Voronini allkirjaga vastuskirjas ei esine isegi vihjet Liidu Ülemnõukogu seadusele kolme Balti vabariigi majandusliku iseseisvuse kohta, millest jääb mulje, et Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogu ei loe seda seadust endale kohustuslikuks ja on arvamusel, nagu võiks ta toimida täiesti vabalt, oma suva kohaselt. Selle asemel et täita Liidu seadusi, juhindutakse selles kirjas, nagu öeldud, mõnede rahvasaadikute, kohalike nõukogude ja töökollektiivide arvamustest. Nagu teada, lasub Nõukogude Liidu peaprokuröri kohustus kontrollida, kuidas järgivad Liidu seadusi mis tahes valitsusasutused, kaasa arvatud kõrgemad valitsusasutused. Eriti pärast seda vastuskirja peaks ilmselt pöörduma Nõukogude Liidu peaprokuröri poole nõudega, et ta peataks oma protestiga Liidu Ministrite Nõukogu 2. juuli korralduse 1045p täitmise, sest see on vastuolus Liidu Ülemnõukogu 1989. aasta 27. novembri seadusega ja tegelikult tühistab selle. Madalamat järku normatiivdokumendina, mis on vastuolus seadusega, peaks see korraldus 1045p olema juriidiliselt tühine.

Tuleb silmas pidada, et tegemist on küsimusega, mille puhul Liidu Ministrite Nõukogu rikub oma korraldusega Liidu seadust. Vastuskirjas sisalduvad vihjed, et konstitutsioonilisest kriisist tulenevalt on vastuolusid Eesti ja Nõukogude Liidu seadusandluses, need ei saa siin asja mõjustada. On täiesti arusaadav tõsiasi, et Liidu valitsusele ei ole mõned vastuolud Eesti ja NSV Liidu seadusandluses meeltemööda, aga see ei saa ega tohi anda Liidu valitsusele õigust niisugusteks toiminguteks, mis on vastuolus Liidu enda seadustega. Selle kohta on Eesti valitsuse kirjas antud põhjalik argumentatsioon ja näidatud ära, milles need vastuolud seisnevad. Lisaks sellele selgub ka härra Voronini kirjast, et praktiliselt peavad ettevõtted edaspidi jääma üleliidulisse omandisse ja nii võib tõlgendada ka otsust nr. 1045p, millega veel kord on rikutud Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadust ja sellest seadusest tema kohta tulenevaid kohustusi. Tegemist ei ole juhusliku eksitusega administratiivses praktikas,

järelikult on olemas küllaldane alus, et Liidu peaprokurör järelevalve korras "Integrali" asutamise otsuse tühistaks.

Ma pean teile lisaks ka teatama, et üleeile toimus Liidus nõupidamine hindade küsimuses, kus olid ka meie esindajad. Liidu hoiupank tõstas seal küsimuse selle muutmise liidulisest liidulis-vabariiklikuks, mille kohta Liidu Ministrite Nõukogu aga andis sellise selgituse, et enne uue liidulepingu sõlmimist ei peeta eetiliseks üldse läbi vaadata omandivormi muutmise asju ja ma sain aru, et ka alluvussuhete küsimusi. Niisiis on endisest poliitikast selles suhtes põhiliselt loobutud.

Eesti valitsuse kirjas Liidule oli juhitud tähelepanu ka sellele, et kolme Balti vabariigi majandusliku iseseisvuse seadus ei ole ainus Liidu seadus, mida otsus nr. 1045p rikub. See rikub veel 4. juuni seadust "Ettevõtetest Nõukogude Liidus" ja teisi. Assotsiatsiooni mõiste on Liidu seaduses antud niisugusena, et ettevõtted võivad vabatahtlikkuse alusel ühineda liitudesse ja majanduslikesse assotsiatsioonidesse. Sellega seoses pälvib märkimist, et esiteks ei ole assotsiatsioon "Integral" loodud vabatahtlikkuse alusel, vaid ülevalt poolt, Liidu Ministrite Nõukogu antud käsu korras. Kõik liidulise alluvusega ettevõtted peavad vastavalt sellele korraldusele sinna kuuluma. Ma võin teile öelda, et ka eilsest nõupidamisest võttis meil osa liiduettevõtte "Ilmarine" direktor, kes protestis seal seoses sellega, et mitte keegi ei arutanud ega kooskõlastanud nendega selle korralduse vastuvõtmist ja neil ei ole mingit kavatsust kuuluda "Integrali" koosseisu. Sellega on rikutud heas vanas käsumajanduslikus vaimus ettevõtetele, sealhulgas ka riigiettevõtetele ettevõtteseadusega garanteeritud iseseisvust.

Ja teine moment. Üleliidulise ettevõtteseadusega on kehtestatud ettevõtete kuulumine majanduslikesse assotsiatsioonidesse. Assotsiatsioon "Integral" ei ole majanduslik, vaid poliitilis-territoriaalne, nagu seda on meie kirjas ka ammendavalt seletatud. Järelikult rikutakse sellega Eesti riiklikku suveräänsust ja kõiki, sealhulgas ka üleliidulisi õigusakte, millega seda deklareeritakse. Ma arvan, et kogu "Integrali" rajamise afäär on nii tähtis, et augustikuisel Eesti Ülemnõukogu istungjärgul tuleks järgmine kord, kui me kokku tuleme, võtta päevakorda eraldi seaduse vastuvõtmine, millega reguleeritakse täpselt iga laadi ettevõtete, sealhulgas ka üleliiduliste ja välisriikide kodanikele kas osaliselt või täielikult kuuluvate ettevõtete, liitude ja assotsiatsioonide või mis tahes teist nime kandvate ühenduste loomise kord.

Seadus võiks olla väga lühike ja peaks koosnema vähemalt kahest punktist. Kõigepealt selgesõnalisest keelust moodustada vabariigi territooriumil muid ettevõtete liite, assotsiatioone ja ühendusi peale majanduslike, see tähendab majandusettevõtete ja

organisatsioonide poliitilis-territoriaalsete ühenduste loomise keelust. Eriti keelust luua niisuguseid, mis taotleavad territoriaalsete omavalitsuste asendamist. Selline keeld tuleneb majandusettevõtte kui juriidilise isiku pädevuse piiramisest nende ülesannete täitmisega, milleks ta on asutatud ja mis on tema kinnitatud põhikirjas fikseeritud. Majandusettevõtted on asutatud teatud majanduslike ülesannete täitmiseks ja eesmärkide taotlemiseks. Nende põhikirjas ei ole lubatud tegevuse hulgas ei poliitiliste eesmärkide taotlemist ega ka omavalitsuse funktsioonide täitmist, mis rikub kohaliku rahva, kes ei ole ju kõik ettevõtte töötajad, demokraatlikke õigusi. On selge, et mis tahes majandusettevõtete ühendus, assotsiatsioon saab täita ainult selliseid ülesandeid, mida selle liikmed talle delegeerivad. Kuna ettevõtted ei ole ei poliitilised organid ega omavalitsusorganid, siis ei saa nad oma assotsiatsioonile selliseid ülesandeid delegeerida ja järelikult majandusettevõtete assotsiatsioon ei saa neid ka omada. Kui mingi ettevõtte töökollektiiv soovib taotleda poliitilisi eesmärke, siis tuleb tal registreerida ennast poliitilise parteina, omavalitsuse ülesannete, poliitiliste ülesannete enda peale võtmisele ei saa aga ükski ettevõtte ega nende assotsiatsioon üldse pretendeerida. See on iga omavalitsuspiirkonna, olgu siis linna, valla või maakonna, kõigi elanike ühine võõrandamatu õigus.

Ja teine asi, mis peaks selles seaduses olema, on korra kehtestamine, mille kohaselt mis tahes majandusettevõtete ja organisatsioonide, sealhulgas ka üleliiduliste ja välisriikidele kuuluvate ettevõtete ja liitude, assotsiatsioonide, kontsernide ja muude ühenduste loomine, milles pärast nende kujundamist hakkab töötama rohkem kui 500 inimest või mis hõivavad pärast ühinemist rohkem kui 30% vastava toodangu turust, saab toimuda ainult valitsuse nõusolekul. Kõik assotsiatsioonid ja muud ühendused, mis on loodud pärast Liidu Ülemnõukogu 27. novembri seaduse vastuvõtmist, peaksid sellisel juhul esitama oma organiseerimise dokumendid ja põhjendused läbivaatamiseks-kooskõlastamiseks. Samuti kuuluvad läbivaatamisele kõik kokkulepped, mis Eestis asuvad ettevõtted on teinud väljaspool Eestit asuvate assotsiatsioonidega liitumise kohta. Ma arvan, et alustama peaks sellest, mille kohta teile on üle antud projekt, nimelt kuulutama meie territooriumil kehtetuks Liidu Ministrite Nõukogu korralduse assotsiatsiooni loomise kohta. Rahandusministeerium on juba välja andnud omapoolse korralduse, mille kohaselt ettevõtted on kohustatud jätkama makseid vabariigi eelarvesse. Kui "Integralli" kuuluvad ettevõtted ei allu Ülemnõukogu otsusele, siis tulla selle küsimuse juurde tagasi.

Lugupeetud rahvasaadikud! Me oleme siirdumas uude perioodi. Loosungite, deklaratsioonide ja ühiskondliku ärkamise aeg saab läbi ning asemele tuleb töö ja vaev seadustega, hindadega, läbirääkimistega, lepingutega ja diplomaatiaga. Varem või hiljem peab igaüks seda

tunnistama. See on suur töö, mis kõik on vaja ära teha, et Eesti Vabariiki tegelikult taastada. Midagi ei saa taastada lihtsalt üleminekuperioodi lõpetatuks kuulutamise, nagu mõnikord on välja pakutud. Idapoliitikas on praegu esikohal riiklikud ja majanduslikud läbirääkimised Liidu keskvalitsusega ja Vene Föderatsiooniga, samuti teiste piirkondadega, eeskätt selliste läbirääkimiste seisundi saavutamine. Nende läbirääkimiste põhisisuks on meie riikliku iseseisvuse, piiri ja iseseisva majanduse tunnustamine koos vastastikku vastuvõetava kokkuleppega kodakondsuse alal. Partneritega tuleb sõlmida ka suur arv konkreetseid majanduskokkuleppeid. Kõigis kokkulepetes ja lepingutes tuleb lähtuda Eesti Vabariigi lepingutest, eriti Tartu rahulepingust. See on eriti tähtis Ukraina puhul, kellega me võime pikendada ka vanu riiklikke lepinguid. Me ei või esitada iseseisvusläbirääkimistele eeltingimusi, näiteks ma arvan, et pole päris otstarbekas nõuda ka meie okupeerituse rõhutatud tunnustamist Nõukogude Liidu poolt enne läbirääkimiste algust. See viivitaks väga tugevasti läbirääkimiste algust ja jääks tõenäoliselt üldse saamata, sest vaevalt Liidu Ülemnõukogu või Rahvasaadikute Kongress seda teeks. Peale selle blokeeriks Eesti Vabariigi okupeerituse tunnustamine Nõukogude Liidu poolt meie võimalikku osavõttu Euroopa julgeoleku- ja koostöökonverentsist, europarlamentist ning ÜRO-st. Üldsegi tuleb rõhutada oma tugevust, mitte nõrkust. Ja olgem valmis Eesti Vabariigi võimalikuks diplomaatiliseks *de facto* tunnustamiseks teiste riikide poolt. Et mitte kaotada *de jure* tunnustatust, ei või me samal ajal kõrvale kalduda Eesti Vabariigi restitutsioonist tema 1939. aasta konstitutsiooni alusel. Vaja on käituda tõelise riigi tõelise parlamendina ja tõelise valitsusena. Ühtaegu ei või me läbirääkimiste käigus lasta ennast meelitada uude riiklikku liitu. Sellealane surve lähikuudel ilmselt tugevneb. Liidu keskseks küsimuseks muutub praegu selgelt liiduleping. Kuid võib ka arvata, et liiduleping muudab eeldatavaga võrreldes kindlalt oma kuju, vormi. Ja ilmselt võetakse seisukoht, et eri piirkonnad võivad ka Liiduga erinevalt seotud olla. Ma usun, et lähikuudel ootavad meid mitmesugused surveabinõud, et kallutada Eestit sellele kursile. Piltlikult öeldes algab see kõik 20 liitrist bensiinist, aga ei maksa loota, et sellega piirdutakse. Majandusläbirääkimiste põhisisuks on praegu "Integral", on bensiiniblokaad, millest me tahes või tahtmata peame jagu saama, on majanduspiiri kontroll. Oma sihtide saavutamiseks ka sel alal peame töötama nii idas kui läänes, nii meie oma seaduste kui ka Liidu seaduste ja Liidu rahvusvaheliste lepete alusel. Peab tunnustama, et teatud mõttes on läbirääkimised Eesti iseseisvuse taastamise üle olnud seni kinnikülmutatud olekus. Aga selline olek ei saa kuigi kaua kesta. Moskva juhtkond otsib võimalusi Liitu uuendada ja sisuliselt kindlustada. See tähendab, et ta peab otsima kontaktivõimalusi ka Baltimaadega. Selliste kontaktide vastu tunnevad huvi mõlemad pooled. Moskva huvides on kallutada meid jääma Nõukogude Liidu

koosseisu ükskõik millisel moel, meie huvi on säilitada heanaaberlikud suhted ja saada Moskvast esimesena tunnustus meie iseseisvusele, sest see määrab ülejäänud maailma tunnustuse. Huvi on vastastikune. Ja seetõttu on võrdõiguslikul alusel läbirääkimiste seisundi tekkimine, millele me omalt poolt kaasa aitame, varem või hiljem paratamatu. Tänan teid!

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et saadikutel on palju küsimusi.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, mul on härra peaministrile kaks küsimust. Esimene küsimus. Te ütlesite, et mitu delegatsiooni on alla kirjutanud "Integrali" kohta käivale avaldusele. Kas need delegatsioonid teadsid, et assotsiatsioon "Integral" on tegelikult loodud regioonidevahelise töötajate saadikute kongressi otsusel? Kas neile üldse tutvustati "Integrali" põhikirja? Kas kuulati ära mõni "Integrali" esindaja, et inimesed oleksid selle assotsiatsiooni olemust mõistnud ning hinnata osanud?

Teine küsimus puudutab vabariigi poolt sisseostetud söödateravilja ja kalatoodete hindade tõstmist. Tahaksin kuulda, kuidas rahandusministeerium sõnastas ja põhjendas neile määratud dotatsiooni tühistamise. Näiteks mintai ja merikapsa dotatsioon on juba Kamtšatkal, Kaug-Idas välja makstud. Tänan!

E. Savisaar

Loomulikult on mõnede saadikute ja mõnede piirkondade esindusorganite kevadisest koosolekust 26. mail Kohtla-Järvel informeeritud ka üleliidulist avalikkust. Meil on selle kohta tehtud isegi üks dokumentaalfilm. Samal ajal pean ma ütlema, et vabariigi valitsusele ei ole saabunud mingeid ametlikke materjale "Integrali" põhikirjast, sellesama, nagu te ütlesite, mežregionalnõi sjezd kohta ja meie katsed neid materjale kätte saada on seni osutunud tulutuks. Seetõttu ei olnud täpsema informatsiooni andmine võimalik. Nüüd edasi, mis puutub hindade tõusu. Esiteks, meie arusaamad dotatsioonidest erinevad mõnevõrra. Ma arvan, et mul on siiski õigem arusaam. Ma kujutan ette, et te püüate teravilja puhul väita, nagu tulenekski hinnatõus sellest, et Eesti ei täida oma kohustusi Liidu ees, ja mida muud siis oodata võibki. Teraviljahindade tõus puudutab ka teisi Liidu regioone, mitte ainult Eestit. Ja meie andmetel ei ole see seotud liidumaksuga. Teine moment, seda ei ole kuidagi formuleeritud, lihtsalt saaks kõrgemate hindadega ja vastavad on maksekorraldused. Mis puudutab nüüd kala ja kalatoodete dotatsiooni ärajätmist, siis tõepoolest, see on

formuleeritud seoses vaidlusega, mis on Eesti ja Nõukogude Liidu rahandusministeeriumi vahel seoses liidumaksuga. Selles suhtes on kõik õige. Ainult ma tahan juhtida teie tähelepanu sellele, et Eesti on korduvalt pöördunud Liidu poole ettepanekuga see konflikt lahendada, nii Ülemnõukogu Presiidiumi esimees kui ka mina. See konflikt ei ole mitte meie tekitatud, vaid tuleneb sellest, et meie liidumaksu tõsteti kaks korda kõrgemaks ja meie arvates on see põhjendamatu. Nüüd oleme jõudnud nii kaugele, et eelmisel nädalal vaatasid meie rahandusministeerium ja Liidu rahandusministeeriumi spetsialistid selle liidumaksu summa läbi ja see läbivaatamine jätkub veelgi, aga ma ei ole kindel, kas see annab rohkem tulemusi kui varasemad sellealased ühistööd. Nii et ma ei välista, et me teeme septembri keskel, kui meil on plaanis esitada uued eelarvemuudatused, teile ettepaneku maksta dotatsioon välja just nimelt liidumaksu summa arvel, sest see on minu arvates loogiline ja loomulik.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ka minul on peaministrile kaks küsimust. Esimene küsimus. Tänavu 22. juunil edastas "Ameerika Hää" intervjuu Algirdas Brazauskasega, kus oli juttu väga huvitavast Balti turuga seonduvast probleemist. Tsiteerin intervjuust mõningaid katkeid. Brazauskas ütles, et meie, tähendab Balti vabariikide peaministrid, kirjutasime alla nende vabariikide majandusliku koostöö lepingule. Nüüd arutame iga vabariigi majanduse spetsialiseerimist. Näiteks on leedulastel võimalus töödelda naftat, toota tsementi ja teisi ehitusmaterjale, lätlastel teha merevedusid, eestlastel kasutada fosforiiti. Kas see tähendab, et on olemas protokoll, mille põhjal Eesti valitsus kohustub alustama fosforiidi kaevandamist? Kui on, siis ma tahan teada: kes volitas valitsust langetama nii tähtsat otsust rahva arvamust ära kuulamata?

Teine küsimus. Usaldusväärsetest allikatest on teada, et eelse nõupidamise osaliste käsutuses olid tasuta alkohoolsed joogid – viin, konjak ja "Vana Tallinn" –, samuti puuvili, kaasa arvatud banaanid ja ananassid. Tahan teada, kas praeguse etiketiga sobib, kui säärased asjad on külmkapis tasuta pruukimiseks? Ja kas sobib nii talitada ajal, mil olukord vabariigi varustamisel puuviljaga on lausa traagiline? Mis te arvate, kuidas suhtub Eestimaa rahvas sellisesse tõsiasjasse?

E. Savisaar

Ma ei tea, millal tuleb kätte see aeg, millal mina saan esitada Petinovile ja Lebedevile täpselt nii palju küsimusi, nagu ma tahan esitada. Aga siis ma esitan neid ka palju. Tähendab, esiteks ei ole sellist protokoll, mille kohaselt Eesti valitsus oleks kohustatud hakkama fosforiiti

kaevandama, ja minu teada ei ole see olnud ka arutelu teemaks. Minul on hr. Petinovile küsimus, kas tema usub "Ameerika Häält"? Teiseks ei kõlba heita varju meie külalistele, need külalised on sellistest lugupeetud piirkondadest nagu Vene Föderatsioon, Valgevenemaa jne. Väita, et nemad tarvitavad sellistel tõsistel läbirääkimistel alkohoolseid jooke jne., ei ole tõsine jutt, sellest on mõtet rääkida ikka siis, kui te kõigepealt alustate kindlatest allikatest, vastasel juhul ei ole põhjust mul hakata kuulujuttude põhjal teiega diskuteerima. Tänan!

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud peaminister! Kahtlemata on Baltimaade koostöö läbirääkimistel Moskvaga mudeli järgi 3 + 2 tähtis. Kas on mingit informatsiooni, kuidas Moskva tippjuhid Gorbatsšov, Lukjanov ja Rõžkov suhtuvad sellesse mudelisse? Või peaksime praegu rääkima läbirääkimiste mudelist 3 + 0? Teine küsimus, kahtlemata oli äärmiselt lüüriline kuulata meie maainimese kannatlikkusest ja paadist tormisel merel, kuid selle valgusel tundub mulle, et läbirääkimised venivad, ja veel tundub mulle, et siin on valitsuse ajaarvamine teine, sest ettekandeks ettenähtud 20 minutit oli tunduvalt pikem. Kuid ma tahaksin paluda peaministril väga konkreetselt öelda, kuidas ta hindab praegust seisut läbirääkimistel Moskvaga ja kuidas ta hindab läbirääkimiste perspektiivi augustikuus. Ja kolmas küsimus. Kas ka Leedul ja Lätil on kaks välisministrit nagu Eestil? Aitäh!

E. Savisaar

Kõigepealt paluksin täpsustada kolmandat küsimust, ma ei saanud sellest aru.

T. Made

Ma lootsin, et küsimus on küllaltki selgelt esitatud. Meie ajakirjanduses on viimaste kuude jooksul olnud väga palju informatsiooni, et härrad Lennart Meri ja Endel Lippmaa tegelevad mõlemad välispoliitiliste küsimustega. Tõsi, viimasel ajal on mõlemad rohkem orienteeritud läände. Kas ka Leedul ja Lätil on samamoodi, et üks on portfelliga ja üks ilma portfelliga välisminister?

E. Savisaar

3 + 1 suhtes on Liidu juhtide seisukohad olnud tõrjuvad. Aga teatavasti mõni aeg tagasi olid nad sellised, et me peame tühistama oma deklaratsioonid, mis me oleme vastu võtnud iseseisvusele ülemineku kohta, seejärel tulid nõudmised, et me peame need peatama. Siis tuli teade, et ollakse valmis mis tahes kõnelustega ilma tingimusteta. Niisiis ma arvan, et kui meil

on mõnevõrra kannatlikkust ja arusaamist, siis muutub ka see seisukoht. Meil ei ole põhjust rääkida sellest, mida räägitakse Liidus praegu. Teine moment, augustikuu jooksul hindan mina seisu normaalseks. Aga ma ei kavatsegi olla ennustaja, neid on meil liiga palju olnud. Kolmandaks arvan ma, et läänes oleks praegu vaja käia palju rohkem ja märksa tulemusrikkamalt, kui seda on tehtud viimasel ajal. Ja kahjuks oleme niisuguses seisus, kus ka meie idapoliitika ühe osana on vaja tõepoolest ajada asja läänes ja lääne kaudu mõjutada ka ida. Minu arvates peaks see olema selge nagu üks kord üks. Ja veel tahaksin öelda, et me kasutame seda vähest potentsiaali, mis meil on, täpselt seal, kus meil seda vaja on. Meie Rahvarinne protestis hiljuti seoses sellega, et kui Leimann majandusministrina pandi etteotsa läbirääkimistel Vene Föderatsiooniga, siis see tähendab, et tulevad ainult majandusläbirääkimised. See on primitiivne loogika, vabandage mind. See, et justiitsminister Raidla on pandud etteotsa läbirääkimistel Leningradiga, ei tähenda, et meil Leningradiga oleksid ainult justiitsküsimused. Ja kui vaja, saadame pooled ministrid läände või itta või lõunasse või sinna, kuhu tarvis on.

Aga välisministreid on Eestis ainult üks. Nii et sellest eksitusest ma palun üle saada.

T. Kork

Minu küsimus puudutab seda külge, mille härra Edgar Savisaar ilmselt tagasihoidlikkusest jättis puudutamata. Ma paluksin valgustada hästi lühidalt Ülemnõukogu teie isiklikest otsekontaktidest kas vahetult või telefonitsi seltsimeeste Rõžkovi ja Voroniniga kahes väga teravas küsimuses, need on esiteks bensiin ja teiseks "Integral". Väga lühidalt kontaktide arv ja nende umbkaudne pikkus ning sealtpoolt saadud vastuste sisu. Jutt oli küll kirjadest ja ajalehtedest.

E. Savisaar

Ma arvan, et mul on põhjust sellest küsimusest rääkida mõni päev hiljem. Ja siis ka põhjalikumalt, üksikasjalisemalt. Üldiselt mul vahepeal kohtumisi Nikolai Rõžkoviga olnud ei ole, sest Liidu tippjuhid on äärmiselt koormatud.

J. Allik

Lugupeetud härra peaminister, minu küsimus on kaudselt seotud "Integraliga". Teatavasti peatas vabariigi valitsus maikuus Töökollektiivide Ühendnõukogu tegevuse Eestis ja moodustas valitsuskomisjoni selle nõukogu tegevuse uurimiseks. Hiljem pole olnud kuulda

selle komisjoni töö tulemustest. Kas te võiksite öelda, milleni komisjon jõudis ja milline on Töökollektiivide Ühendnõukogu staatus praegu Eesti Vabariigis?

E. Savisaar

Töökollektiivide Ühendnõukogu staatus on niisugune, nagu ta oli enne antud asja uurimisele asumist. Nii et mõni nädal tagasi esitas Tallinna linnavalitsus meile täiendavad faktid selle kohta, kuidas Töökollektiivide Ühendnõukogu on rikkunud olemasolevaid määrusi ja Tallinna linnavalitsuse otsuseid. See annab põhjust asja uuesti üles tõsta.

A. Novohatski

Lugupeetud peaminister, juunis teatas meile rahandusminister, et Eesti ei ole kandnud Liidu eelarvesse ühtki kopikat, kuigi kogusumma on ligi 300 miljonit rubla. Ma pean silmas tänavust esimest poolaastat. Kas ei juhtu nii, et me jääme lähemal ajal ilma dotatsioonist mitte ainult kalale, vaid ka liha-, piima- ja teistele toodetele? Mispärast kaluritele ei makstud kompensatsiooni selle 300 miljoni rubla arvel? Siis poleks tarvitsenud kalatoodete hinda tõsta enne, kui kompensatsioonisüsteem on välja töötatud. Tänan!

E. Savisaar

On olemas teatavasti Ülemnõukogu eelmise koosseisu otsus liidumaksu maksmise peatamise kohta. Kui me nüüd lihtsalt teatame teistele, et hakkame maksma, eks me maksame siis, maksame kaks korda rohkem kui seni ja jääme ilma märksa enamast kui ainult need dotatsioonid, millest oli praegu jutt. Nii et meil ei ole head varianti, meil on valida kahe halva vahel. Teine moment. Muidugi, dotatsioon saab selle arvel kinni maksta. Ainult et valitsus on antud küsimuses teatavasti võrdlemisi piiratud. Jutt oli ka 24 miljonist rublast. Ja ma loodan, et venekeelses ajakirjanduses on jõudnud valitsuse avaldus, kus on öeldud, et 2. juulil samal istungil, kus arutati kala ja kalatoodete hinna küsimust, võeti ka vastu otsus pöörduda septembri keskel teie poole eelarvemuudatustega. Üks muudatusi on kalahinna dotatsioonid – hakata neid maksma 1. oktoobrist koos liha-piima kompensatsiooniga, juhul kui te nii otsustate. Hakata neid maksma 1. oktoobrist ja maksta tagantjärele 16. juulist, sellest päevast, kui hinnad tõusid. Ja meie pakkusime välja maksta just nimelt selle kinnikülmutatud liidumaksu arvel. Ainult et iseseisvalt me seda otsust ju teha ei saa.

M. Laar

Austatud härra peaminister! Jättes kõrvale Eesti omaaegsete välisdelegatsioonide seaduse teiepoolse tõlgendamise mõningad küsitavused, ma ei kavatsen avada ajaloolist dispuuti, tahaksin küsida mulle isiklikult segaseks jäänud asjaolude kohta. Ühes kohas oma esinemises püstitasite te vajaduse säilitada Eesti Vabariigi *de jure* tunnustust, teises astusite vastu õigusliku järjepidevuse liinile. Milline on siis valitsuse suhtumine Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevusse? Me teame Läti ja Leedu tihedat koostööd seda õiguslikku järjepidevust kandvate institutsioonidega. Kui meie valitsuse suhtumine sellesse liini on positiivne, kas siis ka Eestil, kellel vastavad kogemused praktiliselt puuduvad – välja arvatud Lennart Meri hiljutine visiit –, on kavas koostööd nii kodu- kui välismaiste institutsioonidega tõhustada? Teiseks tahaks teada, kuidas blokeerib Eesti okupeerimise fakti kuulutamist, Eesti osalemist europarlamendis, Helsingi protsessis ja ka mujal. Ma just saabusin tagasi ise nendetsamadest institutsioonidest ja mul on jäänud küll absoluutselt vastupidine mulje. Aitäh!

E. Savisaar

Esiteks, okupeeritud territooriumid ei osale riikidevahelistel nõupidamistel. Riigid osalevad võrdselt teiste riikidega, kusjuures me võime ilmselt pidada end samasuguseks riigiks. Kui me räägime Saksamaast, ma kasutan nüüd härra Lippmaa argumenti, siis minu meelest on Saksamaal samuti üle 300 000 võõrvägesid. Valimised toimusid ebademokraatliku konstitutsiooni alusel. Kontroll majanduse üle on suhteline, kontroll piiride üle on suhteline, seda peaaegu ei ole jne. Täheleb, tunnustelt oleme üsna sarnased. Aga riik mis riik. Seda esiteks.

Nüüd mis puutub õiguslikku järjepidevusse, siis ma pean õiguslikku järjepidevust väga oluliseks argumentiks ja selles mõttes positiivseks. Aga ma ei pea seda absoluutseks argumentiks, et selle nimel kõike muud kõrvale jätta, ja kutsun üles ka teid seda tegema. Mis puutub küsitavustesse välisdelegatsioonide tegevuse tõlgendamises, siis neid ma ei näe ja kuulan heameelega teie käest. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Me peame nõu pidama. Küsimuste esitajaid on veel terve nimekiri. Mõne minuti pärast algab lõunavaheaeg. Kas me jätkame õhtusel istungil? Täname, Edgar Savisaar, ja palume õhtusel istungil jätkata küsimustele vastamist. Kuidas Ülemnõukogu otsustab? Peaminister tegi ettepaneku pikendada istungit.

E. Savisaar

Kuna küsimused on nii tähtsad, lugupeetud rahvasaadikud, ja mõjutavad nii oluliselt minu ettekannet ja Eestimaa saatust, siis võib-olla lükkaksime lõuna natukene edasi ja vastaksime ära, sest nagu te aru saate, ei ole ka minu tööaeg mitte ainult istungisaalis olemine.

Juhataja

Ma pean informeerima Ülemnõukogu, et Toompea lossi söökla ei tööta ja lõuna antakse meile kella 14–16 "Moskva" kohvikus. Kuidas me otsustame, lugupeetud saadikud? (Hääled saalist.)

Otsustades nimekirja järgi, on kaheksa küsimuse esitajat. Pool tundi küsimustele?

Me peame siis otsustama, sest küsimus on nii lõunas kui ka paljude saadikugruppide taotlustes pidada lõunavaheajal komisjoni istungeid. Ausalt öelda oleksin ka mina isiklikult palunud vanematekogu kokku. Kuidas me otsustame, lugupeetud Ülemnõukogu? Esimene oli minu pakkumine, jätkata õhtusel istungil, ma olen valmis selle tagasi võtma. Annan prioriteedi peaministri ettepanekule jätkata lõunavaheaja arvel. Nüüd on küsimus täiendustes, kui pikalt. Pool tundi? Veerand tundi? Kas me peame hääletama? Nii me formuleerimegi. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et pikendada hommikuse istungi aega veerand tunni võrra? 15 minutit, see tähendab kella 14.15-ni. Seda ei ole vaja hääletada. Kas lepitakse sellega, et istungi juhataja õigust kasutamegi selliselt, et 15 minutit ja siis kriips alla. Suur tänu!

H. Peterson

Lugupeetud peaminister! Meie riik on vaene ja me püüame leida vahendeid, kuidas saata inimesi valuuta eest läände õppima, et me saaksime sealt osta tehnoloogiat jne. Kuid see valuuta, mida annavad mootorlaev "Georg Ots" ja "Viru" hotell, läheb ikkagi Moskvasse. Samuti ei taha ettevõtted oma raha siia tuua ja hoiavad seda välispangas. Kuid kõik meie külalised ja kõik need tootjad kasutavad meie infrastruktuuri, Tallinna vanalinna ja nõnda edasi. Mida saaks parlament teha kiiremini just seadusandluses, et lõpetada see asi ära ja raha hakkaks tulema meie valitsusele.

Ja teiseks tahaksime meie maaelukomisjoniga ka omalt poolt kaasa aidata, et lahendada tootjate liidu ja valitsuse vahelisi küsimusi, mis puudutavad hinnapoliitikat. Põhjamaa põllumajanduses on asjad natukene teistmoodi ja siin üksi tasuvusest või odavusest ei saa lähtuda, vaid me peame ühendama selle ka maaelu säilimisega. Aitäh!

E. Savisaar

Mis puutub tootjate ja valitsuse vahekorda, siis ma ütleksin, et mitte tootjate ja valitsuse, vaid tootjate ja tarbijate vahekord. Ma usun, et kui keegi reaalselt on võimeline sellele praegusele hinnaanarhiale objektiivselt lõpu tegema, siis on see korralik tarbijate liikumine, mis paratamatult aja jooksul ka meil tekib. Mul on tunne, et kõik ametkonnad, kes praegu selle eest võitlevad, vaatavad asja eeskätt ikka tootjapositsioonilt ja sellest lähtudes võib mis tahes hinnatõusu hästi ära põhjendada. Nii et mitte tootjad ja valitsus, vaid tootjad ja tarbijad. Teine moment. Mulle tegi veidi muret see teie väide saata valuuta eest õppima. Me püüame siiski mitte valuuta eest õppima saata, ja ma arvan, et ka kuskil mujal seda ei tehta, sest kui mingil alal on olemas korralikud abistamisprogrammid, mida meile välja pakutakse, siis on need eeskätt just nimelt väljaõppeprogrammid. Välismajandusamet ja tema ülesandel ka "Mainor" ja Juhtide Koolituse Instituut kuulutavad üsna sageli vastavates konkurssides neid töid. Valuuta eest võib seda siiski vaid erandkorras teha.

Nii et need läbirääkimised, mida transpordiministeerium ja minister Vähi on merelaevanduse üleandmise asjus pidanud, ei ole seni andnud tulemusi teise poole tugeva vastuseisu tõttu, mis on ka mõistetav, sest ta kaotab sellega ikkagi olulise valuutaallika. Nii Tallinna linn kui ka transpordiministeerium on püüdnud kehtestada teatud täiendavaid valuutamakseid, aga minu teada ei ole see töö veel lõpule viidud.

I. Raig

Austatud peaminister! Paluks öelda, milliseid jõupingutusi on valitsus teinud selleks, et koordineerida Eesti välispoliitikat, sest praegu tegelevad sellega valitsus, Ülemnõukogu, Eesti Komitee ja erakonnad. Milline on Ülemnõukogu saadikute roll selle poliitika ajamisel edaspidi?

Teine küsimus puudutab majanduspoliitikat. Miks valitsus on Ülemnõukogule esitanud paketi maksuseadusi, mis 1991. aastast hakkavad oluliselt erinema NSV Liidu vastavatest seadustest, samal ajal aga valdavas osas säilitavad NSV Liidule loomulikud omandisuhted. Miks valitsus ei ole esitanud seaduseelnõusid hinna- ja omandireformi läbiviimiseks ning turumajanduse käivitamiseks?

E. Savisaar

Mida te omandireformi all silmas peate?

I. Raig

Ma pean silmas seda, et kui meil ei ole teada, milliseks kujunevad järgmisel aastal omandisuhted, siis meil on väga raske ka maksusuhteid reguleerida, sest kas või needsamad NSV Liidule alluvad tehased võivad lihtsalt ignoreerida meie uusi maksuseadusi.

E. Savisaar

Välispoliitikat teeb teatavasti igal maal välisministeerium ja tema seda koordineerib ning püüab ka meie maal koordineerida isegi siis, kui kõik ei ole sellega harjunud. Mis puutub saadikute osasse, siis saadikute osa välispoliitika realiseerimisel on kahtlemata suur ja peab veelgi suurenema, eeskätt parlamentidevaheliste kontaktide arendamisel.

Kui omandireformi puhul pidada silmas seda, et liidutehased ignoreerivad kogu ühiskondlikku elu, mitte ainult maksuseadusi, nad ignoreerivad ikkagi täiesti laias skaalas, siis on selle kohta vaja poliitilist otsust just nimelt Ülemnõukogult eneselt. Kui jutt on aga omandi siirdamisest, siis on meil omalt poolt plaanis esitada augustikuu teisele istungjärgule alla 500 000 põhifondiga omandi erastamise seaduse projekt ja septembris tulla välja üldise privatiseerimise kontseptsiooniga samal põhimõttel, nagu on maareformi põhiseisukohad. Ja ma loodan väga, et sellele pühendatakse siiski rohkem aega kui maareformile.

Ü. Uluots

Väga austatud härra Savisaar! Kas te ei ütleks meile paari sõnaga, millega tegeleb Eesti esindus Moskvast? millega seletada pikaajalist Eesti esindaja, meie suursaadiku puudumist Moskvast? Kas selles ei ole üks põhjus, et oleme kaotanud informatsiooni ja "Integrali" loomine tuli meile täiesti ootamatult?

E. Savisaar

Esindaja puudumine oli seotud sellele kohale sobiva inimese puudumisega. See nõudis tõsiselt otsinguid, mitmete kandidaatide vahel valimist ja te võite arvata, et sellist inimest leida ei olnud sugugi lihtne. Olemas oli esindaja asetäitja, kes täitis esindaja kohustusi. Nii et selles osas ei tohiks härra Uluotsa mure olla põhjendatud. Mis puutub "Integrali", siis on ka härra Allik väitnud ühes oma sõnavõtus, et valitsus ei ole jälle mitte midagi teinud ja kõik see tabas meid nagu välg selgest taevast. Oli vist niimoodi, härra Allik? Ma pean teile ütleva, et see ei tulnud meile ootamatult, me olime üsna hästi kursis nende katsetega, kuidas "Integrali" püüti Liidu juhtkonnas läbi suruda, me rakendasime abinõusid, et asja selgitada. Aga et antud mees antud päeval andis allkirja, seda me tõepoolest ei oodanud. Aga see on loomulik asjade

käik, ma võin teile öelda, et ka päev enne seda, kui me kirjutasime siseminister Bagatiniga alla lepingu siseministeeriumi tulekust Eesti alluvusse, oli seal Kohtla-Järve, vist linnanõukogu esimees. Siis esinesid kohalikud miilitsaülemad ja nii edasi nõudmisega lepingut mitte alla kirjutada või õigemini anda need siseasjade organid, siseasjade osakonnad Kirde-Eestis Liidu otsealluvusse. See taotlus ei läinud läbi, tähendab, antud juhul olime edukad. Kui härra Uluots arvab, et tema oleks suutnud takistada selle allkirja ilmumist sellele paberile, siis on see teie isiklik arvamus, mina nii ei arva.

A. Paju

Väga austatud peaminister, me kuulsime täna teie jõupingutustest seoses kütusekriisiga. Milline on aga olnud vastava ministeeriumi osa nende küsimuste prognoosimisel ja kõrvaldamisel? Või ehk on üleminekuperioodil mõned ministrid äkki osutunud natukene nõrgemateks, kui alguses arvasime?

E. Savisaar

Ma pean teile ütlema, härra Paju, et oma pingutusest kütusekriisi lahendamisel ei rääkinud ma mitte täna. Pingutusi teevad praegu tõepoolest nii energeetikaministeerium kui ka majandusministeerium ja küsimus on valitsuse enda kontrolli all. Aga ma juhin teie tähelepanu sellele, et kui see asi niimoodi edasi läheb, et me kogu aeg kõigume ühest kriisist teise, et iga kahe kuu järel tuleb olukord, mis ähvardab meid tasakaalust välja viia, ja üks olmekriis järgneb teisele ning valitsus ainult tegelebki sellega, et leida väljapääs järjekordsest kriisist, siis muidugi valitsus ei saagi eriti tegelda sellega, millega ta tegelema peaks.

A. Sirendi

Austatud peaminister! Ma palun teie arvamust järgmises küsimuses. Kas ei ole seoses idasuhete taastähtsustamisega võimalik ja otstarbekas Eestist valitud Liidu Ülemnõukogu saadikutel asuda oma ülesannete juurde NSV Liidus ning kasutada oma aktiivsust ja võimeid seal? Või tuleks sinna valida uued saadikud nende asemele, kes sinna nüüd ei saa või ei taha enam minna. Tänan!

E. Savisaar

Austatud härra Sirendi, seda küsimust ma täiesti aktsepteerin. Samal ajal ei ole ma nõus sõnaga "taastähtsustamine". See on selle killavoori järelkaja, mis on käinud viimastel nädalatel läbi ajakirjanduse, et meil ei ole oma idapoliitikat, ja mille taga on kas poliitiline

naiivsus või tahe inimeste meeleolusid teatud erakondlikel põhjustel iga hinna eest üles kruttida. Nii et mitte taastähtsustada, nad on kogu aja tähtsad olnud ja nende nimel on kogu aja tööd tehtud, sellest püüdsime rääkida nii Ülemnõukogu esimees kui ka mina.

Teiseks, ma olen täiesti päri, et liidusaadikute osa peaks väga oluliselt tõusma mitmete küsimuste lahendamisel, mis on seotud Liiduga. Ma loodan, et olemasolevad saadikud saavad ikka seda tööd teha. Ka need, kes on siin saalis. Ja mitte ainult nemad. Möödunud nädalal oli härra Aasmäe, Tallinna linnapea, Moskvast Kremli spetsiaalselt liidutehaste üleandmise küsimuses, et leida koos Ülemnõukogu Presiidiumi asjameestega seda normatiivakti, millega keelatakse neid praegu üle anda. Nad tegid seal päeva tööd, ei leidnud sellist akti, aga ikkagi on teada, et on keelatud. Minu arvates oleks see väga suur toetus valitsusele, kui nende piirkondade saadikud, kellel on juba tükk aega ettevõtted üle andmata, võtaksid selle küsimuse üles. Näiteks lugupeetud härra Toome Võru rajoonis, minu meelest on seal oluline Gaasianalüsaatorite Tehas, aga täpselt samuti kõik teised saadikud. Me võiksime teha sellise massilise rünnaku. Ma ei ole kindel, kas see annab tulemusi, aga antud juhul on asjal teine eesmärk. Selles mõttes peaks küll tegema. Me saaksime siis kümnekond saadikut, kelle linnades ja rajoonides on neid ettevõtteid, mis tegelikult peaks üle antama Eesti Vabariigile. Ja mida ei ole tehtud.

Juhataja

Suur tänu! Ja nüüd viimane küsimus Kaido Kamalt. Teiste ees vabandame.

K. Kama

Härra Savisaar! Mul on kõigepealt üks väikene repliik. Te ütlesite vastuseks Mart Laarile, et okupeeritud riikidega ei peeta läbirääkimisi. Peetakse küll, kui me mõtleme kas või näiteks Arafati peale. Ja nüüd küsimus. Te nimetasite mitu korda ühisturgu, mis peab olema eesmärk teiste liiduvabariikidega peetavatel läbirääkimistel. Ma paluks täpsustust, mis asi see ühisturg on. Kui suurt majanduslikku integratsiooni see konkreetselt tähendab? Kas see tähendab ainult seda, et meilt läheb välja vagun liha ja tuleb asemele vagun kivisütt, või tähendab see ka ühist hinnapoliitikat ja muud taolist?

E. Savisaar

Ma ei rääkinud sellest, et nendega ei peeta läbirääkimisi, ma rääkisin nende osalemisest riikidevahelistel konverentsidel ja see on teine asi. Läbirääkimisi peetakse nendega küll, aga nad on seal lihtsalt territooriumi rollis, mitte võrdõigusliku riigi rollis.

Mis puutub ühisturgu, siis selle kohta on pöördumises antud niisugune sõnastus: "Majandussuhted, mis oleksid üles ehitatud ühisturu põhimõtetel." See asi on võrdlemisi uus, nagu te teate, selle termini taga on suures osas Eestist pärit akadeemik Bronšteir. Niisiis on loomulik, et praegu mingit täpset mõistet keegi anda ei saa, veel enam niisuguse täpsusastmega, nagu härra Kama seda tahab. See täpsustub läbirääkimiste käigus, millisel määral ollakse võimelised ja valmis majandusintegratsiooniks ja millisel määral see on vajalik.

Juhataja

Edgar Savisaar, kokkulepitud aeg on läbi.

Lugupeetud Ülemnõukogu, head kolleegid! Nagu ma paar korda täna mõista andsin, oleks suur palve, ja nüüd juba lähtuvalt reglemendist, kokku saada saadikurühmade esimeestega või asetäitjatega, s.t. vanematekoguga. Mina pidasin silmas, et kõige sobivam aeg võiks olla kohe pärast hommikuse istungi lõppu, aga samale ajale pretendeerivad ka teised kolleegid. Ma loen ette kõik teadaanded ja siis võib-olla otsustame veel kord, millal tuleb vanematekogu kokku.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

6. august 1990

Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem töökohtadele.

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 82 saadikut, puudub 23. Lugupeetud Ülemnõukogu! Me oleme esimeses päevakorrapunktis ära kuulunud ettekanded ja esitanud küsimused. Teile kõikidele on välja jagatud ühe avalduse ja kahe otsuse projekt.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Avan läbirääkimised esitatud ettekannete ja otsuste ning avalduse projekti põhjal. Tundub, et sõnasoovijaid ei ole. Kas võime esitatud projektid võtta aluseks? Kaido Kama.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Ma tahan rääkida otsusest Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu suhete kohta. Selle esimene punkt ütleb, et kiita heaks Balti Riikide Nõukogu avaldus 21. juulist 1990. See on see Jurmala avaldus. Siin on üks vastuolu: avalduse teine lõik ütleb, et kolmel Balti riigil on olemas aktid, millega on taastatud nende iseseisvus. Minu teada ei ole Eesti iseseisvust taastanud ühegi aktiga ei Ülemnõukogu, ei Eesti Kongress, ei keegi kolmas. Ja seesama on kirjas ka projekti 3. punktis, kus on ette loetud tegevusprogrammi nimi, mis ütleb, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu tegevusprogrammis üleminekuperioodil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseni. Nii et praegu sellisel kujul seda Balti Riikide Nõukogu avaldust minu arvates heaks kiita ei saa ja siin on tegelikult ka hoopis laiem probleem – see on üldse niisuguste avalduste ratifitseerimise kord. Siiamaani meile neid avaldusi ratifitseerimiseks pakutud ei ole, nii et see tahaks hoopis omaette käsitlemist. Teises punktis on räägitud ainult läbirääkimistest NSV Liiduga. Siin tekib küsimus, kas läbirääkimisi Vene NFSV ja teiste liiduvabariikidega ei hakata arutama ja kas selleks Ülemnõukogu mingit komisjoni ei moodusta. Siis on veel väike küsimus, tõenäoliselt on kolmandas punktis trükiviga. Ei saa aru, mida tähistab kuupäev 15. juuli 1940. Ma kardan, et on tahetud öelda kas 16. või 17. juuni. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Mul on kõikidele saadikutele, kes ettepanekuid teevad, palve esitada need kirjalikult. Karta on, et täna võib meil isegi tekkida vajadus redaktsioonikomisjoni järele. Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud eesistuja, kolleegid! Avaldan arvamust Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu suhetest" ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avalduse "NSV Liidu 1940. aasta 6. augusti seadusest Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi vastuvõtmise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu" projekti kohta. Kõigepealt on mul ettepanek ühendada need dokumendid "Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu suhete" osas üheks dokumendiks ja mitte avalduse dokumendiks, vaid otsuse dokumendiks. Teiseks dokumendiks lugeda ainult komisjoni moodustamine ja läbirääkimiste aluste fikseerimine. Jätta ta ainult 2-punktiliseks. Seejuures moodustada komisjon mitte Ülemnõukogu Presiidiumi, vaid Ülemnõukogu poolt. Edasi, eesistuja juba mainis, et nii oluliste dokumentide puhul oleks ilmselt vaja teha

redaktsioonikomisjon. On olemas üks otsuse eelnõu, mis põhineb nendel kahel dokumendil ja vajab ainult trükkimist, et esitada see eesistujale korraliku väljanägemisega. Aitäh!

E. Tupp

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu! Tundub küll, et on vajadus redaktsioonikomisjoni järele. Kui ma vaatan Balti Riikide Nõukogu avaldust, siis on sellesama deklareerimise teises punktis mõisteline erinevus. See on sama asi, millest rääkis Kaido Kama. Kui võtame selle lause lõpu – Ülemnõukogu faktilise iseseisvuse taastamise kohta –, siis on ainult "a" ja "u" olnud vahetatud ja sellega muutub sisuliselt asja mõte. Kas või niisugune märg peaks näitama vajadust redaktsioonikomisjoni järele. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Võib-olla me siis teeme ettepanekud ka redaktsioonikomisjoni koosseisu kohta. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud kolleegid, ma räägin Ülemnõukogu otsusest "Integrali" kohta. Tahan teha mõne märkuse, et mu kolleegidel oleks selge, kuidas hääletada. Härra Savisaar ütles, et see assotsiatsioon on vastuolus NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandlusega. Vastavad dokumendid anti kohe pärast nende valmimist juriidilisse ekspertiisi, juristid olid kõigiti pädevad ja seetõttu ei saa praegu väita, et kogu idee on seadusandlusega vastuolus. Minu meelest pole see õige. Seda esiteks.

Teiseks on muidugi vaja "Integrali" esindajad siia kutsuda ja kuulata, kas see organisatsioon ikka hakkab kogu Eesti normaalset elu häirima. Teen ettepaneku enne otsuse arutamist mõlemad pooled ära kuulata. Tänan!

Juhataja

Ma juhin saadikute tähelepanu ikka sellele, et segaduste vältimiseks palun alternatiivsed ettepanekud otsuse projekti juurde esitada kirjalikult. Mart Laar.

M. Laar

Mul oleks ka üks väike täpsustus. See on siis 6. augusti 1940. aasta seaduse kohta avaldusest. Siin on kinnitus, et Eesti Vabariik jätkab oma tööd iseseisva riigina, nagu 30. märtsil 1990. aastal välja kuulutatud. Jääb segaseks, mis riik see on ja millal ta on välja kuulutatud.

Kuna see lause otseselt midagi juurde ei anna, teeksin ettepaneku ta sellest tekstist välja jätta ja samal ajal toetaksin ettepanekut üritada neid kahte teksti ühendada. Me oleme nii palju deklaratsioone teinud, et võib-olla püüaksime väiksema arvuga läbi saada. Aitäh!

Juhataja

Olekski hea nüüd kuulda ettepanekut redaktsioonikomisjoni kohta. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Härra eesistuja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin tähelepanu juhtida sellele, et mis puudutab Balti Riikide Nõukogu avaldust, siis see on meile esitatud ratifitseerimiseks. Ratifitseerimine tähendab seda, et me võtame ta vastu ja ratifitseerime või lükkame tagasi ja ei ratifitseeri. See protseduur ei näe enam ette teksti redigeerimist, kuna kolme vabariigi esindajad on sellele alla kirjutanud. Me ei saa seda teksti muuta, me võime seda ainult heaks kiita või mitte. Nii et paluks seda arvesse võtta. Teiseks, siin leidis vastuväiteid kolme ennast väljakuulutanud riigi, vabariigi mainimine. Sellega me satume tegelikult väga tõsisesse probleemide ringi, mille suhtes meil tuleks ükskord ometigi suu puhtaks rääkida. Ma olen seda meelt, et kõik need otsused, mis me oleme siin vastu võtnud, tähendavad sisuliselt nimelt seda, et oleme ennast kuulutanud Eesti Vabariigiks. Kogu küsimus on selles, milline on meie suhe tulevase taas või lõplikult Nõukogude anneksioonist vaba Eesti Vabariigiga. Ja millisel määral need otsused, mis me siin praegu vastu võtame, on siduvad ka sellele tulevasele Eesti Vabariigile, meie unistuste Eesti Vabariigile. Viimasel ajal on avaldatud arvamusi, et ei Ülemnõukogu ega ükski teine organ ole pädev Eesti Vabariigi, s.t. tulevase Eesti Vabariigi nimel pidama läbirääkimisi ja sõlmima lepinguid. Eks mingite kaugete muinasjuttude tasemel, kui me räägime meie juriidilisest järjepidevusest, see võib ehk niiviisi kõlada. Aga kui me läheme seda teed, siis määrame ennast nõrkusele, määrame tegutsemisvõimetusele ja mängime kõik võimalused maha. Kui me praegu räägime, et me ei ole võimelised sõlmima lepinguid, mis oleksid kohustuslikud ka tulevasele Eesti Vabariigile, kui me ütleme, et me praegu ei ole võimelised sõlmima seda lepingut, mis seoks Eesti Vabariiki tulevikus, siis sellisel juhul vaevalt et leidub seda rumalat, kes meiega üldse ühe läbirääkimistelaua taha istuks, teades, et need lepingud, mida me sõlmime, ei pruugi paari-kolme kuu pärast enam kehtida. Tähendab, kõik see, mida meie praegu teeme, kõik otsused, mida me vastu võtame, kõik lepingud, mis me sõlmime, on Eesti Vabariigi otsused, Eesti Vabariigi lepingud. Need on juriidiliselt kehtivad edaspidi ka Eesti Vabariigis, seni kuni Eesti Vabariik pole neid vastavalt rahvusvahelise õiguse printsiipidele läbi vaadanud ja ümber teinud, juhul kui ta seda teha

tahab. See on väga tähtis küsimus, see näitab, kes me praegu oleme. Me peame need asjad selgeks tegema. Ja kui me vastame jaatavalt, siis ei jää sellest vastuolust, millest praegu rääkisid Kaido Kama ja Mart Laar, midagi järele. Kui me seda ei tee, siis pole meil mõtet üldse tegutseda. Ülemnõukogul ei maksa praegu rääkida enam palju sellest, millised on meie juriidilised õigused. Maailmas on siiski lood nii, et õiguse võtab see, kes tunneb endal selle võtmiseks jõudu olevat. Praegu on Ülemnõukogu Eestis siiski ainus, kellel mingil määral seda jõudu on. Oleme nii head, halvad või viletsad, kui me oleme, aga me oleme praegu ainsad, kes suudavad seda teha. Ja see paneb meile kohustuse, meeldib see meile või mitte, raske kohustuse ja raske vastutase rahva ees, kes on meid siia valinud. Me peame endale selle õiguse, selle kohustuse võtma, et rääkida Eesti Vabariigi nimel. Tänan!

I. Hallaste

Austatud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Ma olen härra Põldroosiga nõus, et Balti Riikide Nõukogu avaldus tuleb meil kas ratifitseerida või mitte. Kolmas võimalus on vaikida see maha ja mitte teha väljagi. Ma pakun kompromissina välja just seda kolmandat lahendust – võtta ta meie otsuse projektist välja ja mitte rääkida Balti Riikide Nõukogu avaldusest, kuna see avaldus on vastuolus Ülemnõukogu seniste otsustega. Mitte kunagi ei ole Ülemnõukogu ütelnud, et Eesti Vabariik on taastatud. On kuulutatud välja üleminekuperiood, et taastada Eesti Vabariik õigusliku järjepidevuse alusel. Nüüd on suvel mõnede meeste arusaamad asjadest muutunud ja äkki on hakatud rääkima üleminekuperioodist kui taastatud Eesti Vabariigist. Ja härra Enn Põldroos tõi siia juurde ka põhjenduse, mis on eetiliselt väga kahtlasele pinnale libisemine. Ta ütles, et õiguse võtab see, kellel on selleks jõudu. Selle argumendiga võiks väga hästi põhjendada härra Ždanovi ja Stalini teguviisi 1939.-1940. aastal. Neil oli jõudu selleks, et võtta õigus rääkida eesti rahva nimel. Ja kui meie läheme eetiliselt sama teed, siis pole me paremad nendest inimajaloo kurjategijatest-kommunistidest, kes on meie rahvale nii palju kurja teinud. Jäägem eetiliselt õigele pinnale. Ebaeetiliste vahenditega ei saa saavutada head eesmärki. See on kristliku eetika tõde olnud läbi sajandite, ja ma loodan, et Ülemnõukogu suudab ausaks jääda ning ütelda: Eesti Vabariigi põhiseaduslik riigivõim hetkel puudub, meil tuleb teha tööd, et see riigivõim valida. Kuid öelda, et Eesti Vabariik on taastatud, seda me teha ei saa. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Samas juhin teie tähelepanu ikka sellele, et me ootame ettepanekuid redaktsioonikomisjoni koosseisu kohta. Jaak Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Härra eesistuja, toetan täiesti ettepanekut, et pärast diskussiooni lõppemist peaks otsuse kallal töötama redaktsioonikomisjon. Omalt poolt arvan, et see komisjon võiks olla 7-liikmeline, ja teen ettepaneku, et kolm liiget võiksid olla Arvo Junti, Mart Laar ja Heinz Valk. Aitäh!

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud, ma tahan dokumentide kohta arvamust avaldada. Võtan sõna, sest puhtredaktsioonilistest parandustest vist jääb väheseks. Eeskätt puudutab see Ülemnõukogu avaldust seaduse kohta Eesti Nõukogude Vabariigi vastuvõtmisest NSV Liidu koosseisu. Tähelepanu äratav avalduse viimane punkt. Jutt pole selle ühekülgsest tõlgendamisest, avalduse tekst üldse on üpris kahtlane. Kuid viimane punkt kinnitab tegelikult, et avalduse vastuvõtmise hetkest peale jätkab Eesti Vabariik *de jure* oma teed iseseisva riigina. See on vastuolus Ülemnõukogu varem vastuvõetud dokumentidega, kus kuulutati välja üleminekuperiood, mille lõpetamisest ei ole keegi teatanud. Minu meelest on viimane punkt juriidiliselt väga valesti koostatud. Saab rääkida ainult teest iseseisva ehk suveräänse ehk sõltumatu riigi poole, aga ühelgi juhul ei saa nentida, et Eesti Vabariik juba ongi iseseisev riik. Leian, et see on vale.

Teine küsimus puudutab Balti Nõukogu avaldust 27. juulist. Ilmselt maksab meelde tuletada, et peale selle avalduse võeti vastu ka teisi dokumente, ja avaldusigi oli kaks. Teine ühisavaldus kirjutati alla koos Vene NFSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe Boriss Jeltsiniga. Siit kerkib küsimus, millisest avaldusest on jutt: kas sellest, mis käis "Integrali" kohta, või mis käsitles Balti vabariikide ühisaktsioone või mõeldakse mõnda muud avaldust? Esmajoones tuleb täpsustada, missuguse avalduse me heaks kiidame.

Järgmine moment. Kui me räägime Jeltsini allakirjutatud dokumendist, siis ei ole kahepoolsetele sidemetele ühtki vastuväidet. Seda protsessi me tervitame ja toetame. Aga ühtlasi jäi mulle arusaamatuks, milliseid leppimusi mõeldi, kui räägiti kodakondsuse küsimuste ühisest lahendamisest. Mis kodakondsust siin silmas peeti ja kelle nimel neid küsimusi lahendatakse, kui praegu ei ole meie vabariigis kodakondsuse seadust olemas? (Me küll tahame väga, et see seaduseelnõu jõuaks Ülemnõukogusse.)

Teen ettepaneku kõnealune küsimus redaktsioonikomisjonis põhjalikult läbi arutada ning soovitan selle komisjoni koosseisu omalt poolt sm. Zõbini ja sm. Lebedevi. Tänan!

E. Veidemann

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Juhul kui me järgime nüüd rahvasaadik Hallaste ettepanekut hiilida kõrvale Balti Riikide Nõukogu otsuse ratifitseerimisest, siis avaldame sellega sisuliselt umbusaldust härra Arnold Rüütlile, kellele me oleme voli andnud Balti Riikide Nõukogus osalemiseks ja allakirjutamiseks, pärast seda, kui me oleme ta valinud Ülemnõukogu esimehe kohale. Selle aktiga eemaldaksime ennast kogu Balti riikide protsessist ja niisuguse tegevusega läheme teed, mis viib meid igal juhul ummikusse. Hirm võtta endale õigus teha tõepoolest põhimõttelisi otsuseid Ülemnõukogus ja väljendada seda, milleks meid siia valiti, on viimasel ajal üha süvenema hakanud tendents. Kui me tõepoolest asume niisugusele teele, et me ei ole siin mitte millekski peale selle, et natuke täiendada täidesaatvat võimu või lihtsalt arutada mõningaid igapäevase elu küsimusi, mitte aga teostada tõelist, kõige kõrgemat võimu, siis teen ettepaneku korraldada rahvaküsitlus Ülemnõukogu sobivuse kohta praeguseks kõrgeimaks võimuorganiks. Omalt poolt teen ettepaneku valida selle projekti komisjoni Liia Hänni ja Marju Lauristin.

Juhataja

Suur tänu! Palun need kirjalikult esitada. Rein Järlik.

R. Järlik

Austatud juhataja, head kolleegid! Ma juhiksin tähelepanu sellele, et kolleegid Kaido Kama ja Illar Hallaste on oma hinnangu andnud Balti Riikide Nõukogu avaldusele, lugedes läbi ainult selle neli esimest rida. Kui piirduda nelja esimese reaga, siis see lõpeb tõepoolest sõnadega "millega on taastatud nende iseseisvus". Kui selle avaldusega on tahetud öelda, et riiklik iseseisvus on juba taastatud, oleks kõik edasine juba mõttetu. Aga ometi tuleb edasi pikk jutt sellest, kuidas suhted korraldatakse. Järelikult on lausega "Juhindudes kolme Balti riigi aktidest, millega on taastatud nende iseseisvus" silmas peetud ikkagi mingisuguseid väga konkreetseid samme, mida omakorda tuleb välja lugeda neist dokumentidest, mida me siin omariikluse taastamisel oleme seni vastu võtnud. Seetõttu ei näe ma mingisugust vastuolu ei selle dokumendi teksti ega meie tegeliku seisuga vahel. Dokument tuleb ikka lõpuni läbi lugeda, siis on kõik selge. Aitäh!

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kuulates üha enam hoogu võtvat ja ikka sügavamale minevat ning erinevaid tahkusi puudutavat mõttevahetust, julgeksin ka mõne mõttega välja

tulla. Esiteks, meie ees laual on pakett väga erilisi ja olulisi dokumente. Täna õhtuks, mil just nimelt tähistame 50 aasta möödumist tollest suursündmusest, peame andma talle hinnangu. Ma arvan, et nii kolleeg Kamal kui ka kolleegidel Hallastel ja Põldroosil on igaühel oma nägemus tollest, mis see pakett endas sisaldab. Ma toon lihtsa näite, kuidas üks nägemus võib olla hästi kaugel tegelikkusest. Ma hõljusin põhjanaba kohal, vaatasin seda ilusat pilti lennukist ja mõtlesin, kui jube oleks seal jääväljade keskel olla ilma lennuki reisijateruumita. Ilmselt tuleb praegusel poliitilisel maastikul arvestada just nimelt kõikvõimalikke parlamentaarseid vorme, et saada kätte see, mille poole me tõeliselt pürgime. Ei maksa hakata siin nüüd lahterdama, kes kui palju peab kedagi usaldama, ja panema tagantjärele umbusalduse alla, kas tal ikkagi oli see õigus. Head kolleegid, meid on siin saalis ainult 105. Ma arvan, et neid, kes ootavad selle jahi lõppu, on natukene rohkem. Kas me siiski ei suudaks selles saalis jõuda ühisele seisukohale, et meil täna õhtul ei oleks piinlik. Kuveidis toimuvate sündmuste kohta arvamuse väljaütlemisega saime me kiiresti hakkama. Võib-olla ehk loeme üles need 4600 jaapanlast, kes viimasel aastal kiirituse tagajärjel surid, võib-olla hakkame veel kord kaasa tundma leedu poistele. Ma arvan, et kõigepealt peame vaatama ikkagi eestlaste ja Eestimaa hetkeseisu ja sellest tulenevalt näitama oma poliitilise tahte väljaütlemise järjepidevust, ma toonitan – just järjepidevust. Nii nagu see pakett meil siin praegu käes on, nõuab ta väga erinevatest inimestest moodustatud redaktsioonikomisjoni, ja ma teeksin omalt poolt ettepaneku lülitada selle koosseisu Vello Pohla ja Tiit Made, et see pakett läbi töötada ja siis ühise dokumendiga välja tulla. Aitäh!

S. Sovetnikov

Kolleegid, lubage mul esitada rahvussuhete komisjoni arvamus. Pidasime täna nõu, ilma et oleksime üksmeelele jõudnud, aga enamus – kuus komisjoni liiget – kirjutas sellele avaldusele alla. Kaks inimest jäid erapooletuks, üks – Sergei Petinov – ei nõustunud meie teesiga "Integralli" kohta. Täna, 6. augustil, möödub viiskümmend aastat Eesti vastuvõtmisest NSV Liidu koosseisu. Me võime Riigivolikogu deklaratsiooni 22. juulist 1940 Eesti NSV astumise kohta NSV Liitu ja NSV Liidu Ülemnõukogu seadust 6. augustist 1940 Eesti NSV vastuvõtmise kohta NSV Liitu kas tunnistada, vaidlustada või kategooriliselt eitada. Nüüd teatavaks saanud tõsiasjade valguses pole võimalik neid otsuseid vabatahtlikuks nimetada. Tollane Nõukogude juhtkond avaldas Eesti valitsusele suurt survet. Ühtlasi aga leidub vastavaid dokumente ning veel on elus paljud Eesti 1940. aasta suvesündmuste osalised ja pealtnägijad. Nende tunnistused annavad meile aimu selle aja ümberkorralduste keerulisusest. Nenditakse, et osa eesti rahvast asus kohe toetama uut võimu, mis tõi parema elu lootused

paljudele inimestele, esmajoones töölistele, väikemaapidajatele ja maatameestele. Stalinliku režiimi kuritegelikkus olemust nad siis veel ei tundnud.

Sellised on meie ajaloo objektiivsed faktid. Viiskümmend aastat hiljem võime tunnista selle abielu kas vabatahtlikuks või vägivaldseks, aga kooselatud aastaid ei saa olematuks muuta. Lähtudes meie poolt 8. mail 1990 vastu võetud Eesti riikliku suveräänsuse deklaratsioonist, peab komisjon vajalikuks teatada järgmist. Võitluses Eesti Vabariigi ühtse demokraatliku tsiviilühiskonna eest, kus kõik inimesed tunneksid ennast selle võrdõiguslike liikmetena, tuleb vabariigi Ülemnõukogu ja valitsuse tegevuses resoluutselt esile tuua poliitilised eesmärgid, mille kaudu lõppkokkuvõttes jõutakse Eesti riikluse taastamiseni, tehakse lõpp poliitikaanitamisele majandusliku korralageduse ümber ning katsetele likvideerida viimase viiekümne aasta jooksul kujunenud majandus- ja kultuurisidemed teiste liiduvabariikide rahvastega. Me mõistame ja toetame riikluse ideed, kuid peame lubamatuks mis tahes katseid lõhestada meie ühiskonda, külvata rahvustevahelist vaenu ja rikkuda inimõigusi. Jah, tõsiasiad tunnistavad veenvalt, et Riigivolikogu deklaratsioon 22. juulist 1940 Eesti NSV astumise kohta NSV Liitu ja NSV Liidu Ülemnõukogu seadus 6. augustist 1940 Eesti NSV vastuvõtmise kohta NSV Liitu ei kajasta Eesti Vabariigi praegust tegelikku seisundit. Seda arvestades kutsub Eesti Vabariigi Ülemnõukogu rahvussuhete komisjon kõiki parlamendi ja valitsuse liikmeid ning kõiki Eesti Vabariigi kodanikke pöörama esmatähelepanu elutähtsatele sotsiaal-majanduslikele küsimustele (õiglasele hinna- ja maksupoliitikale jne.); kindlalt loobuma kahjulikust ja ohtlikust mängust rahvustunnetega, kus kõiki majanduslikke ja poliitilisi väärarvestusi põhjendatakse rahvustevaheliste vastuoludega; igati soodustama ja toetama võrdõiguslike ja sõbralikke suhteid NSV Liidu ja tema liiduvabariikide ning teiste riikidega.

Rahvussuhete komisjoni liikmed toetavad Jurmala kohtumisel avaldatud mõtet, et assotsiatsioon "Integral" rikub Eesti Vabariigi õigusi, seades oma eesmärgiks kogu ta majanduse lõhestamise ja desorganiseerimise. Ühtlasi leiab komisjon, et Eesti Vabariigi areneva suveräänse demokraatliku iseseisvuse oludes ei tohi takistada ettevõtete, koondiste ja organisatsioonide vabal lepingulisel alusel rajanevate ühenduste moodustamist, mis ei ole vastuolus Eesti majandushuviidega.

Komisjoni liikmed kiidavad heaks Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi ja Eesti Vabariigi ülemnõukogude esimeeste 27. juulil 1990 Jurmalas peetud kohtumise tulemused ning peavad vajalikuks lülitada meie komisjoni esindaja selle komisjoni koosseisu, kes hakkab ette valmistama Vene Föderatsiooni ja Eesti Vabariigi kahepoolseid läbirääkimisi rahvussuhete ja kodakondsuse küsimustes.

Vabariigi poliitilise olukorra edasise stabiliseerimise huvides peame tarvilikuks kiirendada kodakondsuse seaduse eelnõu viimistlemist ja see Ülemnõukogu istungjärgul vastu võtta; tuleval aastal välja töötada ja vastu võtta referendumiseadus, maaseadus, kaubandus- ja hinnaseadus, politseiseadus, pensioniseadus, haridusseadus ja mitu muud seadusandlikku akti. Juba praegu maksab mõelda prioriteetidele, mida me kätkeme vabariigi tulevase seadusandliku organi valimisseadusesse.

Ülemnõukogu edukas töö nende tähtsate dokumentide koostamisel sõltub alatiste komisjonide, saadikugruppide ja poliitiliste fraktsioonide tulemuslikust tegevusest, kelle koosseisu tuleb korrastada ühel Ülemnõukogu septembriistungjärgul.

Rahvussuhete komisjon on kindel, et ainult kõigi saadikute agar osavõtt ühiste elutähtsate sotsiaal-majanduslike probleemide lahendamisest aitab konsolideerida vabariigi rahvastiku kõiki kihte, tagab rahu ja üksmeele meie ühises kodus – Eesti Vabariigis.

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Meile on laekunud juba küllaldaselt kandidaate redaktsioonikomisjoni. Pärast Arvo Sirendi sõnavõttu, nüüd juba pärast Enn Põldroosi sõnavõttu teen ettepaneku läbirääkimised lõpetada. Ja samas tahaksin juhtida tähelepanu vajadusele kajastada sõnavõttudes täpselt seda, et redaktsioonikomisjon hakkab tööle kahe otsuse projekti ja ühe avalduse projektiga. Kõne all on ka "Integrali" kohta käiva otsuse projekt. Kaido Kama.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu, lugupeetud härra Järlik! Ma palun aru saada, et siin ei ole asi praegu mitte mingisuguses poliitilises võimuvõitluses või selles, kellel on õigus vabariiki välja kuulutada jne. Ma olen lugenud kogu teksti läbi, aga see ei tee tema nelja esimest rida olematuks. Ja on siin selge sõnaga kirjutatud: "Juhindudes kolme Balti riigi aktidest, millega on taastatud nende iseseisvus." Võib-olla härra Järlik näitab mulle seda akti, millega on taastatud Eesti iseseisvus. Siin on praegu tegemist ikkagi poliitilise korrektsuse küsimusega. Ja teiseks paluksin Ülemnõukogu juhatajalt selget vastust oma eelmisele küsimusele, kas Ülemnõukogus üldse hakatakse arutama peatseid läbirääkimisi Vene NFSV-ga või jõuame jälle varsti olukorda, kus meile pannakse paber ette ja öeldakse, et kas te ratifitseerite selle või ei. Ja kui ei ratifitseeri, siis on asjad väga hirmsad ja pahad. Tänan!

T. Made

Austatud eesistuja, head kolleegid! Rein Veidemann ütles, et härra Rütli valimine Ülemnõukogu Presiidiumi esimeheks annab talle volitused osaleda institutsioonides meie nimel. Võib-olla on see tõesti nii, kuid mulle tundub, et Ülemnõukogu oleks siiski pidanud andma härra Rüttille volitused osaleda Balti Riikide Nõukogu töös konkreetselt, mitte üldiselt. Seetõttu on mul niisugune ettepanek: ratifitseerida Balti Riikide Nõukogu avaldus eraldi, nagu tehakse igasuguse dokumendiga, ja mitte siduda teda antud otsuse koosseisu. Nii oleks meil lihtsam teha. Edasi. Mulle tundub, et kolmas punkt on liiga pikk ja laialivalguv. Piisab kui öelda nii, et läbirääkimistel võtta aluseks eesti rahva kompromissitu tahe taastada riiklik iseseisvus. Rohkem pole siin tarvis kirjutada mingeid dokumente ega määrusi. Ja lõpuks teen omalt poolt ettepaneku arvata redaktsioonikomisjoni koosseisu härra Illar Hallaste. Aitäh!

E. Tupp

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Balti Riikide Nõukogu avalduses tundub põhiprobleem olevat siiski ainult grammatilises muudatuses. See ei vaja nii palju redaktsiooni. Võtame kõigepealt 27. kuupäeva Balti Riikide Nõukogu avalduse. Seal on komadega eraldatud ülemine lõik ja siis tuleb pärast koma järgmine lõik – juhindudes kolme Balti riigi aktidest, millega on taastatav nende iseseisvus. Teises punktis, nagu ma juba mainisin, on: Ülemnõukogu aktidel iseseisvuse taastamise kohta (taastamise asemel). Ja teises avalduses on teine lõik. Esimene on siis pikk lõik, see on 28. juuli avaldus – Balti Riikide Nõukogu peab niisuguseid samme iseseisvuvu riigi, Eesti Vabariigi õiguste jämedaks rikkumiseks. Ja minu arvates oleks sellega põhiliselt lahendatud kogu probleem. Tänan!

A. Novohatski

Palun vabandust, lugupeetud spiiker ja lugupeetud saadikud. Ma juhin teie tähelepanu saadik Hallaste avaldusele selle kohta, et Eestis puudub seaduslik võim. Tema avaldus oli ebakorrekne peaaegu 25% Ülemnõukogu saadikute ja nende valijate vastu.

Leian, et igapähele meist võib selles küsimuses olla oma seisukoht, aga kõigel on piir. Olen siin juba mitu korda öelnud, et Ülemnõukogu võtab vastu otsuseid, mis tegelikult ei arvesta venekeelse elanikkonna arvamust. Paistab, et ka tänasel arutlusel ei ole venekeelsete saadikute hulgas kuigi palju sõna võtta soovijaid, sest meie sõnavõttudele õieti üldse ei reageerita. Seepärast olen sunnitud hääletama mitme dokumendi vastu, mis ei vasta minu valijate arvamusele ja meeleolule.

Rõhutades, et vabariigis puudub riigivõim, tuletab saadik Hallaste minu valijatele ja mulle taas meelde, et meie oleme tulnukad, teisejärgulised inimesed, et me ei kuulu vabariigi kodanike hulka. Protesteerin selle vastu kategooriliselt. Seda esiteks.

Nüüd teine küsimus. See puudutab assotsiatsiooni "Integral". Mina arvan, et kui me hakkame tõsimeeli arutama omandiküsimust ja kõiki omandivorme, siis peame endale aru andma, et omand kuulub omanikule ja tal on õigus sellega oma äranägemisel talitada. Paraku meie siin Ülemnõukogus suhtume omandiküsimusse kahte moodi. Siis kui see on kasulik, lähtume Saksamaa DV põhiseadusest ja sealsetest omandisuhetest. Kui ei ole kasulik, siis, vabandage mind, püüame kas või kõrvupidi tirida omandisuhete otsustamise juurde töökollektiive jne. Kui mina olen mõne kollektiivi lihtliige ja minu käes ei ole selle ettevõtte aktsiaid, siis järelikult olen ma töövõtja, tööjõu omanik, saan selle eest raha ega võta osa ettevõtte juhtimisest.

Kui me juhtuksime täna kuulma või ajalehest lugema, et Lääne-Saksa parlament arutab, kuidas Jaapani firma "Toyota" peaks valitsema oma ettevõtteid Saksamaa LV-s, siis oleks see minu meelest üsna naljakas. Niisugused küsimused kuuluvad omaniku pädevusse. Kui näiteks "Ilmarise" direktor ei täida selle organisatsiooni korraldusi, kust talle makstakse raha tema teadmiste ja jõu rakendamise eest, siis asendab omanik ta kellegi teisega. Millegipärast ei tule säärane asi kellelegi pähe. Ja töökollektiiv teda enam oma juhiks valima ei hakka. Kõne all on hiljutise mineviku mängukann. Küllap kõik saavad aru, et see on tõesti mängukann.

Mina ei näe ühtki õigusvastast momenti Liidu valitsuse kui omaniku otsustes, mis näevad ette omandiobjektide vastastikuste suhete muutmist ja assotsiatsiooni moodustamist Eesti territooriumil. Kui pole olemas kokkulepet, mis määrab kindlaks liiduliste ettevõtete seisundi, siis tuleb see sõlmida. Homme võidakse siin rajada Ameerika Ühendriikide, Jaapani või mõned muud ettevõtted. Kui luuakse vaba majanduspiirkond, siis ma tervitan neid. Mis vahe on Liidu ja Jaapani ettevõtte omandi vahel? Mina ei näe siin midagi hirmsat. Ma pole ühestki dokumendist leidnud, et otsus "Integrali" moodustamise kohta oleks seadusega vastuolus. Aga ma kordan, et nende ettevõtete seisund vabariigi territooriumil tuleb juriidiliselt kindlaks määrata.

Mulle tundub, et küsimus on läbi mõtlemata, rajaneb rohkem emotsioonidel kui seadusel. Tänan tähelepanu eest!

V. Pohla

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud kolleegid! Vaidlused, mis praegu siin toimuvad, näitavad, et me seisame teatud mõttes uue olukorra ees, et on põhimõtteline

küsimus, mille peame lahendama enne, kui saame teha otsuseid. See seisneb selles, et Eestis seni puudusid laiemalt tunnustatud idapoliitika jaoks küllaldased sotsiaal-psühholoogilised eeldused. Kahe aasta jooksul oli ärkamisaja tuulepuhang, ärkamine nõidusunest, see oli suur rahvuse püha, vabaduse pidu, meelelisus kandis meid kõiki, see oli nagu magus hullus, unustamatu aeg kõigile. Seda väljendasid ka meie poliitilised deklaratsioonid ja juriidiline vorm, milles me neid esitasime. Kuid kõik peod lõpevad kunagi ja tuleb argipäev. Nüüd kui bensiin on otsas, saame aru, et üks sõna "okupatsioon" ei aita mitte midagi, tegelikult oleme kohutavalt vallutatud maa ja nüüd on aeg sellest august välja ronida. Ja see nõuab, et me ei ajaks segi reaalpoliitikat ja ideaalide esitamist, et meie poliitika ei lähtuks ainult steriilsetest printsiipidest. Selline olukord sünnitab nüüd paanika, hädaldamise ja enesehaletsuse, mis on imbunud ka poliitikute hulka. Kavalamad kasutavad seda osavasti ära nii isikliku kui ka erakondliku kasu saamiseks. Sest meie rahvuslik vaimustus, meie rahvuslik eufooria on siiamaani suures osas kandunud reaalpoliitikasse. See tähendab, et meil määrab liialt palju rahvuslik fundamentalism, rahvuslus on muutunud liiga suurel määral meie poliitika sisuks. Kunagi ei saa ühe rahvuse jaoks ajada edukat poliitikat, kui selle poliitika sisuks on puhtalt rahvuslus, s.t. kui ei suudeta haakuda ülejäänud maailmaga, ei suudeta luua eeldusi, et meid mõistetakse, et me saaksime alustada läbirääkimisi. Ja see on meil ka praegu takistuseks. Peamine on siin meile kõigile tuntud ja tunnustatud õigusliku järjepidevuse printsiibi kasutamine absoluutse juriidilise, majandusliku ja kõikide alade printsiibina, nii sise- kui välispoliitikas.

Ja tulemus on praegu tõesti paradoksaalne: meil on ilusad printsiibid, kuid me ei saa realiseerida ühtegi oma eesmärkidest, kuna ei ole teed, kuidas nendeni jõuda, meil valitseb küllaltki pseudojuriidiline, steriilne lähenemine küsimustele ja me ei saa suhelda teiste riikidega, mis viib teovõimetuseni. Mitmed erakonnad ja parteid on esitanud nüüd nõude, et enne kui hakkame Moskvaga läbirääkimisi pidama, peavad nad meile kirjalikult tunnistama, et on meid okupeerinud, ühesõnaga – tooma patukahetsuskirja. Nii jõuame oma asjadega täiesti absurdini. Sellises olukorras kasutab segadust ära muidugi erakondlik võimuvõitlus ja mitmed erakonnad püüavad omastada rahvuslikkuse monopoli. Näiteks Eesti Komitees on minu arusaamise järgi teatud osa juhtkonnast haaranud, usurpeerinud võimu ja väljendab nüüd seda võimu kui kogu Eesti rahva huvisid, otsustades kogu Eesti rahva saatuse ja tuleviku üle. Segasel ajal väljendub mitmetes meie üritustes poliitiline avantürism kõige ebasobivamal ajal, nagu kodakondsuse küsimuse tõstatamine, Tori sündmused. Nüüd algab jälle suur rahvuslik aktsioon – Eesti Vabariigi passide väljaandmine. Me ei märkagi, olles niivõrd selles õigusliku järjepidevuse meeluse sees, et see on sisuliselt ju naeruväärne, kui anname välja

suveniire. Me võiksime sellega raha teenida, kuid me ei aja sellega Eesti asja. Ja paljude selliste ürituste puhul tekib paratamatult kahtlus, kas ei tööta meie naiivse, talupoegliku, heatahtliku, palju kannatanud sisetunde peal mingisugused varjatud, salakavalad jõud. Need esitavad meil õigel ajal "õiged üritused" ja me lähme hurraaga kaasa, nii nagu tegime endale kogu maailmas tohutut kahju Tori sündmustega.

Senine olukord tekitab ka nn. poliitilise piraatluse, ma nimetaksin seda niimoodi. Näiteks härrade Tiit Made ja Mario Kivistiku resolutsioon nr. 1. Ma ei räägi sellest, et meie poliitilises õhkkonnas võib täiesti vabalt võtta teise erakonna, teise liikumise nimetuse ja hakata selle nime all välja andma sellesama erakonna poolt nimetatud resolutsioone. Minult küsitakse kogu see aeg, mida rohelised teevad, kas neil sugugi mõistust ei ole, et nad niisuguse resolutsiooni on vastu võtnud. See resolutsioon on härrade Tiit Made ja Mario Kivistiku oma. Sellel ei ole midagi ühtset rohelise liikumisega, ei ole ühist nende resolutsiooniga nr. 1, kus rohelised ultimatiivselt nõudsid Bruno Sauli vabastamist.

Meeldetuletuseks neile, kes ei tea ajalugu, et härra Tiit Made oli tol ajal see mees, kes alguses oli nõus roheliste resolutsiooniga, kuid pärast eraviisilist kohtumist EKP tippjuhiga oli selle avaldamise vastu Linnahallis sellisel kujul. Ja härra Mario Kivistik jäi tol korral erapooletuks. Nii et nende resolutsioonil ei ole midagi pistmist roheliste resolutsiooniga nr. 1. Oleme oma arenguga praegu loogiliselt jõudnud uuele tasandile. Varem polnudki see võimalik ja meie senine rahvuslik vaimustus ning selle järgi poliitika oli teatud määral objektiivne. Kui me nüüd täna kuulasime härra Rüütli ja härra Savisaare ettekandeid, mis lähtusid Eesti Vabariigi ühtsusest, terviklikkusest, olid täiesti selgelt, poliitiliselt täpselt formuleeritud, vaenu mitte üleskihutavad ja kust ei ole mitte midagi ära võtta ega juurde lisada, siis nüüd me arutame, kas ratifitseerime neid Jurmalas vastuvõetud seisukohti või mitte. Kuhu me oleme jõudnud? Me oleme jõudnud sinnamaani, tõepoolest on ainult üks küsimus: püstitada valitsuse usalduse küsimus ja usaldusküsimus selle kohta, kas härra Rüütli – kuigi me oleme ta valinud Ülemnõukogu esimeheks – on õigus esindada Ülemnõukogu või mitte. Mõtleme selle üle. Tänan!

Juhataja

Head kolleegid, juhin tähelepanu sellele, et reglemendi järgi on meie sõnavõttud piiratud – kõnepuldist 7 minutit ja kohalt 2 minutit. Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Austatud spiiker ja kolleegid! Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhteid käsitlev otsuse projekt kiidab heaks, võtab aluseks või tühistab seitse paberit, mida me nimetame paberijõu tunnustajana dokumentideks, ja teeb presiidiumile ülesandeks moodustada komisjon, et võiks veel koostada mõne dokumendi eelnenutele lisaks. Teen redaktsioonikomisjonile ettepaneku alustada otsust hinnanguga suhete seisule ja idapoliitika kontseptsiooni üldvormeli väljatoomisele. Praegusel juhul oleks tegemist suhete äärmiselt kitsa lõiguga ja probleemi olemust ei ole võimalik otsusest välja lugeda. Tänan!

E. Põldroos

Härra juhataja, lubage, et ma vastaksin mõne sõnaga härra Hallastele ja ilmselt ka Kaido Kamale. Kuidas on siis lugu selle iseseisvusega, kas ta on nüüd välja kuulutatud või mitte. Ma soovitsin härra Hallastel ja Kamal võtta kätte ükskõik milline sõnaraamat ja vaadata sealt sõnade "suveräänsus" ja "iseseisvus" vahekorda. Teatavasti me oleme kuulutanud Eesti suveräänseks. Ja kui me nüüd sõnaraamatust vaatame, siis nende kahe sõna vahel on võrdusmärk. Võib-olla meil on tekkinud siin mingisugune poliitiline släng, kus sõna "suveräänsus" kasutatakse teises tähenduses? Edasi. Me oleme ise siinsamas saalis vastu võtnud sümboolikaseaduse, kus on otsustatud rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse järgmisi paragrahve. § 1. Ma loen ette: "Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgema riigivõimu kandja on rahvas." Niisiis, iseseisev ja sõltumatu vabariik. See on koht, kus on öeldud, mida Kaido Kama palus talle teatada.

Edasi. Ülemnõukogu otsus Eesti riikliku staatuse kohta. On öeldud, et "Eesti okupeerimine NSV Liidu poolt ei ole katkestanud Eesti Vabariigi olemasolu *de jure*". Nii on nendega lugu. Mul on ettepanek ratifitseerida Balti Riikide Nõukogu avaldus. Kordan veel, kui on küsimus ratifitseerimises, siis ei saa teda redigeerida ega muuta, äärmisel juhul tõlget kontrollida. Võib jätta küll, kui keegi tahab, mõne lõigu ratifitseerimata, kuid ma teen ettepaneku ratifitseerida ta tervikuna.

Ma arvan, et peame lõpetama senise praktika teha poolikuid samme ja hakkame käima täissammudega, täispikkade sammudega. On aeg lõpetada sosin, et ehk keegi kuuleb või pahandab. Võib hakata rääkima täie häälega.

Praegu on meil kriitiline hetk ja me peame võtma endale vastutuse otsuste tegemiseks. Ja kui me seda ei tee, siis jääb ka Eesti Vabariik taastamata ja tegemata.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, nagu ma sõandasin teile enne mainida, tahaksin teha ettepaneku läbirääkimiste lõpetamise kohta. Kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised esimeses päevakorrapunktis? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 65 saadikut, vastu ei ole keegi. Erapooletuid on kaks. Samas ma vabandan, et ma siiski õigeaegselt ei andnud signaali, kuid otsust see ei muuda. Läbirääkimised on sellega lõpetatud.

Meil on nüüd kaks ettepanekut – redaktsioonikomisjoni moodustamise kohta ja mitme, vähemasti mõne saadiku suust on kõlanud ka ettepanek Balti Riikide Nõukogu otsuse ratifitseerimise kohta.

Lugupeetud Ülemnõukogu, moodustame vahest kõigepealt redaktsioonikomisjoni ja siis vaatame, kuidas me edasi otsustame. Tehtud on hulgaliselt ettepanekuid. Kaido Kama tegi alguses ettepaneku, et võib-olla kutsuda isegi kokku vanematekogu. Kuna nüüd on juba päris palju kandidaate redaktsioonikomisjoni, siis Kaido Kama ehk loobub sellest ettepanekust. Kas peetakse vastuvõetavaks, et me kõigepealt, nagu me tavaliselt oleme teinud, otsustame redaktsioonikomisjoni suuruse ja seejärel paneme kandidaadid konkureerima. Jaak Jõerüüt tegi ettepaneku, et redaktsioonikomisjoni arvuline koosseis võiks olla seitse saadikut.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et redaktsioonikomisjon oleks 7-liikmeline? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 83 saadikut, vastu on 1 ja erapooletuks jäi 1.

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma ei väida, et minu ettepanek on kõige sobivam, võib-olla tuleb paremaid, kuid minu oma seisneb selles, et paneksime esitatud kandidaadid konkureerima ja valime sealt välja seitse esimest, kes kõige rohkem poolthääli saavad. Kas ollakse nõus? Kui me kiiresti teeme, siis ei raiska me selle peale aega üle 5–7 minuti. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Võib-olla moodustame redaktsioonikomisjoni siiski natuke teisiti? Kardan, et meil on kujunenud olukord, kus mõned saadikugrupid ei saa redaktsioonikomisjonis ühtki kohta ning dokumendid koostatakse seal ühekülgselt. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Igasugune teine ettepanek, mis on parem, on tervitatav. Palun teha ettepanekuid, kuidas me siiski suure hulga kandidaatide hulgas seitse õiget välja valiksime. Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja, mul ei ole täpset arvu peas, palju neid sai, vist mitte üle üheteistkümne. Mis me siin enam kaalume ja otsustame, kas see on palju koostöök?

Juhataja

12 kandidaati on.

A. Paju

Siis ma võtan oma ettepaneku tagasi.

P. Kask

Mul on veidi ebademokraatlikuna näiv ettepanek. Kuna projekti on koostanud rahvasaadik Enn Põldroos, siis võib talle ju jätta õiguse koostada redaktsioonitoimkond ja Ülemnõukogu võiks selle toimkonna kinnitada. Vastasel juhul, ma kardan, läheb meil hirmus palju aega. Tänan!

Juhataja

Need projektid, mis on ametlikult välja jagatud, on küll Ülemnõukogu Presiidiumi esitatud. Tõsi, on olemas veel Arvo Junti alternatiivne projekt ja see näeb ette avalduse ja otsuse ühitamist. "Integrali" otsus jääks aga ikka eraldi. Kas on veel? Enn Põldroos.

E. Põldroos

Ma tänan ettepaneku tegijat usalduse eest, aga ma leian, et see ei ole õige, sest lõplik tekst on valminud ühistöös. Ma toetan täiesti härra Nugise ettepanekut – hääletame läbi ja jutul lõpp.

Juhataja

Ei ole teisi ettepanekuid? Vladimir Lebedevil oli, aga selle mehhanismi ma ei mõistnud. Kuulame veel Illar Hallastet.

I. Hallaste

Mitu häält on igal saadikul selleks, et 12 kandidaadi hulgast valida välja 7 liiget? See on protseduuri küsimus. Aitäh!

Juhataja

Mina oma ettepanekut tehes arvasin küll, et igal saadikul on iga kandidaadi kohta üks hääl. Me paneme ühe kandidatuuri üles ja temale antakse poolthääled. Nende poolthäälte arvu järgi tehakse siis pingerida ja 7 esimest satuvad komisjoni. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kui ma rääkisin mõnest teisest variandist, siis ma tõtt-öelda ei teadnud ettepanekust jätta komisjoni koosseisu need 12 inimest. Leian, et see on minu ettepanekuga kooskõlas.

Juhataja

Vladimir Lebedevi ettepanek on 12-liikmeline redaktsioonikomisjon. Seda ma tahangi öelda, et 7 on meil ju otsustatud. Ilmselt kuuleme konkreetsemat ettepanekut. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Mul on palve, et enne hääletamisele asumist veel kord kõik 12 nimeliselt ette loetaks. Aitäh!

Juhataja

Tundub siiski, et konkreetseid ettepanekuid, kuidas komisjoni koosseis esitatud kandidaatide hulgast paremini välja sõeluda, ei tehtud. Ma loen ette kõigi nimed, keda on esitatud kandidaatideks: Junti, Laar, Valk, Pohla, Made, Zöbin, Lebedev, Hänni, Lauristin, Veidemann, Põldroos, Hallaste. 12 kandidaati. Kui minu ettepanek on vastu võetud, siis asume hääletama? Kas on ettepanekuid salajase või nimelise hääletamise kohta? Meil on alati olnud salajane. Igaühel on ühe kandidaadi kohta üks hääl.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et redaktsioonikomisjoni koosseisu valida Arvo Junti? Palun hääletada! 65 saadikut on Arvo Junti poolt. Mart Laar – 35 saadikut; Heinz Valk – 59 saadikut; Vello Pohla – 56 saadikut; Tiit Made – 27 saadikut; Aleksei Zöbin – 34 saadikut; Vladimir Lebedev – 31 saadikut; Liia Hänni – 57 saadikut; Marju Lauristin – 55 saadikut; Rein Veidemann – 57 saadikut; Enn Põldroos – 56 saadikut; Illar Hallaste – 35 saadikut.

Lugupeetud Ülemnõukogu, redaktsioonikomisjon on valitud järgmises koosseisus: Arvo Junti, Heinz Valk, Vello Pohla, Liia Hänni, Marju Lauristin, Rein Veidemann, Enn Põldroos. Lugupeetud Ülemnõukogu, meie tänase ametliku tööpäeva lõpuni on jäänud vähem kui 40 minutit. Kuidas oleks õigem käituda, kas lõpetada täna antud päevakorrapunkti arutamine ja

lasta redaktsioonikomisjonil teha tööd, nii et homme kell 10 oleks redaktsioonikomisjoni otsus teada, või läheme päevakorraga edasi ja redaktsioonikomisjon töötab omaette. Kuidas arvatakse? (Hääled saalist.)

Kuveidi küsimus on tõesti meil praegu ametlikult viimane, kuid uue reglemendi järgi on Ülemnõukogu juhatajal õigus määrata arutamise järjekord ja võib-olla me jõuaksime Kuveidi küsimuse praegu läbi arutada.

Kõik on sellega nõus? Vladimir Lebedev ei ole nõus, aga teised vist on poolt? Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Kes võiks selle vastu olla? Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, minu meelest tuleb anda redaktsioonikomisjonile võimalus nende küsimustega tegelda ja meil hinge tõmmata. Arvan, et täna võiks sellega lõpetada.

Juhataja

Kas Ülemnõukogu toetab? Ei toeta. Lugupeetud Ülemnõukogu, kuidas Ülemnõukogu suhtub § 7 p. 4, kus on öeldud, et päevakorraküsimuste arutamise järjekorra määrab istungjärgu juhataja iga istungi alguses. Istungi alguses ma ei teinud seda. Kas minu praegune otsus võtta teiseks päevakorrapunktiks avaldus seoses Kuveidi okupeerimisega on reglemendi rikkumine? Ei ole.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus seoses Kuveidi okupeerimisega Iraagi poolt

Juhataja

2. päevakorrapunkt on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus seoses Kuveidi okupeerimisega Iraagi poolt. Kas selle avalduse autor Enn Põldroos soovib kõnepuldil sõna võtta? Palume, Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid, ma ei leia tõesti põhjust siin pikalt rääkida. Kuigi härra Leisson seadis kahtluse alla, kuivõrd me teame, mis seal tegelikult toimub, arvan ma, et teame küll, mis

toimus Kuveidis. Informatsiooni on jõudnud meieni piisavalt ja küllaltki erinevaid kanaleid pidi. Kes ainult viitsib raadiot kuulata ja mitte ainult ühte lainet. Me peame märkima, et on sarnasust meie rahva saatuses ja selles, mis praegu toimub Kuveidis. Seda on eriti oluline märkida täna, kus me tähistame kurba juubelit, meie oma 50-aastast annekteerimise juubelit, ja just sel päeval, kus meil on eriti põhjust mõelda vabaduse üle, sõltumatuse üle, jõu üle, mida rakendatakse teinekord väikeste rahvaste vastu. Just sellisel päeval, arvan ma, oleme kohustatud ütlema oma sõna ka nende sündmuste suhtes, mis toimuvad täna maailmas, kus jälle üks väike rahvas on langenud agressiooni ohvriks. Ma teen ettepaneku võtta see avalduse tekst, mille ma esitasin, arutelule. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Minule on juba laekunud kahe saadiku kirjalikud parandused venekeelse redaktsiooni kohta. Vahest oleks kõige õiglasem, kui tehtud märkuste ja sõnavõtude põhjal teeks vajalikud redaktsiooniparandused Enn Põldroos. Või peame uue redaktsioonikomisjoni moodustama? Otsustame töö korras. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud juhataja, ma pean tunnistama lihtsalt oma harimatust. Ma toetan põhimõtteliselt härra Põldroosi ettepanekut, aga mul on seoses tekstiga kaks küsimust. Esiteks, kas on üldse olemas Kuveidi rahvast kui rahvust. Teine küsimus on see, et kas Kuveidi rahva või elanikkonna käest on üldse ajaloo vältel keegi küsinud, kuidas ta soovib kehtestada oma riiklikku korraldust, s.t. kuidas selle emiiri õigusjärgsuse ja muude asjadega on. Peaksime olema ikka üsna täpsed, kui me selles avalduses tahaksime rääkida midagi ka Kuveidist, mitte ainult Eestist.

Juhataja

Mina ei sõandaks riskida, võib-olla anname saadikutele mõtlemisaega ja sõnavõtude kaudu tuleb see välja. Kui te lubate, ma ütlen ühe repliigi eelmise küsimuse kohta. Kaido Kama küsib, kas tema küsimusele antakse vastus. Antakse küll, aga laseme redaktsioonikomisjonil oma töö ära teha. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Ma jagan kogu maailma kainelt mõtleivate inimeste ärevust Iraagi agressiooni puhul Kuveidi vastu. Vaadates siit Araabia poolsaart, tema paljude sajandite, koguni aastatuhandete pikkust

ajalugu, me vist ei näe päris selgelt, millised on olnud sealsed riikidevahelised suhted. Aga põhimõtteliselt on muidugi kahju ohvritest, mida kandis Kuveit, ja kahju Iraagi ohvitseridest, kes lasti maha, sest nad ei täitnud oma juhtkonna agressioonikäsku.

Kuid igal sammul ei sobi kõrvutada globaalseid küsimusi kohalikega. Mis mõttega haakida Eestit Kuveidi-vastase agressiooni hukkamõistu sappa? Vaadake neid küsimusi siiski lahus. Eesti ajalugu, tema suhted Venemaaga jne. ei sarnane Pärsia lahe sündmustega. Avalduse esimeses punktis ei maksa seostada Kuveidi ja Eesti iseseisvust. Mõistkem agressioon hukka, aga ärge ühendagem seda tänase olukorraga Eestis.

J. Telgmaa

Kallid kolleegid! Ma vist toetaksin mõnevõrra härra Zöbinit. Sündmus ise on see, et Kuveidiga läks halvasti, nii et see tuleks esimeses järjekorras ära tähistada ja analoogia Eestiga teises järjekorras panna. Praegu on vastupidi ja nagu ebaloogiliselt, algab Eesti enesehaletsusega ja siis tuleb, et Kuveidiga on ka nii juhtunud. Ma ei tea, kas härra Põldroos minust aru sai? Tänan!

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Sõjalise jõu kasutamine rahvaste ja riikide suhetes on tsiviliseeritud ühiskonnas lubamatu. Usutavasti oleme siin kõik ühel meelel. Aga tuletagem veel kord meelde USA vägede sissetungi Panamasse ja Panama presidendi kindral Noriega vangistamist. Iseasi, mispärast ta vangistati (teatavasti süüdistati teda narkootikumidega kaubitsemises). Järelikult ei ole ükski olukord kunagi üheselt mõistetav. Kahjuks ei ole meil araabia maades oma diplomaate, kes võiksid seda sündmust hinnata. Ärge unustagem, et ühel poolel on Kuveit ja teisel poolel Iraak. Araabia maade väga keerulistes suhetesse sekkudes võime iseendale halba teha. Mul on säärane ettepanek: selle dokumendi projektiga maksab tegelda meie väliskomisjonil. Lugupeetud kolleeg Väljasel on suursaadikuna töötamise kogemused, tema võib komisjoni aidata ja konsulteerida, et me üle ei pingutaks ega n.-ö. siili otsa ei istuks. Tänan!

J. Rätsep

Lugupeetud eesistuja ja kolleegid, mul oleks puhtredaktsiooniline ettepanek ametliku, esitatud projekti kohta. Ma tõstaksin sõnakolmiku "Nõukogude Liidu poolt" koma järele ja "Eesti" ette, siis oleks see lause ehk keeleliselt parem. Tänan!

Juhataja

Et ma mitte ära ei unustaks, palun, Jüri Rätsep, tooge ka kirjalikult, kas või oma projekti peal. Vello Pohla.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma tahan vastata härra Jaak Alliku küsimusele. Nagu me teame, on Läänes kaks terminit – rahvas ja rahvus –, õigemini on meil kaks terminit. Läänes mõistetakse neid tavaliselt poliitiliselt küllaltki tihti sünonüümidena, ei võeta rahvust etnilises tähenduses, nagu meie seda teeme. Kui me mõistame praegu hukka agressiooni, siis me ei mõista hukka mitte mingisuguse rahvuse, mingi nahavärvi või mingi ühiskondliku korra järgi, vaid vaatame selle riigi elanikkonda, kodanikkonda, kellele on kallale tungitud. Ja see tähendab, et me protesteerime ja nõuame rahvusvahelise õiguse printsiibi rakendamist, olenemata sellest, kelle suhtes toimub agressioon. Niisamuti õigustati ka 1940. aasta agressiooni Eestis mitmel moel. See, mis praegu seal toimub, on rahvusvahelise õiguse seisukohalt täiesti analoogiline, see aga on meile peamine ja annab aluse, miks me selle pöördumise teeme. Ma soovitan jätta avalduse nii, nagu ta on. Ta on väga hästi koostatud, lähtudes tänase päeva erilisest tähendusest meile ja rahvusvahelisest sündmusest. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma vaatan kella peale ja sõandan teha ettepaneku pärast Priidu Priksu sõnavõttu läbirääkimised lõpetada. Johannes Kass.

J. Kass

Lugupeetud Ülemnõukogu, lisaks kerkinud küsimustele on mul veel üks küsimus. Kuna Kuveit on väga kaugel, lausa teises maailmajaos, kuidas see sõnum nendeni jõuab? Millises pressis on see mõeldud avaldamiseks? Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma usun, et asjatundlikumad inimesed töö korras kirjeldavad neid variante, kuidas see üle maailma laiali võiks minna. Heinrich Valk.

H. Valk

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et vist ei ole eriti diplomaatiline ühe teise riigi õnnetuse puhul hakata kurtma kõigepealt oma õnnetust. Teiseks kahtlen ma sügavalt, kas

meie annekteerimine üldse Kuveidile teada on, mistõttu jätaksime võib-olla sellest tekstist välja kogu omapoolse häda. Nii nagu Enn Põldroos, selle teksti autor, meile enne soovitas, tunneksime ennast iseseisvatena ja läkitaksime oma kaastundeavalduse Kuveidi rahvale tõepoolest Eesti Vabariigi nimel, jättes kõik muu ebaolulise kõrvale.

P. Priks

Lugupeetud eesistuja, ma arvan, et seda avaldust on vaja nii meie rahvale kui ka Kuveidi rahvale. Ja ma pakuksin küll välja, et vahetaks ära esimese ja teise lause. Minu arusaamise järgi jääb siis loogilisem. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Nüüd on piinlik lugu. Ma tahaksin teha ettepaneku läbirääkimised lõpetada, samal ajal on Enn Põldroosil seaduseelnõu autorina õigus lõppsõnaks.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised teises päevakorrapunktis? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 68 saadikut, vastu kaks, erapooletuid on üks. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid, ma siis kasutan mulle lahkelt antud võimalust. Kõigepealt tekkis siin põhimõtteline küsimus, kas tuua avalduses paralleel Eestiga või mitte. See on niisugune asi, mille suhtes ma pean hakkama otsustama. Ilmselt peab Ülemnõukogu ise kas või hääletamisega võtma põhimõttelise otsuse, siis me saame minna edasi. Isiklikult ma siiski leian, et võiksime seda teha. Küll aga oli täiesti õige mitme rahvasaadiku ettepanek, et juhul, kui jätta see lõige sisse, peab ta olema teisel kohal. Ma olen sellega nõus. Aga kõigepealt siis pealkiri. Mulle sosistati praegu kõrva selline täiesti õige tähelepanek, nimelt "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus seoses Kuveidi riigi okupeerimisega", sest ametlik nimetus olevatki Kuveidi riik. Usun, et see nii on. Siis peaks ka edaspidi täpselt samuti olema.

Ma pakuksin välja alustada nõnda: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu mõistab hukka Iraagi agressiooni Kuveidi riigi vastu. Igasugune jõu kasutamine riikidevahelistes suhetes on lubamatu." Ja teine lõik: "Täna, Nõukogude Liidu poolt Eesti annekteerimise 50. aastapäeval tunneb Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eriti sügavalt kaasa Kuveidi rahvale seoses tema kodumaa okupeerimisega Iraagi poolt. Me usume meie rahvaste peatsesse vabanemisse."

Nüüd siis sõna "rahvas" kasutamine siin. Võib-olla võiks tõesti veel vaielda, aga meenutame, kuidas me isegi kasutame erinevaid termineid, kui me räägime eesti rahvast või Eestimaa

rahvast. Viimane ei tähenda, et nad kõik on eestlased. Nad on kõik siin riigis elavad inimesed. Sellises tähenduses me võimegi siis Kuveidi puhul kasutada sõna rahvas, see ei ole mitte rahvus. Kuidas on lood araabia rahvusega selles riigis, on tõepoolest küllaltki segane. Mulle tundub, et rahvas peaks siiski olema lubatav. Võib-olla on teistsuguseid seisukohti?

Ma jätaksin ära selle lause, et igal rahval on õigus elada vabalt kehtestatud riikliku korralduse alusel. Võib-olla oli tõesti õige märkus, et ei teagi, kui palju seal rahvalt üldse midagi küsitud on. Jätaksime selle lause ära, sest ei ole ka mingit küsimust. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed, kes te tähelepanelikult kuulasite nüüd Enn Põldroosi viimast varianti, mille ta esitas teile lõppsõnana, ja kes te olete teinud oma muudatusettepanekud. Kas keegi tahaks oma muudatusettepaneku tagasi võtta?

Ma värskendan mälu. Ants Paju arvates oleks õige esimene lõik ära jätta ja alustada sellest lõigust, et mõistame hukka jne. Kas Enn Põldroosi viimane variant võiks sobida või ei? Võtame tagasi.

Kas Jüri Rätsep on valmis tagasi võtma? Muudatusettepanekut on juba arvestatud, aitäh.

Rahvasaadik Menšikov, kas olete valmis oma parandusettepaneku tagasi võtma? Pärast Enn Põldroosi teist varianti?

V. Menšikov

Teen ettepaneku panna hääletusele minu variant selles redaktsioonis.

Juhataja

Kas Vladimir Kuznetsov nõuab oma variandi hääletuselepanekut? Jääb hääletusele. Kas Nikolai Aksinin nõuab sedasama. Ka nõuab. Lugupeetud Ülemnõukogu, meie reglement näeb ette, et kõigepealt hääletatakse läbi muudatusettepanekud ja siis tuleb projekt tervikuna. Muudatusettepanekute järjekorra määrab Ülemnõukogu juhataja. Hääletamiseks on jäänud kolm ettepanekut. Teised ettepanekud on avalduse autoriga kooskõlastatud töö käigus. Asugem muudatusettepanekute juurde. Loen need teile ette vene keeles, sest nad ei ole tõlgitavad. Võtke ette venekeelsed variandid, või kui venekeelset varianti ei ole, siis tõlkige mõttes ära ja avaldage oma seisukoht.

Niisiis on Vitali Menšikovil kolm ettepanekut. Esimene lause ära jätta. Teise lõigu teises lauses teha redaktsiooniline muudatus, millest muutub sisu. Ja kõige viimases lauses lõpp ära muuta, mille tõttu ka muutub sisu. Kes on nende poolt? Palun hääletada! Vitali Menšikovi

ettepanekute poolt on 22 saadikut, vastu 43, erapooletuid 4. Niisiis ei leidnud need seekord toetust.

Nikolai Aksinini muudatusettepanekud. Täpselt samamoodi esimene lause ära jätta, nii et algaks peale sõnadega "Verhovnõi Sovet Estonskoi Respubliki", siis jääb ära sõna "osobenno", sealt jätkub "gluboko sotšustvujem" ning kõige viimane lause on muudetud selliselt: "Mõ verim v skoreišeje osvoboždenije vašego naroda." "Naših narodov" asemel on "vašego naroda".

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Nikolai Aksinini muudatusettepanekute poolt? Palun hääletada! Nikolai Aksinini muudatusettepanekute poolt on 16 saadikut, vastu 51, erapooletud on 7.

Vladimir Kuznetsovi muudatusettepanekud. Ka tema esimene ettepanek on esimene lause ära jätta ja alustada sõnadega "Verhovnõi Sovet Estonskoi Respubliki" ja siis vahelt ära jätta "osobenno". Viimane lause on samuti muudetud: "Mõ verim v skoreišeje osvoboždenije Kuveita ot Irakskih okupantov", "naših narodov" on ära jäetud. Kes on Vladimir Kuznetsovi muudatusettepanekute poolt? Palun hääletada! Vladimir Kuznetsovi muudatusettepanekute poolt on 15 saadikut, vastu 51, erapooletuid on 8.

Ja nüüd tervikuna projekt, mille Enn Põldroos lõppsõnas ette luges. Kas on vajadust veel ette lugeda? On vaja.

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu mõistab hukka Iraagi agressiooni Kuveidi vastu. Igasugune jõu kasutamine riikidevahelistes suhetes on lubamatu. Täna, Nõukogude Liidu poolt Eesti annekteerimise 50. aastapäeval tunneb Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eriti sügavalt kaasa Kuveidi rahvale seoses tema kodumaa okupeerimisega Iraagi poolt. Me usume meie rahvaste peatsesse vabanemisse." Kes on teile esitatud projekti poolt? Palun hääletada! Enn Põldroosi esitatud projekti poolt on 66 saadikut, vastu 11, erapooletuid on 5.

Lugupeetud Ülemnõukogu, meil on läbi arutatud kaks päevakorrapunkti. Pavel Jermoškin.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Me võtsime vastu Ülemnõukogu avalduse, aga kahjuks ei kõla see kuigi veenvalt. Minu meelest tuleks teksti keeleliselt viimistleda.

Juhataja

Suur tänu! Lubage pöörduda teie poole teadaandega. Kõigepealt palutakse siia jääda äsja valitud redaktsioonikomisjonil 1. päevakorrapunkti otsuseprojektide ja avalduse

redigeerimiseks. Kõik redaktsioonikomisjoni liikmed teavad, kes osutusid valituks. Homme tööpäev algab plenaaristungiga kell 10. Head õhtut!

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK
KOLMAS ISTUNG
7. august 1990**

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, lugupeetud Ülemnõukogu! Vabandame väikese viivitamise pärast. Kontrollime kõigepealt kohalolekut. Kohal on 87 saadikut. Puudub 18. Ülemnõukogu on otsustusvõimeline.

Lugupeetud Ülemnõukogu, tänane päevaplaan on meil selline: alustame plenaaristungiga ja vastavalt reglemendile peaks pärastlõunal toimuma nii komisjonide töö kui ka Ülemnõukogu Presiidiumi istung. Presiidiumi istung toimub Kadriorus ja üldjuhul hakkab see teisipäeviti alati olema Kadriorus. Kas Rein Veidemann soovib kõnet pidada enne päevakorra juurde minekut? Palun!

R. Veidemann

Ma teen hästi lühidalt. Kolleegid! Eile kogunesid Raekoja platsile tuhanded linnakodanikud, et märkida Eesti ajaloo ühte järjekordset traagilist tähtpäeva. Kui oleme tänaseid lehti vaadanud ja jälginud ülekandeid sellelt miitingult ning võrdleme seda oma eilse tööga siin, siis ma arvan, ma väga loodan, et meid ometi kord hakkab piinama südametunnistus, sest sel õilsal kurval tähtpäeval polnud meil oma rahvale mitte midagi öelda. See on tõeline häbi. Ja häbi seisneb selles, et oleme minetamas poliitilist tahet liikuda edasi. Ma saan aru, et meie hulgas on palju neid, kes esindavad teist riiki ja vastavalt oma põhimõtetele ka tegutsevad. Kuid seda enam peaksid olema ühe katuse all, ühes suunas liikuma ülejäänud rahvasaadikud. Eile Raekoja platsil esinenuna võiksin teile edasi anda oma valijate taotlused ja soovi ning öelda: selle asemel et tegelda siin võimuvahekordade väljaselgitamisega ja paljuski tühja jooksva valitsuse näägutamisega, peame tõepoolest tegema oma põhitööd, liikuma samm-

sammult edasi seadusandlusega ja võtma vastu põhilisi poliitilisi otsuseid. Kutsun teid kõiki üles ilmutama tulevikku suunatavat poliitilist tahet. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Võimalik, et meil võib tulla veel tehnika pärast pisisekeldusi. Aga katsume asjast üle olla. Vajaduse korral anname ka seda mikrofoni käest kätte.

Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest

Juhataja

Lähme nüüd päevakorra juurde. Meil jäi pooleli 1. päevakorrapunkt, ühe avalduse ja kahe otsuse projekt. Redaktsioonikomisjon on moodustatud ja anname selle nimel sõna Marju Lauristinile.

M. Lauristin

Lugupeetud rahvasaadikud! Eile pärast istungi lõppu redaktsioonikomisjon koosseisus Arvo Junti, Heinz Valk, Vello Pohla, Liia Hänni, Enn Põldroos ja mina töötas läbi istungil tehtud ettepanekud. Kahjuks oli Rein Veidemann sel ajal seotud miitinguga, meie tegelesime sellesama poliitilise tahte formuleerimisega. Tema ei võtnud redaktsioonikomisjoni tööst sel hetkel osa, aga ma usun, et need olid samasuunalised tegevused. Püüdsime arvestada kõiki märkusi, ka neid, mis kõlasid suuliselt, ja muidugi neid, mis olid esitatud kirjalikult. Kirjalikult oli meil üks n.-ö. täisprojekt ja selle autor oli Arvo Junti, kes on ka redaktsioonikomisjoni liige. Võtsime aluseks sõnavõttudes tehtud ettepaneku, et vaja oleks üht dokumenti, mitte kaht. Arvo Junti projekt oli suunatud sellele. Teie ees laual olev tekst väljendab püüdu ühendada kaks meile eile antud projekti ja võtta arvesse neid märkusi, mis siin eile kõlasid.

Kõigepealt on p. 1 eilse avalduse projektiga võrreldes veidi-veidi stilistiliselt ümber töötatud. Eile oli põhiosas: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu rõhutab. Meie leidsime, et me ei rõhuta, vaid kinnitame, et 6. augusti otsus Moskvas Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi astumise kohta Nõukogude Sotsialistlikku Vabariikide Liitu ei ole olnud ega ole Eesti Vabariigile siduv. Tähendab, me panime vahele veel "ei ole olnud ja ei ole siduv". Arvo Sirendi tegi eile ettepaneku, et meie otsuses oleks antud ka selge määratlus, mis faasis on meie suhted

üleminekuperioodil. Kahjuks Arvo Sirendi ei sõnastanud ise, kuidas seda väljendada. Praegu püüavad punktid 2 ja 3 määratleda seda, mis on üleminekuperioodi jooksul toimunud ja missugune on 30. märtsi otsuse mõju meie suhetele, lähtudes NSV Liidu konstitutsioonist. Seepärast on esimeses lauses öeldud "ka": "kinnitada, et ka konstitutsiooni ja seadusandluse järgi viis Eesti Ülemnõukogu 30. märtsi otsus Eesti riiklikust staatusest, Eesti väljumine NSV Liidu koosseisust". Just nimelt see "ka" on siin väga tähtis. Nüüd 3. punkt: "tunnistada, et Eesti NSV konstitutsiooni kõigi sätete toime on lakanud reguleerimast ühiskondlikke suhteid Eestis üleminekuperioodil". Pidasime vajalikuks konstateerida, et see on nii toimunud protsessina. Meil on tulnud juba praegu kirjalik ettepanek härra Kaselt ja härra Veetõusmelt sõnastada see punkt normatiivsena: "tunnistada kehtivuse kaotanuks Eesti NSV konstitutsioon". Arutasime eile ka seda varianti, aga leidsime olevat õigem sedastada, et see protsess on toimunud, et Eesti NSV konstitutsioon tervikuna on kõigis sätetes lakanud toimimast. Kui härrad Veetõusme ja Kask leiavad, et ikkagi on vaja fikseerida see normina, tunnistada kehtivuse kaotanuks, siis on see natukene teine lähenemisviis ja meil on võimalik asja hääletamise teel otsustada. Täielik üksmeel oli selles, et punkt, mis eilses projektis kõlas: "tunnistada kehtivuse kaotanuks Ülemnõukogu resolutsioon liidulepingust" kehtib sellisel kujul. See on siin sees. Palju vaidlusi tekitas eile 27. juuli Balti Nõukogu küsimus, lähtudes rahvasaadik Kaido Kama, Mart Laari ja paljude teiste mõtteavaldusest, et meil ikkagi ei ole korralikku n.-ö. ratifitseerimismisnormi ja see muudab ülesande võib-olla natuke keeruliseks. See punkt põhjustas ka väga palju eriarvamusi. Redaktsioonikomisjoni arvates oleks siin võimalik niisugune kompromiss, et kiita heaks – see oleks võib-olla tuleviku suhtes avaram ja laiem – Balti riikide koostöö oma riikliku iseseisvuse täielikuks faktiliseks taastamiseks, lähtudes Balti Riikide Nõukogu avalduse põhimõtetest. Leidsime, et mingit ratifitseerimise korda meil tõesti praegu ei ole ja jätsime asja võib-olla põhimõttelisemaks, üldpoliitilisemaks. Rahvasaadik Tiit Made tegi eile ettepaneku asendada otsuse projektis pikk dokumentide loetelu lühikese deklaratsiooniga: "lähtudes meie rahva kompromissitust tahtest iseseisvuse taastamiseks". See ettepanek meeldis vormi lühiduse ja selguse poolest paljudele, kuid jäime ikkagi pika variandi juurde, et selgesti ära nimetada need dokumendid ja vältida tõlgendamise küsimust, kas ikka on tahe või ei ole jne. Loeme parem uuesti üles kõik need dokumendid, millest peaks edaspidi lähtuma suhete korraldamisel ja läbirääkimistel.

Lähtudes härra Kama tõstatatud probleemist, missugused ikka on läbirääkimiste raamid, volitused jne., pidasime vajalikuks lisada 7. punktina, et läbirääkimiste delegatsiooni ning tema volituste piirid määratakse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu eraldi otsuses. Eilses projektis oli üks niisugune punkt, et moodustada komisjon. Meie leidsime, et kuna me seda komisjoni

täna nimeliselt ei moodusta, ei ole ka sellisel punktil mõtet. On vaja panna poliitiline raam, et Ülemnõukogu moodustab selle delegatsiooni, määrab eraldi volituste piirid, alused ja annab n.-õ. mandaadi. 8. punktina lisasime veel küsimuse Nõukogude relvajõudude viibimise kohta Eesti Vabariigi territooriumil. Siin oli mitmeid arvamusi, oli ettepanek korrata veel kord 30. märtsi deklaratsiooni määratlust, et see on jätkuva okupatsiooni tunnus. Sellest me siiski loobusime, lähtudes ka peaministri ettekandes mainitust, et Eesti valitsuse noot relvajõudude tegevuse ja viibimise kohta on praegu nende arutluste aluseks ja lähema nädala jooksul on see küsimus võib-olla aktuaalne ning tuleb lahendamisele. Meie väljendame selgesti, et peame nende viibimist Eesti territooriumil riiklikku iseseisvumist takistavaks ning Eesti Vabariigi suveräänsust rikkuvaks tegevuseks. Tahaksin loota, et meie komisjoni töö, kus püüdsime võtta arvesse kõiki neid väitlusi ja seisukohti, leiab teie heakskiitu. Teeme ettepaneku panna redaktsioonikomisjoni projekt hääletusele.

Hr. Tuppil oli mitu kirjalikku ettepanekut, kuidas parandada Balti Riikide Nõukogu deklaratsiooni teksti. See ei kuulu meie ülesannetesse, me saame aru küll, et neid parandusi oleks olnud õige teha siis, kui deklaratsiooni lihviti, kui seda teksti tehti, aga dokument on juba vastu võetud ja tagantjärele enam parandusi teha ei saa. Ma tänan teid! Vabandust, meil oli üks projekt ka "Integrალი" kohta. Ühtki kirjalikku ega ka suulist redaktsioonitoimkonna kompetentsi kuuluvat ettepanekut selle kohta ei laekunud. Härra Sovetnikovi eilne avaldus oli kommenteeriv ja sisuliselt toetav ning seal ei sisaldunud tekstiparandusi. Oli küll ettepanek seda üldse mitte vastu võtta, mis kõlas rahvasaadik Lebedevilt ja ka teistelt. Nii püstitati küsimus, kas jaa või ei. Kuna tekstilisi parandusettepanekuid ei olnud, siis ei pidanud redaktsioonikomisjon ka võimalikuks seda teksti vaatama hakata. Tänan teid!

Juhataja

Meil on Marju Lauristinile palju küsimusi. Peet Kask.

P. Kask

Austatud proua Lauristin, mul on küsimus 3. punkti kohta. Praeguses sõnastuses on, et konstitutsiooni toime on lakanud reguleerimast jne. Kas selline sõnastus tähendab, et me peame tulevikus hakkama Eesti NSV konstitutsiooni veel eraldi tühistama?

M. Lauristin

Ei, see tähendab seda, nagu juba ka eile siin istungil natuke laiemalt arutasime, et nähtavasti tulebki hakata lähtuma tõsiasjadest, tuleb hakata mitte ainult soovima, nõudma ja

deklareerima. Me tunnistame, et see on nii, ja sellega on see lakanud olemast reguleeriv dokument, ilma et oleks vaja veel mingit eraldi pidulikku tühistamist.

J. Jõerüüt

Lugupeetav eesistuja, lugupeetav ettekandja! Mul on 7. ja 8. punkti kohta küsimusevormis parandusettepanek. 7. punkt eelnõu projektis vajab kindlasti stilistilist parandamist, sest ülejäänud punktid on kõik "kiita", "tunnistada" jne. vormis. Ma teeksin ettepaneku kirjutada 7. punkt niimoodi: delegatsioon läbirääkimisteks ning tema volituste piirid määrata Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsusega; "eraldi" sõna pole vaja, see on eesti keele loogika järgi lihtsalt ülearune. 8. punktis on vist jälle eesti keele loogika seisukohast vaadatuna tahtmatult lipsanud sisse tulevikku suunatud ülearune tingimus "kuni". Ma panen ette sõnastada see teisiti. Näiteks niimoodi: NSV Liidu relvajõudude seisund ei ole määratletud Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vaheliste lepingutega, seega lugeda NSV Liidu relvajõudude ... Edasi juba teksti järgi.

M. Lauristin

Kas saite kõik jälgida? "Kuni" maha, tekst tuleks siis nii: NSV Liidu relvajõudude seisund ei ole määratletud lepingutega Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vahel, seega lugeda ... Edasi teksti järgi.

R. Tamme

Härra juhataja, lugupeetud ettekandja ja kolleegid! Ma juhiksin tähelepanu 8. punktile, kus on räägitud NSV Liidu relvajõudude seisundist. Maikuus valmistas riigikaitsekomisjon ette ühe dokumendi, kus käsitleti sama küsimust ja just nimelt Nõukogude Liidu relvajõudude staatusena. Staatus on juriidiline termin, meil ei ole ju eriti oluline tunda huvi, millises seisundis on Nõukogude Liidu relvajõud, kuigi me seda üsna hästi teame. Teen ettepaneku rääkida ka siin staatusest.

M. Lauristin

Selge, seisund ju tegelikult tähendabki staatust, aga olgu meil üks terminoloogiline lähenemine.

J. Telgmaa

Kui me loeme siin otsuses 2. ja 3. punkti, asetame nende taha küsimuse: aga tegelikult? Mis me siis saame? Minu arvates on 2. punkt absoluutselt tühi deklaratsioon, sest Eesti ei ole siiski enne Nõukogude Liidu koosseisust väljas, kui kõike Eesti territooriumil toimuvat kontrollib ja käsutab ainult Eesti võim. Kas meil on mõtet järjekordselt tühja deklaratsiooni üles ajada? Umbes sama asi on ka Eesti konstitutsiooniga, nii et ma ütleksin veel kord: deklaratsioonide aeg on läbi. Seepärast ei ole mõtet seda 2. punkti sinna jätta, aga võib-olla on teisi arvamusi. Mis puutub "Integrali", siis see otsus tuleb kahtlemata sel kujul vastu võtta. Ma ei mõista ainult, misjaoks on "Integralile" vaja nii palju tähelepanu osutada, et pool peaministri ettekannet seda käsitlema peab. Jääb mulje, et bensiinikriisi ja kõigi ajamata siseasjade taustal on valitsus leidnud väga hea vaenlase, kelle kallal hambaid teritada ja juhtida tähelepanu kõrvale asjadest, mida peaks tegema ja mis oleks valitsuse kohus teha. Tänan!

Juhataja

Kas Marju Lauristin kommenteerib?

M. Lauristin

Mul ei ole siin vaja kommenteerida, see oli kommentaar. Ma arvan, et me ei hakka siin vastastikku enam kommenteerima eile kuulnud ettekannet, kuna Telgmaa ettepanek oli selge: "Integrali" kohta otsus vastu võtta. Aga ülejäänud kommenteerivas osas on eraldi probleem veel. Ja ettepanekud antakse omaette.

M. Laar

Ma sooviksin kõigepealt redaktsioonikomisjoni esimehe isiku kaudu avaldada tunnustust kogu komisjonile selle töö eest, mis on ära tehtud. Eilse kahe dokumendiga võrreldes on praegune dokument läinud küll tunduvalt selgemaks ja paremaks ning see tõesti ka juba ütleb midagi.

Mul on ainult üks küsimus. Võib-olla on see ka teadmatuses, aga miks on kuuendas punktis võetud lähtealuseks just teised kehtivad lepingud, mis on sõlmitud NSV Liiduga enne 15. kuupäeva.

M. Lauristin

Jah, ma unustasin selle ära. Me arutasime ja komisjon on täiesti valmis vahetama selle 16-ndaga, mis on Eesti kuupäev. 15-nda puhul oli lähtutud sellest, et seal oli tegemist ka teiste

Balti riikidega. Aga meie kaldusime ka sinnapoole, et kuna see on Eesti dokument, siis asendame 15-nda 16-ndaga.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid, ma tahan tänada redaktsioonikomisjoni, kes lõpuks ometi pani "i"-le punkti. Nagu ma aru saan, on vastavalt otsuse "Eesti Vabariigi suhetest NSV Liiduga" 2. punktile üleminekuperiood lõppenud ja meie teiega elame alates tänasest väljaspool NSV Liitu. Seoses sellega on mul küsimus lugupeetud ettekandjale: mis puutub sel juhul "Integral" vaba Eesti Vabariigi Ülemnõukogusse? Mulle tundub, et see oleks umbes sama, kui me praegu võtaksime vastu otsuse Tallinna sadamas seisva Rootsi laeva kohta. Tänan!

M. Lauristin

Härra Lebedevi küsimus tuletas mulle meelde probleemi, mis ta juba eile tõstatas ja mida ma tõesti oleksin pidanud puudutama "Integrali" otsuse kommenteerimisel. See juba teist päeva toodav analoogia, et kui näiteks Rootsi territooriumil asuvad Ameerika või Jaapani kompaniid jne., siis ei ole Rootsi valitsusel õigust nende kohta mitte midagi öelda, on jame eksitus. Teatavasti elavad kõik need kompaniid ja seal töötavad inimesed Rootsi seaduste järgi, ja kui Ameerika valitsus võtaks ette otsuse, et kõik need kompaniid ja nende töötajad alluvad eraldi Ameerika ja Rootsi valitsusele ega pruugi täita Rootsi seadusi, siis tõlgendatakse seda kõige jämedama Rootsi vabariigi, vabandust, Rootsi Kuningriigi õiguste rikkumisena, suveräänsuse rikkumisena ja see tekitaks suure rahvusvahelise konflikti. Nii et siin ei saa segi ajada majanduslikke ja poliitilisi suhteid ning just nimelt meie otsus ja ka seda väga põhjalikult kommenteerinud peaministri ettekanne näitasid, et kui "Integral" oleks puhtalt majandusassotsiatsioon, nagu oli öeldud härra Sovetnikovi kommentaaris, lähtudes kõikidest nendest nii-öelda vaba majanduse seadustest, siis poleks meil tõesti midagi selle kohta öelda. Ühesõnaga on loodud teise riigi valitsuse otsusega, mille põhisisu on see, et need ettevõtted ja nende töötajad ei allu Eesti Vabariigi seadustele, ei kuulu siis seega tegelikult enam nii-öelda meie territooriumil nii-öelda elusüsteemi ei poliitiliselt ega ka juriidiliselt. Just nimelt see äratas kogu selle konflikti ja tegi oluliseks meie otsused.

S. Sovetnikov

Lugupeetud Marju Lauristin, ma palun teid kommenteerida. Mind hämmastab ja mõneti tekitab minus isegi nõrdimust nii vaba ümberkäimine ajalooliste faktidega. 50 aasta vältel on

meid ju Nõukogude Liiduga väga palju sidunud, olgugi et need on olnud seadused, mida me praegu ei tunnista. Seepärast olen ma kategooriliselt vastu, et esimesse paragrahvi jääksid sõnad: pole sidunud, ei seo praegu millegagi. Teiseks. NSV Liidu konstitutsiooni ja isegi teiste NSV Liidu seadusandlike aktide järgi on ju Eesti endiselt NSV Liidu koosseisus. Jah, ma olen nõus, et meie seadusega, 30. märtsil vastu võetud otsusega on ta sealt välja arvatud, kuid NSV Liidu konstitutsiooni ja teiste NSV Liidu aktide järgi ta ei ole seda. Kas teile ei tundu, et § 2-ga, kus on öeldud, et vastavalt 1990. aasta 30. märtsi seadusele on Eesti NSV Liidu koosseisust välja arvatud, on vastuolus § 8, kus räägitakse sellest, et NSV Liidu relvajõudude olemasolu Eesti Vabariigi territooriumil on Eesti faktilise riikliku iseseisvuse saavutamist takistav tegur. Tuleb nii välja, et seni kuni Eesti territooriumil viibivad Nõukogude relvajõud, ei saa juttugi olla iseseisvusest. Ja minu ettepanek on kolmandas paragrahvis konkreetselt kirja panna, kas tunnistada praegu Eesti NSV konstitutsiooni või mitte, kas jaa või ei. Tänan!

M. Lauristin

Aitäh! Mis puutub sellesse siduvusse, siis siin tuleks konsulteerida vene tõlgiga, sest tekst eesti keeles tähendab seda, et otsus, mis võeti vastu 6. augustil, oli õigustühine. Ta ei olnud siduv ega ole siduv Eesti Vabariigile. See on tegelikult sama, mis oli öeldud juba meie 30. märtsi otsuses, et sisuliselt toimus okupatsioon ja anneksioon, see ei olnud siduv Eesti Vabariigile kui riigile, see oli talle peale surutud kui okupatsioon ja anneksiooniakt. Peab vaatama, milline on täpne juriidiline venekeelne termin, mis sellele vastab.

Nüüd selle kohta, et "ka NSV Liidu konstitutsiooni ja seadusandluse järgi viis 30. märtsi k.a. otsus Eesti riikliku staatuse kohta Eesti välja NSV Liidu koosseisust". See ongi just nimelt staatuse määratlemine, me määratlesime 30. märtsi otsusega selle, et tegemist on okupeeritud Eesti Vabariigiga, mitte Nõukogude Sotsialistliku Vabariikide Liidu vennaliku, võrdõigusliku ja kõikide nende teiste epiteetidega vabariigiga. Selles suhtes viis ta välja nii ühise konstitutsiooni toime alt kui ka koosseisust. Andis meile eristaatuse, fikseeris selle ka lähtudes konstitutsioonist. Sellega on tegelikult võib-olla antud tagantjärele hinnang ja määratlus meie 30. märtsi aktile kui selles mõttes ka enesemääramisaktile. See tähendab, et veel kord fikseeriti staatus. Konstitutsiooni järgi on see enesemääramine ka olemas. Mis puutub ettepanekusse sõnastada 3. punkt ikkagi "tunnistada kehtivuse kaotanuks", siis selle ettepaneku tegid juba ka Veetõusme ja Anton. Me peame hääletama, kas võtta see variant või fikseerida, et protsess on juba nii toimunud, n.-ö. roostetamisprotsess on viinud nii kaugele, et see konstitutsioon iseendast ei sätesta, ei toimi enam.

Teise punkti suhtes saan anda vastuse ka härra Telgmaale. Tegemist pole mitte deklareeriva, vaid pigem meie staatust kommenteeriva, selgitava sättega. Olime ise ka sellel seisukohal, et mingeid uusi deklaratsioone ei ole tõesti mõtet esitada. Kogu meie probleem ongi selles, kuidas üleminekuperioodil jõuda selleni, mis on siin ka öeldud – täieliku faktilise iseseisvuseni. N.-ö. staatuse faktilise seisundini.

S. Petinov

Lugupeetud Marju Lauristin, ma ei hakka rääkima mõningate tekstide juriidilisest küljest neis dokumentides, mis tekitavad minus küllalt tõsiseid kahtlusi. Tahaksin esitada mõned küsimused nende dokumentide kohta. Eelkõige on mulle arusaamatu, kuidas võib Eesti NSV Ülemnõukogu praegune koosseis – ma toonitan seda, kuna ühtki siinviibivaist saadikuist ei ole valitud uue vabariigi parlamenti, millel oleks uus riiklik korraldus ja uus ühiskondlik kord – vastu võtta niisugust dokumenti. Mulle tundub, et sellise dokumendi vastuvõtmiseks, mis *de jure* tähendaks Eesti lahkumist Nõukogude Liidust, on vaja absoluutselt uut organit. Kes siin viibivaist saadikuist on saanud sellised volitused? Mina isiklikult selliste otsuste vastuvõtmiseks volitusi saanud pole, pigem vastupidi.

Siis on siin üks täiesti paradoksaalne tõik: esimeses punktis kinnitatakse, et me pole NSV Liiduga kuidagi seotud, vähemalt mitte NSV Liidu seadusega Eesti Vabariigi arvamise kohta NSV Liidu koosseisu ega riigivolikogu poolt allakirjutatud deklaratsiooniga Eesti astumisest NSV Liitu, ja samas kinnitame teises punktis, et Eesti riikliku staatuse otsus viis Eesti NSV Liidu koosseisust välja. Lõpetagem ometi see kasuistika! Ühel juhul ütleme, et me ei ole kuulunud NSV Liidu koosseisu, et meid ei ole sidunud ega seo temaga miski, ning samal ajal räägime, et Eesti viiakse NSV Liidu koosseisust välja. Olgem siis lõpuks järjekindlad, kas või terminoloogias. Kui kaua me jätkame inimeste petmist? Edasi oli täiesti õigesti esitatud küsimus, et *de jure* me võime ükskõik mida kirjutada ja deklareerida, kuid öelge palun, mil moel see lähemal ajal realiseeritakse *de facto*? Millal lõpuks näidatakse rahvale kätte väljapääs tekkinud olukorrast? Te tahate likvideerida põhiseaduslikud alused, aga mida te pakute eesti rahvale asemele, milliste ühiskondliku elu seaduste järgi peab Eestimaa rahvas elama? Ega ometi mitte kaheleheküljelise üleminekuperioodi seaduse järgi – see on võimatu! Ühiskondlik elu vabariigis peab jätkuma, uut dokumenti aga välja pakutud pole. Millist reaalselt väljapääsu tekkinud olukorrast peale ummiku ühiskonnaelus pakutakse rahvale pärast selle dokumendi vastuvõtmist? Selgitage palun, Marju Lauristin.

M. Lauristin

Enne kui ma vastan härra Petinovile, vabandan ma härra Sovetnikovi ees, et unustasin vastata tema viimasele küsimusele, mis puudutas 8. punkti. Küsimus ongi selles, et Nõukogude Liidu relvajõudude staatus, ma nõustun siin härra Tammega, ei ole määratletud Eesti Vabariigi ja NSV Liidu valitsuse vaheliste lepingutega. Me räägime ju praegu läbirääkimistest. Läbirääkimiste üks põhipunkte on seotud relvajõududega ja kõigi nende probleemidega ning on selge, et siin tuleb leida lahendus, määratleda staatus. Sellisel juhul on ka välistatud, et NSV Liidu relvajõud saavad oma suva järgi, täielikult allumata mingile Eesti Vabariigi Valitsuse kontrollile liikuda ühest kohast teise, sekkuda poliitilisse ellu jne. Kuni see nii pole, ei saa me tõepoolest mitte mingisuguste kriteeriumide järgi rääkida vabadest riigivolikogu valimistest ega mitte millestki muust. Nüüd selle kohta, mis puudutab seda siduvust ja konstitutsiooni jne. Selle dokumendi põhiülesanne ongi fikseerida üleminekuperioodi jooksul juba toimunud muutus. 30. märtsist on läinud mööda aprill, mai, juuni, juuli – 4 kuud. Mis on selle aja jooksul toimunud? On fakt, et tõepoolest kogu meie elukorraldus ei käi praegu Eesti NSV konstitutsiooni kohaselt, vaid me võtame vastu uusi seadusi, ja kus ei ole veel uusi seadusi, seal toimub n.-ö. kohalik iseregulatsioon. Hakkab kujunema oma seadustik. See kõik toimub tõesti üleminekuperioodi ajutise valitsemise korra täiendusena selle raames. Ja ka muidugi on kõik sellest tulenevad segadused ja raskused ka fakt, kuid neid segadusi ei aita meil kahjuks lahendada Eesti NSV konstitutsioon. Me peame neist üle saama siinsamas saalis, võttes järjest rutem vastu nimelt neid fundamentaalseid seadusi, mida rahvas ootab – need on privatiseerimisseadus, maaseadus ja terve rida teisi. Eesti NSV konstitutsioon sellisel kujul ühtegi neist probleemidest lahendada ei aita. Meie mõte ongi see, et ta on faktiliselt lakanud reguleerimast ühiskondlikke suhteid. Seetõttu ei ole ka rahval mõtet endale illusiooni luua ja selle peale loota, et kui näiteks on segadus maaküsimuses või mõnes muus asjas, siis võib võtta Eesti NSV konstitutsiooni ja see aitab. Ei aita. Ta ei toimi faktiliselt. Mis puutub sellesse, kas 2. punkt on ikkagi vajalik, siis ma ütlesin juba seda tutvustades, et väga oluline on see "ka". Sest tõesti Eesti Vabariigi seisukohalt vaadates on see, mis me ütlesime 30. märtsil – Eesti ei ole n.-ö. seaduslikul alusel kunagi NSV Liidu koosseisu kuulunud –, siin uuesti korratud 1. punktis. 2. punktis rõhutame: "ka NSV Liidu seaduste järgi, ka NSV Liidu konstitutsiooni järgi". Pärast 30. märtsi ei ole me enam NSV Liidu liiduvabariigi staatuses ka sealtpoolt vaadates.

E. Leisson

Lugupeetud kolleegid, lugupeetud proua Lauristin! Ma ei tea, kas keegi teist on lugenud 22. juuli "Pravdat" või NSV Liidu Välisministeeriumi pressisekretäri Varfolomejevi esinemise stenogrammi? Ma nimetan neid kahte dokumenti sellepärast, et mulle hakkab järjest enam tunduma, kuidas kogu see töö, mida me teeme, hakkab natukene nagu kopitama. Me jääme kõiges ajale jalgu. Me pusime ikka selle 15. juuni, 16. juuni ja kõige selle juures. NSV Liit on tunnistanud ametlikult, et seoses läheneva maailmasõjaga oli ta sunnitud viima oma väed Balti vabariikidesse. Teeme lõppude lõpuks endale ja kogu maailmale vastuvõetavalt selgeks, et see, mis juhtus meie kolme vabariigiga, juhtus II maailmasõja eel ja ajal, ning et maailmasõda on lõppenud ja aeg on viia väed lähtepositsioonidele. Tänan!

M. Lauristin

Ma oleksin olnud teiega väga nõus, kui oleksite eile esitanud selle kõne lühikese ja elegantse kokkuvõtte ühe otsusepunktina. Praegu ei oska ma teie arvamusega midagi peale hakata, sest ma tutvustan siin ainult n.-ö. redaktsioonilisi parandusi. Kui teil on võimalik formuleerida see niiviisi, et seda saab punktina kirja panna, siis arutame ja hääletame.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Marju Lauristin! Mulle tundub, et teil kui naisterahval on tihti tulnud valmistada salatit või vinegretti ja te teate, et kaussi, milles te salatit teete, tuleb kõiki komponente panna kindlas koguses ja kaalus. See otsus meenutab mulle aga just niisugust kaussi, kuhu toiduained on pandud mitte arvestusega, et roog saaks maitsev, vaid arvestusega, et kauss ainult täis saaks. Vaatame, kuidas on seotud esimene ja teine punkt. Kui võtta aluseks esimene punkt, siis pole vajadust teise punkti järele. Kui võtta aluseks teine punkt, pole järelikult vaja esimest punkti. Kolmandas punktis on öeldud: tunnistada, et ükski Eesti NSV konstitutsiooni sätetest ei reguleeri enam ühiskondlikke suhteid Eestis üleminekuperioodil. Aga mis saab pärast üleminekuperioodi? Ning küsimus on ka kaheksanda punkti kohta: ... kuni Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vahel sõlmitavate lepingutega NSV Liidu relvajõudude seisundi kehtestamiseni ...

Asi on selles, et ükskõik millise riigi relvajõudude seisundi määrab kindlaks see riik, ning minu arvates peab NSV Liidu relvajõudude seisundi määrama ainult NSV Liit. Mis puutub aga Nõukogude armee sõjaväeosade seisundisse Eesti territooriumil, siis seda võivad ehk tõesti määratleda Eesti Vabariik ja NSV Liit. Tänan!

M. Lauristin

Kõigepealt ma tänaksin selle 8. punkti täpsustuse eest. Nähtavasti on siin tõepoolest vaja panna "täastei", tähendab, kas väeosa, üksuste või väeüksuste või kontingentide, kuidas see termin on? Nüüd, mis puudutab 3. punkti, seda, mis toimub pärast üleminekuperioodi. Nagu oleme sõnastanud 30. märtsil, peame jõudma põhiseadusliku parlamendi, riigivolikogu valimiseni ja loomulikult ka põhiseaduseni. On selge, et ükski riik ei saa eksisteerida ilma põhiseaduseta. Küsimus on selles, ja selle üle on ka palju diskuteeritud, et 38. aasta põhiseadus on olemas, see on selge ja ma pooldan seda arvamust. Aga minu isiklik arvamus on, et sellisena see põhiseadus ei reguleeri neid ühiskondlikke suhteid, mis meil on ja mis veel tulevad, vaja on uut põhiseadust. Tähendab, see töö on vaja viia lõpule nii, et me tõesti jõuame üleminekuperioodi lõppu ja võtame vastu põhiseadused. Valime riigivolikogu ja riigivolikogu võtab vastu põhiseaduse, teisiti ei ole see mõeldav. Mis puutub küsimusse 1. ja 2. punkti omavahelise suhte kohta, siis seda olen ma juba jõudnud kaks korda seletada. Ma arvan, et ei hakka siin arutlema meheliku ja naiseliku mõiste erinevuste üle, aga ma ei pea ka vajalikuks kolmandat korda seletada.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, austatud ettekandja ja kolleegid! Ka minu jaoks on 3. punkt praeguses redaktsioonis selgusetu ja jätab jaanalinnuliku talitusviisi mulje. Et asjast üle saada, piisaks võib-olla sellest, kui viia sisse parandus, millega tunnistatakse Eesti NSV konstitutsiooni tühisust ühiskondlike suhete reguleerimisel Eestis üleminekuperioodil. Ja kui osal saadikutel on vaja tõepoolest teada ja fikseerida see, mis asemele astub, siis on Ülemnõukogul olemas reglement, mille järgi tema talitab, ja Ülemnõukogu otsused reguleerivadki kogu sel perioodil Eesti Vabariigi ühiskondlikke suhteid.

M. Lauristin

Täna, see oli redaktsiooniline parandus, mis tuleb kindlasti arvesse hääletamisel, minu meelest on see üsna õnnestunud. Ma teen vahepeal teatavaks Kaido Kama kirjalikult saabunud ettepaneku, mis puudutab neidsamu punkte 2 ja 3. Ta teeb ettepaneku need punktid ühendada ja sõnastada järgmiselt: kinnitada, et ka NSV Liidu konstitutsiooni ja muu seadusandluse järgi lõpetas Eesti NSV Ülemnõukogu 30. märtsi 1990. aasta otsus "Eesti riiklikust staatusest" Eesti NSV konstitutsiooni toime Eestis üleminekuperioodil. See paneb need kaks punkti kokku, ja kui ta lõpetas toime, siis viis ta sellega välja jurisdiktsioonist. Need on tegelikult samad küsimused, mille üle me arutasime siis, kui võtsime vastu 30. märtsi

deklaratsiooni. Nii et ka see on arutatav või hääletatav variant. Seega on meil praegu vahekokkuvõttena 2. ja 3. punkti kohta kolm varianti. Kõigepealt esimene variant: jätta 2. punkt üldse välja. Teine ettepanek on ühendada punktid 2 ja 3, Kaido Kama variant. Kolmas ettepanek on redigeerida 3. punkti.

Juhataja

Suur tänu! Kui me jõuame otsustamiseni, siis tuleme nende ettepanekute juurde tagasi. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud kolleegid, Marju Lauristin! Mulle tundub, et see otsus, mida me täna vastu võtta tahame, on mõneti sinisilmne ega vii meie ühiskonda oluliselt edasi. See ilmselt ei anna meile ei liha ega leiba ega ka eesti rahva hingele midagi. See on ka pisut liiga pikk. Ma kardan, et vaba press, ajakirjandus ja raadio hakkab meie kallal tänasest pärastlõunast alates jälle hambaid teritama, nii nagu ta tegi seda eile ja täna hommikul. Mul on mõningad konstruktiivsed ettepanekud, kuidas seda otsust lühendada ja muuta. Võiks jätta välja punktid 1, 2 ja 8. Punkti 1 asemele püüdsin ma formuleerida Enn Leissoni mõtte. Kas see on teile vastuvõetav niisuguses redaktsioonis: "Tunnistada, et Nõukogude väed toodi Eestisse II maailmasõja eelõhtul Nõukogude Liidu riigikaitse huvidest lähtuvalt. II maailmasõda on lõppenud, mistõttu on aeg viia Nõukogude Liidu väed tagasi lähtepositsioonidele."

Punkt 2 võiks olla järgmises redaktsioonis: "Tunnistada, et Eesti NSV konstitutsiooni sätteid ei ole pädevad reguleerima ühiskondlikke suhteid Eestis üleminekuperioodil." Punkt 4 võiks jääda punktiks 3. Praegune punkt 5 võiks olla 4 ja kõlada niimoodi: kiita heaks Balti riikide koostöö oma riikliku iseseisvuse täielikuks faktiliseks taastamiseks. Ja mitte midagi rohkem. Edasi pakuksin veel kord seda redaktsiooni, mida ma pakkusin 6. punkti kohta eile: läbirääkimistel Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga võtta lähtealuseks Eesti rahva kompromissitu tahe taastada riiklik iseseisvus. Ja viimane punkt võiks olla: delegatsiooni läbirääkimisteks Nõukogude Liiduga ja tema volitused määrab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu. Kõik. Aitäh!

M. Lauristin

Kas härra Madel on need ettepanekud kirjalikult? Palun neid ka kirjalikult, muidu on neid väga raske hääletada. Ma kardan, et keegi ei suutnud nii kiiresti fikseerida.

Juhataja

Ma tuletan meelde, kuidas meie otsustamine nüüd kulgeb. Kui me otsustamiseni jõuame, hääletame kõigepealt muudatusettepanekud ja selle järel juba redaktsioonikomisjoni pakutud projekti vastavalt Ülemnõukogu muudatusettepanekutele. Nii et ma paluksin kõiki, kes oma ettepanekud tegid ja ei ole seni Marju Lauristini kommenteerides leidnud kas heakskiitu või toetust, need kirjalikult esitada. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud proua ettekandja! Ma olen kogu aeg vaevelnud selle kallal, mis 2. punktil viga on. Aga midagi tal viga on, sest kui me kinnitame, et Eesti 4 kuud tagasi Nõukogude Liidu koosseisust väljus, tekib küsimus, miks seda keegi ei ole märganud. Ma räägin muidugi *de facto*, *de jure* ei ole ta sinna kunagi kuulunudki. Ja teiselt poolt on väga raske pärast selle punkti vastuvõtmist siiski homme öelda oma valijatele midagi meie staatuse kohta. Kuulates sinu vastuseid, sain ma vist aru, mis seal viga on, tähendab muidugi juhul, kui tahame seda punkti säilitada. Kuna sa rõhutasid, et selle punkti mõte, mis esimesel lugemisel läks võib-olla tõesti paljudel silmast mööda, on just väites kinnitada, et ka NSV Liidu konstitutsiooni järgi, siis oleks vist korrektne sõnastada teda niimoodi: kinnitada, et ka NSV Liidu konstitutsiooni ja muu seadusandluse järgi viis Eesti Ülemnõukogu otsus "Eesti riiklikust staatusest" Eesti *de jure* välja Nõukogude Liidu koosseisust. Seni on NSV Liidu konstitutsiooni alusel ju Eesti *de jure* NSV Liidu koosseisus. See otsus aga viis *de jure* Eesti NSV Liidu koosseisust välja ka Liidu konstitutsiooni alusel. *De facto* oleme muidugi seal sees, me ei saa tõesti nii skisofreeniliseks minna. See on üks moment, mida ma tahtsin ette panna. Härra Rüütel ei ole saalis, aga ma oleksin tahtnud enne hääletamist küsida Eesti NSV Ülemnõukogu esimehelt (kui see otsus jõuab lõpuks variandini, mida me hääletama hakkame või enne hääletamist), kes eesti rahva silmis kannab siiski eelkõige vastutust meie tuleviku tee eest, läbirääkimiste eest Moskvaga ja Eesti Vabariigi reaalse taastamise eest, tema arvamust, kas see otsus kergendab, kiirendab neid läbirääkimisi või mitte. Aitäh!

M. Lauristin

Ma ei julge härra Rüütli eest vastata, juhin ainult tähelepanu sellele, et teie saite eile need kaks projekti ju presiidiumi projektidena, mis on võib-olla vähemasti osaliselt vastus sellele.

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud proua Marju Lauristin! Ma tahaksin juhtida tähelepanu eelkõnelejate poolt puudutatud punktile 3. Kas me ei loo ääretult ohtlikku pretsedenti, kui nii suvaliselt tõlgendame õigusnormide kehtivust. Oma maikuiste otsustega me sätestasime, et varasemad õigusaktid, kaasa arvatud Eesti NSV konstitutsioon, kehtivad sedavõrd, kuivõrd nad ei ole vastuolus üleminekuperioodil vastuvõetud seaduste ja normidega. Minu arvates sätestab või määratleb see küllaltki selgelt nende normide kehtivuse või tühisuse. Kui me aga kehtestame sellise suvalise tõlgenduse, kas me ei kiida siis faktiliselt heaks täielikku õiguslikku anarhiat, andes kas või kohtutele võimaluse tõlgendada seadusi nii, nagu meeldib – kui tundub, et seadus faktiliselt ei toimi, järelikult siis on ta tühine. Seetõttu teen ma ettepaneku kolmas punkt täiesti välja jätta või siis fikseerida täiesti ühetähenduslikult, vormitehniliselt korrektselt, et Eesti NSV konstitutsioon enam ei kehti. Tänan!

M. Lauristin

See ettepanek on juba tehtud. Ma tahaksin ainult juhtida tähelepanu, et meil peaks ammu selge olema: Nõukogude Liidus üldse ja Eesti NSV-s eraldi, kui me veel olime Eesti NSV, oli üks põhiprobleem see, et konstitutsioon ei olnud juriidiline akt. Üheski kohtus ei saanud mitte keegi mitte kunagi toetuda konstitutsioonile ja seepärast ei ole olnud kunagi tegemist ka õigusriigiga. Kui me nüüd ütleme, et see konstitutsioon enam ei toimi, siis kartus, et see takistab kohtute tegevust, on vist veidi ülepaistunud.

Ettepanekud see punkt üldse ära jätta või siis konstitutsioon mittekehtivaks tunnistada on ka juba kõlanud.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma juhin vahepeal teie tähelepanu sellele, et me alustasime küsimuste esitamisest redaktsioonikomisjoni esindajale, aga iseenesest avasime läbirääkimised, mis annab mul nüüd õiguse teha ettepanek pärast Aleksei Zõbini küsimust või sõnavõttu läbirääkimised lõpetada. Ülle Aaskivi.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud Marju Lauristin! Siin on härrad teinud juba väga palju sisulisi ettepanekuid ja ma ei tahaks neid korrata, kuid toetaksin Kaido Kama redaktsioonivarianti kolmanda punkti kohta. Omalt poolt on mul tekkinud puhtkeeleline küsimus 8. punkti viimase sõna kohta. Kas poleks õigem, et relvajõudude viibimine on suveräänsust ja iseseisvumist takistav tegur, mitte

tegevus, kuigi sisuliselt on relvajõudude viibimine seotud tõesti tegevusega. Ma ei ole ise keelemees, aga kõrvale tundub nii õigem olevat. Aitäh!

M. Lauristin

Aitäh! Kuigi siin on ka sisuline erinevus. Tegur on kaudne mõjur. Me räägime otseselt relvajõudude tegevusele antavast hinnangust.

N. Aksinin

Lugupeetud Marju Lauristin, ma oleksin tahtnud teada teie arvamust järgmises asjas: maa relvajõud ja nende dislotseerumine on teatavasti regionaalse iseloomuga ega mahu vabariikide piiridesse. Peale selle, võtkem näiteks saadik Abdurahmanov. Organisatsiooniliselt ta ju siia ei kuulu, ta kuulub oma väega nii-öelda teistesse organisatsioonidesse, mis paiknevad väljaspool Eestit. Ja kui arutleda seisundi üle või kippuda kallale meie riigi kaitsevõimele, siis kes kaitseb neid kolme lõvikutsikat kotka tiibade all ja kes on see kotkas? Te olite hiljuti Ameerikas ja teate, kuidas Bush rõõmustas selle üle, et laskis järjekordse lennukikandja ookeani ... Ja ta loodab sellele jõule. Peab ju relvajõudude seisund olema ühtne, igal juhul seni, kuni kestab uutmine. Miks te praegu tahate kaheksanda punktiga minna konfrontatsiooni relvajõududega, mis paiknevad siin vabariigis? Miks te tahate nendega tülli minna ja saada juurde vastaseid, kes hakkavad takistama kõiki neid kavasid, mis teil isiklikult olemas on? Vastake, palun, sellele küsimusele.

M. Lauristin

Lugupeetud rahvasaadik Aksinin, te formuleerisite väga täpselt meie vaadete erinevusi, kui ütlesite, et NSV Liidu relvajõudude viibimine Eesti territooriumil tuleneb "meie riigi kaitsevõudude huvidest". Nähtavasti me räägime erinevatest riikidest. Küsimus ongi selles, et kui ühe riigi väed viibivad teise riigi territooriumil, tugevdamaks selle esimese riigi kaitsevõimet, mitte aga vastavalt lepingutele nende kahe riigi vahel, siis rahvusvahelise õiguse järgi nimetatakse seda minu teada agressiooniks. Meil on tegemist agressiooni tagajärgedega ja me tahame neid likvideerida rahumeelsel, parlamentlike läbirääkimiste teel, mis on ka öeldud siin selles punktis. Läbirääkimised on vajalikud, lepped on vajalikud, staatus on vaja määratleda. Sel juhul lahendub see poliitiline probleem nii, nagu seda eeldavad Nõukogude Liidu kui ka Eesti Vabariigi julgeolek. Just see on selle punkti sisu.

J. Kass

Lugupeetud juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu! Minule teeb muret, millises raskes seisundis on meie kutsealused, eriti ajateenijad. Nad on NSV Liidu sõjaväeorganite jõhkra surve all, neil puudub siiani meiepoolse otsuse kaitse. Ma teen ettepaneku see siinses dokumendis välja öelda punkt 2 lisana: tunnistada rahvusvahelise õiguse rikkumiseks ja kuriteoks Eesti Vabariigi elanike vastu nende sundvärbamine, arreteerimine või muul viisil sunniviisiline toimetamine NSV Liidu relvajõududes NSV Liidu organite poolt.

M. Lauristin

Palun kirjalikult.

J. Kass

Jah, ma toongi selle teile, kuid ma tahan öelda veel seda, mida ehk keegi ei tea. Kopenhaageni Euroopa julgeoleku- ja koostööõupidamise lõppdokumendis võeti vastu § 18 p. 1 ja 3 ühisresümeeena järgmine mõte: igal inimesel on oma südametunnistuse järgi õigus keelduda sõjaväeteenistusest. See öeldi välja alles hiljuti ja me peame ka omalt poolt andma hinnangu NSV Liidu organitele, kuidas nad rikuvad seda põhimõtet ja milline on meie vastus. Tänan!

M. Lauristin

Ma ootan siis härra Kassilt kirjalikku ettepanekut ja samal ajal ka rahvasaadikutelt arvamust, kas me peaksime selle täienduse resolutsiooni lülitama. On selge, et sõjaväe ja kutsealuste probleemidega oleme tegelnud ja tegeleme eraldi veel, nii et siin on vaja teie kõigi arvamust, ühist otsust, kas selles resolutsioonis on selline täiendus sobiv.

T. Kallas

Lugupeetud esimees proua Lauristin, daamid ja härrad! Kõigepealt paar pisikest redaktsioonilist ettepanekut, mis on mitmelt poolt laekunud. Teises punktis on, et kinnitada ka NSV Liidu konstitutsioon jne. See "ka" jätab mulje, et meie konstitutsiooni kõrval, siin võiks olla sõna "isegi", kuigi see on natuke literatuurne. Samas võiks lõpetada see Eesti NSV Ülemnõukogu osa, mis kõlaks siis niimoodi: kinnitada ... et Eesti NSV Ülemnõukogu 30. märtsi 1990. aasta otsus Eesti riiklikust staatusest viis ka *de jure* Eesti välja NSV Liidu koosseisust. Siis veel väikene repliigikene, palve mitmele rääkijale ja kaasamõtisklejale. Ma loodan, et see ei ole tulnud pahatahtlikult, aga jätkem retsenseerimine, sest sisuliste märkuste kõrval haistan mina üsna süüdimatut grafomaaniat ja redaktomaaniat – ma ei tea, kas

niisugune sõna on olemas, aga ma loodan, et saate aru minust. Kui Jermoškin nimetas seda vinegretiks, siis see võib olla ilus ja üllas ütlemine, aga ilmselt on asi venekeelses tõlkes. Ma vaatasin, see vajaks tõesti kohendamist, aga ei maksa iga teise lausega avaldada umbusaldust meie enda valitud komisjonile ja teistele komisjonidele, me oleme nad ise pädevaks hinnanud ja neid tasub siis ka tõsisemalt võtta. Aitäh!

M. Lauristin

Kas see parandus on ka kirjalikult? Aitäh!

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja Marju Lauristin, lugenud selle otsuse mitu korda läbi, tekib tunne, et siin on loetletud kogu separatismiarsenal, mis tänaseks olemas on. Jääb selline mulje, nagu arvataks, et kui soovida või tuhat korda korrata: "Me pole NSV Liitu astunud, me oleme NSV Liidust väljas", siis usuvad seda kõik ümberringi, ja mitte ainult ei usu, vaid ümbruskond ka muutub sellest. Kuulsime esimesest ettekandest, et enamik elanikkonnast on täna Nõukogude Liidust väljaastumise poolt. Ma lugesin selle otsuse läbi ja mul on mulje, et komisjon ei ole päriselt arvestanud Ministrite Nõukogu esimehe tänast küllalt konstruktiivset ettekannet, kui muidugi kogu see separatistlik kest kõrvale heita. Ta rääkis asjalikke asju ja mulle tundub, et need ei leidnud absoluutselt kajastamist otsuses. Väites, et kõik inimesed Eestis soovivad väljaastumist, võiks sellele siiski läheneda konstruktiivsemalt ja pakkuda mõningaid asju referendumile. See paistaks soliidsema ja võib-olla siis usutakse, et me kõik tahame sellest suurimast, tohutust riigist välja hüpata. Kui panna need asjad kirja selliselt, siis on sellest ka rohkem kasu.

M. Lauristin

Aitäh! Aga nagu ma aru sain, ei olnud siin konkreetseid ettepanekuid.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, nagu ma mõni hetk tagasi teatasin, on mul kavatsus teha teile ettepanek läbirääkimised lõpetada. Vladimir Kuznetsov, ma teatasin umbes 5 minutit tagasi, et pärast Aleksei Zõbini sõnavõttu teen ma ettepaneku läbirääkimised lõpetada ja selle ma nüüd teen. Vastavalt reglemendile tuleb Arnold Rüütlile kohe sõna anda. Arnold Rüütel.

A. Rüütel

Ma tahaksin teile ainult öelda, et seda, mida ma mõtlen ja kujutan ette, rääkisin oma ettekandes. Kuid praegu, enne kui hakkame otsust redaktsioonikomisjoni poolt ettevalmistatud kujul vastu võtma, teeksin siiski ettepaneku teha sellele juriidiline ekspertiis. Ilma maha võtmata sealt ühtegi põhimõtet, millest siin rääkis Marju Lauristin ja mida teisedki on väljendanud. See tähendab, et me peame täna tõesti langetama otsuse ja täiesti selgelt välja ütleva oma vahekorra Nõukogude Liiduga, on siis jutt majandusest, siin paiknevatest sõjaväebaasidest või millestki muust. Nii saame alustada läbirääkimisi täiesti reaalselt pinnalt. Kuid dokument on selleks liiga tõsine, et praegu kõik need arvamused sellisel kujul kokku võtta, ja ma usun, et me leiame otsekohe juristid ja teised spetsialistid, kes selle tunni aja jooksul läbi vaatavad. Siis võime dokumendi veel täna läbi hääletada.

Juhataja

Suur tänu! Ma jään oma arvamuse juurde, et läbirääkimised lõpetada. See õigus on Ülemnõukogu juhatajal olemas, seda enam, et ma olen ka ette hoiatanud. Vladimir Kuznetsov, ma ei mõista, mida see tähendab? Vladimir Kuznetsov?

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, austatud saadikud! Kõigepealt paluksin lugupeetud juhatajal lubada Marju Lauristin kohale, kuna minul talle küsimusi pole. Ja teiseks olen ma sunnitud tegema lugupeetud juhatajale märkuse, sest ta teeb ettepaneku lõpetada läbirääkimised, mis pole alanudki. Mina nimelt palusin sõna, et esineda läbirääkimistes. Küsimusi mul ettekandjale ei olnud, seda ma juba ütlesin. Ma nõuan reglemendiga ettenähtud läbirääkimiste avamist. Registreerin end esimeseks ja võtan sõna esinemiseks läbirääkimistes. Tänan!

Juhataja

Jah, ma annan selle kohta selgituse ja tahan siiski öelda oma arvamuse.

M. Lauristin

Enne kui ma siit puldist teie lahkkel loal lahkun, võtaksin protseduuriliselt kokku, mis meil on. Nagu ma aru saan ei leidnud redaktsioonikomisjoni esimene, n.-ö. põhimõtteline otsus teha kahe asemel üks tekst vaidlustamist. Teiseks, mitme punkti kohta on täpsustavaid ja minu meelest täiesti arvestatavaid, asja parandavaid ettepanekuid. On ka põhimõtteliselt teiselaadilisi ettepanekuid punktide ärajätmise ning täiesti uute punktide kohta. Ja muidugi on

ettepanek kogu dokumendi suhtes. Ma arvan, et redaktsioonikomisjon peaks saama mingisuguse aja, et ettepanekuid üldistada ja teile esitada. Kuna neid on nii palju, siis oleks vist kõige õigem järgida seda praktikat, mis meil juba oli ja mis minu meelest on õige – anda need parandusvariandid teile punktide kaupa kirjalikult ette. Siis saaksime rahulikult hääletada, sest ma näen paranduste järgi, et punktid või vähemasti parandused tuleks eraldi läbi arutada.

Härra esimehe ettepanek teha kogu selle otsuse juriidiline ekspertiis eeldab ka nähtavasti teatud vaheaega, neid töid saaks teha paralleelselt või vähemasti koos. Minu ettepanek oleks niisugune, et redaktsioonikomisjon üldistab need praegu laekuvad parandused ja samal ajal toimub kas õiguskomisjoni kaudu või mõnel muul viisil see juriidiline töö. Seejärel saaksime teksti juba lõpptöötuses hääletamiseks. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, Marju Lauristin, palun tulla oma kohale ja ma annan selgituse.

Kõik mäletavad, et protseduuriliselt alustasime tänast istungit redaktsioonikomisjoni esindaja ettekande kuulamisega, millele järgnes küsimuste esitamine. See kasvas üle läbirääkimisteks, mida ma fikseerisin, öeldes, et küsimuste esitamine on kasvanud üle läbirääkimisteks, mida sisuliselt on peetud üle tunni. Umbes 10 minutit tagasi ma teatasin, et kasutan oma õigust teha pärast Aleksei Zõbini sõnavõttu ettepanek läbirääkimised lõpetada. Ühtegi reglemendi nõuet ma rikkunud ei ole. Ja mulle tehtud märkusi pean ma praegu sobimatuks. Nüüd asume otsustama.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised redaktsioonikomisjoni esitatud projekti teemal? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 65 saadikut, vastu 9, erapooletud 5.

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem otsustama. Me peaksime otsuse vastu võtma praegusel istungil, sest teatavasti täna õhtust istungit ei toimu. Vastavalt reglemendile hääletame kõigepealt läbi muudatusettepanekud. Ülemnõukogu otsuse kohaselt viiakse muudatusettepanekud projekti sisse, seejärel loetakse projekt teile uuesti ette ja tema saatus tervikuna otsustatakse hääletamise teel. Kui redaktsioonikomisjon nõuab vaheaega, siis peab ta seda saama. Kuid ma paluksin väga, et me kõik oma toimetused kella 12-ks lõpetaksime ja oleksime siis suutelised otsust vastu võtma. Üks hetk, praegu avaldatakse arvamust hääletamise teemal. Tõnu Anton.

T. Anton

Lugupeetud istungjärju juhataja, lugupeetud kolleegid! Mulle tundub väga vajalikuna, et me väljendaksime seisukohta härra Rüütli ettepaneku suhtes. Ma sain proua Lauristinist niimoodi aru, et ta teatud määral aktsepteerib seda ettepanekut. Kui see on tõepoolest nii, siis peaksime ka meie seda tegema. Igal juhul tuleks küsimus otsustada. Aitäh!

Juhataja

Ma sain siin laua taga mõtteid vahetades aru, et on võimalus ka kiiremaks variandiks, kuid kuulame ära kõik variandid. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Täna! Minul on küsimus lugupeetud juhatajale. Kas see otsus, mis puudutab vabariigi poliitilis-riiklikku korraldust ja üldiselt tühistab Eesti NSV konstitutsiooni vabariigi territooriumil, peab vastu võetama 2/3 häältega või lihthäälteenamusega? Täna!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ülemnõukogu esimees on teinud ettepaneku koguneda veel täna kell neli plenaaristungiks. See eeldab, et otsuse poolt hääletaks kaks korda rohkem kui vastu. Teeme veel kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll. Kohal on 83 saadikut. Vaja oleks vähemalt 54 häält, kui ma õieti rehkendan.

Arnold Rüütliil on tellimus sees, kas Arnold Rütel soovib veel sõna võtta? Arnold Rütel.

A. Rütel

Ma ei tea, kuidas see tellimus sinna nupule sattus. Ütleksin niipalju, et kella nelja ajal kogunedes saaksime selle mõne tunniga veel redaktsioonikomisjoni peetud ja samuti ka juriidilise ekspertiisi tehtud. Siis tuleksime rahulikult ja langetaksime otsuse. Tingimata täna, sest tegelikult oleks otsus tulnud langetada juba eile. See, et me teeme seda täna, jääb ajalukku ebaneeldiva mälestusena. Aga teeme siis vähemalt täna, aga mitte homme.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, austatud saadikud! Vaatamata oma suurele lugupidamisele austatud juhataja vastu, julgen siiski tungivalt taotleda, et mulle antaks sõna otsuseprojekti kohta. Kuna algselt oli välja kuulutatud küsimuste esitamine, siis ma sõna ei võtnud ...

Juhataja

Ma vabandan ja katkestan sõnavõtu. Läbirääkimised on lõppenud, praegu räägime ainult hääletamisprotseduuri üle. Vitali Menšikov.

V. Menšikov

Lugupeetud presiidium, austatud kolleegid, mul on väga ebameeldiv ja piinlik esineda puuduvate saadikute registreerimise asjus. Kordub sama lugu, millest ma ükskord juba rääkisin: kui saadik Arjakas saalist puudub, registreeritakse ta kuvari kaudu. Palun juhatajal võtta meetmed, et selliseid asju edaspidi ei juhtuks. Tänan!

Juhataja

See on tõesti sobimatu lugu. Me teeme uue kohaloleku kontrolli. Vladimir Lebedev, praegu eksisteerib ka veel limiit, Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, ma ei ületa ajalimiiti ja tahan teile meelde tuletada oma küsimust: kas me võime selle otsuse vastu võtta 2/3 häältega või lihthäälteenamusega? Palun minu meeldetuletust protseduuriküsimuses mitte lugeda sõnavõtuks. Aitäh!

Juhataja

Ausalt öeldes on selle helisüsteemi võimendus küllaltki hea, lisadetsibellid olid liigsed. Enne kui me asume otsust hääletama, teatan täpselt, kas hääletamine toimub kvalifitseeritud häälteenamusega või mitte. Praegu on küsimus selles, kas Ülemnõukogu on valmis otsustama, et töötada täna veel õhtusel plenaaristungil. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et täna õhtul alates kella neljast toimuks õhtune plenaaristung? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 71 saadikut, vastu 7 saadikut, erapooletuid on 4. Seda ka sellisel juhul, kui me kvoorumist ühe ebaseaduslikult juurdelülitatu maha võtame.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kuidas oleks praegu õigem käituda. Et esimese päevakorrapunktiga jätkata, vajaks redaktsioonikomisjon töötegemiseks vaheaega. Järelejäänud aja jooksul, vähem kui poole tunni jooksul ei ole meil ka võimalust järgmise päevakorrapunkti juurde minna. Marju Lauristin.

M. Lauristin

Redaktsioonikomisjonil on vaja üldistada ettepanekud, mis on tulnud põhiliselt punktide 2, 3 ja 7 vahetuse kohta. Ülejäänud on kas täiesti uus tekst või siis jah-ei-põhimõttel otsustatav. Seetõttu loodan, et redaktsioonikomisjon saab toime 10–15 minutiga.

Juhataja

Hommikuse istungi lõpuni on vähem kui pool tundi. Kas meil on mõtet minna järgmise päevakorrapunkti kallale? See oleks Eesti lipu ja vapi küsimus. Ei ole? Tundub niimoodi, et õigem on teha vaheaeg ja lubada redaktsioonikomisjonil tööd teha. Presiidiumi liikmed kogunevad 12.20-ks Kadriorgu, komisjonid alustavad tööd ja kell 4 toimub õhtune istung.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

7. august 1990

Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhetest

Juhataja

Kontrollime kohalolekut. Kuvaril on näha, et kohal on 68 saadikut. Kas see võib õige olla? Johannes Kass, me kordame. Palun uuesti. Kohal on 83 saadikut. Puudub 22.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkakem päevakorraga. Meil on veel lõpuni otsustamata 1. päevakorrapunktiga seonduv (ühe avalduse ja kahe otsuse projekt), me oleme läbirääkimised sulgenud ja palume kõnetooli redaktsioonikomisjoni poolt Marju Lauristin.

M. Lauristin

Lugupeetud rahvasaadikud! Redaktsioonikomisjon koos õiguskomisjoni liikmetega, kes tegutsesid ekspertidena, ja koos härra Almanniga, kes samuti eksperdina juures oli, vaatas läbi meie hommikuse arutelu käigus tehtud ettepanekud ja samuti ka kogu otsuse juriidilise külje, lähtudes siis eelseisvatest läbirääkimistest.

Teie ees on selle töö tulemus. Arvesse võttes siin kõlanud kriitikat struktuuri ja kompositsiooni kohta, ettepanekuid lühendada, koondada põhiteema ümber, on nüüd ka vastavad muudatused tehtud. Need sätted, mis enne olid otsuse otsustavas osas, mis puudutasid konstitutsiooni ja tekitasid kõige rohkem vaidlust jne., on viidud preambulasse ning ühtlasi ka ümber sõnastatud nii, et nad on vaadeldavad läbirääkimiste lähtekohtadena. Otsustavas osas on kogu otsuse n.-ö. mõjujõud koondatud läbirääkimiste teemale.

Me arutasime väga põhjalikult kõiki ettepanekuid. Kõigepealt punkt ühe kohta, see puudutab otsustavat osa. Siin, nagu te näete, on härra Madelt kardinaalselt teine sisuline sõnastus. Nii redaktsioonikomisjon kui ka juriidilised eksperdid leidsid, et meil ei ole siiski vahest õige hakata praegu analüüsima ja õigustama Nõukogude armee Eestisse tuleku põhjusi ega otsustama Ülemnõukogus, kas II maailmasõda on lõppenud või mitte. Samal ajal aga peeti vajalikuks uuesti loetleda kõik need dokumendid, millest läbirääkimisel tuleks juhinduda, samuti meenutada ka maailma avalikkusele nende dokumentide olemasolu.

Nii et jäime pärast pikemat arutlust selle variandi juurde, et punkt üheks oleks endine punkt 6. Nüüd Nõukogude Liidu konstitutsiooni ja koosseisus olemise või mitteolemise küsimus. Nagu näete, on siin tehtud küllalt tugev redaktsiooniline töö selles suunas – siin oli ka härra Lippmaa eksperdina väga tõhus –, et tugevdada just praegu tähtsat tõlgendusliini. Nimelt kas ja kuidas me lahendame vahekorra Nõukogude Liiduga. Seda me ei lahenda liiduvabariigina Liidu koosseisus, Liidu konstitutsioonist lähtudes, mingite väljaastumise seadustega või muudega. Just praegu on tähtis, et suhete reguleerimisel Nõukogude Liiduga ei lähtu me NSV Liidu konstitutsioonist, vaid oma staatusest. Nii on see ka preambulas sõnastatud. Sellega langesid kõik märkused, mis püüdsid parandada koosseisu ja konstitutsiooni punkti, kõrvale. Samuti oli palju vaidlusi Eesti konstitutsiooni ümber: kuidas seda sõnastada, kas nimetada tühiseks või mittepädevaks jne. Viinud kogu selle punkti otsustavast osast preambulasse, jätsime ta konstateerivaks, tunnistades, et Eesti NSV konstitutsioon on lakanud reguleerimast riiklikke ja ühiskondlikke suhteid.

Järelejäänud otsustava osa kohta oli ettepanek lühendada praegust punkt 2, kus oli juttu Balti Riikide Nõukogust, mitte nimetada 27. juulit, kuid me kaalusime seda uuesti ja leidsime, et väga oluline on siiski 27. juulil väljendatud põhimõte, et ei lähtuta liidulepingust, vaid vaadatakse 3 + 1 põhimõttel. Need on uued momendid ja neid tuleb meil rõhutada, mistõttu lihtsalt öelda, et lähtume koostööst, tundus ebapiisav.

Ja mis puudutab relvajõudude punkti, siis siin arutati samuti neid märkusi, mis olid tehtud sõnastuse kohta. Teravdati tähelepanu sellele, mis on oluline läbirääkimistes. Nimelt, et Liidu relvajõudude viibimine Eesti Vabariigi territooriumil tuleb reguleerida lepingutega, ja kuni

see pole tehtud, on nende viibimine siin suveräänsust rikkuv ja lisati ka, et rahvusvahelise õigusega vastuolus olev. See on meile praegu tähtis.

Oli ettepanekuid öelda "relvajõudude kontingent", aga arutelu käigus leiti, et praegune sõnastus on vahest siiski eestikeelsem, arusaadavam ja see ei nõua niisugust militaarset täpsust.

Sellega oleme meie oma töö lõpetanud. Juriidiline ekspertiis on tehtud ja teeme ettepaneku panna viimane projekt tervikuna hääletamisele. Lisaksin veel nii palju, et juristidega konsulteerides jõudsimme üksmeelsele seisukohale: kuna siin on tegemist läbirääkimiste alusega, siis ei saa seda kuidagimoodi lugeda konstitutsiooniliseks otsuseks, see lähtub otsustest, mis on juba tehtud, ja nii peaks see olema vastuvõetav tavalise häälteenamusega. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Nagu ma mõned korrad olen meelde tuletanud, tuleks meil vastavalt uuele reglemendile kõigepealt võtta seisukoht muudatusettepanekute suhtes ja siis otsustada tervikuna projekti saatus. Nagu te tähele panite, on redaktsioonikomisjon rahvasaadikute ettepanekud enamikul juhtudel arvesse võtnud, arvesse võtmata on jäänud vaid mõned, rahvasaadikute Tiit Made ja Johannes Kassi tehtud ettepanekud. Vastavalt meie reglemendile on nüüd oma sõna öelda nendel, kelle ettepanekut ei arvestatud. Võimalik, et nad nõustuvad redaktsioonikomisjoni poolt pakutuga ega nõua muudatusettepanekute hääletamisele panekut, kuid nad võivad seda ka nõuda. Kõigepealt Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, kallid kolleegid! Redaktsioonikomisjon laiendatud koosseisus on teinud tõhusat tööd, ja kui te teraselt loete, siis on järeleandmised saadikute ettepanekutele minimaalsed. Osi on loomulikult ümber tõstetud, kuid sisuliselt ei ole see asja muutnud palju konkreetsemaks selles suunas, mis siin oli välja öeldud. Jään oma seisukoha juurde, et minu meelest on otsus, mida me siin täna hakkame vastu võtma, mõneti lahja ja sinisilmne. Ma ei nõua oma ettepaneku komplekselt, tervikuna hääletamisele panemist, kuid punktide kaupa sooviksin ma siiski need parandused, need muudatused läbi hääletada. Arvan endiselt, et viimast punkti sõjaväe kohta ei ole tarvis ja samamoodi ei ole tarvis pikalt ja laialt ära seletada seda, mis põhjustel või mis tingimustel me läheme läbirääkimistele Moskvaga. Ja kui nimelt on tarvis rõhutada Balti Nõukogu tähtsust, siis ei ole tarvis viidata sellele dokumendile, mis vastu võeti, vaid panna juba lausa sisse need momendid, mida lugupeetud Marju Lauristin

rõhutas, mis on tähtsad. Võtta need sealt ja deklareerida selles otsuses, ilma et viidataks teisele, kolmandale või neljandale dokumendile, mida tuleb siis vaadata, et aru saada, mis otsuses ühe või teise punkti all mõeldakse. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma mõistan niimoodi, et punkt 1 ei nõudnud Tiit Made. Tema ettepanek oli kaaluda, kas jätta 5. punkti otsuse projekti või mitte ja kas 2. punktis jätta teine pool. Kas oli nii, Tiit Made? Palun veel kord Tiit Made, et ma ei eksi?

T. Made

Jah, tõesti, kas 5. punkt jätta või mitte. Samamoodi nagu ma tegin ettepaneku jätta välja ka 1. punkt eelmises projektis. See on siin ees, preambulas.

Juhataja

Nii et sellega on Tiit Made nõus, kuidas see siin praegu 1. punktis on?

T. Made

Noh, ta võib ju ka nii olla.

Juhataja

Sisuliselt hääletame seda, kas 5. punkt jätta või mitte?

T. Made

Jah.

J. Kass

Täna eest! Olen arvamusel, et selles küsimuses tuleks riigikaitsekomisjonil vastu võtta täiesti omaette dokument. Sellisel kujul, nagu ta siin on esitatud, peaks ta tulema läbirääkimiste käigus juba Liidu poolt ja omalt poolt seda ette dikteerida poleks taktikaliselt praegu õige. Praegu ma loobuksin.

Juhataja

Ülejäänud sõnavõttud on ainult läbirääkimiste korra kohta, sisu kohta oleme oma arvamused juba välja öelnud. Pavel Jermoškin.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, minus tekitab natuke hämmingut, miks te nii kindel olete. Kui te mäletate, siis tegin ka mina, rääkides relvajõudude seisundist vabariigi territooriumil, muudatusettepaneku. Kuid hästi, jätame selle kõrvale.

Nüüd hääletamise kohta. Lugupeetud juhataja, austatud saadikud! Me käsitame komisjoni poolt esitatud Eesti Ülemnõukogu otsust kui puhtpoliitilisi eesmärke taotlevat avaldust, mis ei aita Eestit edasi riikliku iseseisvuse teel. Selliseid avaldusi on stagnaegadel iga juubelitähtpäeva puhul vastu võetud. Samal ajal on vabariigis siiani lahendamata kõikide Eestimaa elanike õigusliku ja sotsiaalse kaitse küsimused (pole võetud vastu kodakondsuse seadust, puuduvad vabariigi turumajanduse arendamise kontseptsioon ja elanikkonna vähemkindlustatud kihtide sotsiaalse kaitse mehhanism, langeb töötajate elatustase, läbi viimata on maareform jne.). Me ei näe garantiid, et pärast selle otsuse vastuvõtmist majandusolukord vabariigis stabiliseeruks. Seepärast ei saa me hääletamises osaleda.

Me näeme Eestit vaba, keskusest sõltumatu, majanduslikult arenenud riigina, kelle seadused tagavad kõigile elanikele inimõiguste deklaratsiooniga ettenähtud õigused ning ka kohustused.

Selle avalduse teen ma rühma "Virumaa" saadikute nimel, sellele on alla kirjutanud kõik meie rühma saadikud. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Sellegipoolest juhin ma aga tähelepanu sellele, et austagem ka reglementi. Kui läbirääkimised on lõpetatud, siis nad on lõpetatud, ja enne seda ma just ütlesin, et räägime ainult hääletamise korrast, meil oli ju läbirääkimiste aeg. Enn Tupp.

E. Tupp

Lugupeetud eesistuja, ma tahaksin ainult ühe väikese asja täpsustada. 1. punktis on 17. juuli 1940, mida härra Kaido Kama juba eile märkis, praegu siin 15. juuli 1940. Tänan!

Juhataja

Vaatamata sellele, et märkus on sisuliselt absoluutselt õige, oleks siiski pidanud selle praegu kirjalikult tegema.

P. Panfilov

Kuna meil on uus dokument, me saime kätte parandusettepanekud, siis on vaja mõelda. Seepärast paluvad saadikurühm "Võrdsete õiguste eest" ja kommunistlik fraktsioon otsuse tegemiseks kümneminutilise vaheaja.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, enne vaheaja kuulutamist ma täpsustan lähteandmed. Meil on üks muudatusettepanek Tiit Madelt, mille me paneme kõigepealt hääletamisele, ja vastavalt sellele otsusele tehakse projekti muudatus või jäetakse tegemata. Seejärel läheb projekt tervikuna hääletamisele. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, tahan esitada teile küsimuse. Preambulas on kirjas, et Eesti NSV konstitutsioon ei reguleeri enam riiklikke ja ühiskondlikke suhteid Eestis. Järelikult on see otsus konstitutsioonilise iseloomuga. Ma küsin lugupeetud juhatajalt kolmandat korda: milline on selle otsuse vastuvõtmise protseduur? Tänan!

Juhataja

Ma palusin Marju Lauristini oma argumendid redaktsioonikomisjoni poolt välja öelda. Usutavasti on asi seda väärt, et teha seda topelt. Marju Lauristin.

M. Lauristin

Kuna rahvasaadik Lebedev tõstatas küsimuse enne vaheaega, siis arutasime seda, nagu ma juba ütlesin, juriidiliste ekspertidega ja võime kinnitada, et see dokument viitab vastuvõetud otsusele või toimunud protsessidele, ta ei muuda mitte midagi meie põhiseaduslikus seadusandluses ja seega ei ole tal konstitutsioonilist iseloomu. Ma kasutan ka juhust ütlema, et see kuupäev on lihtsalt trükiviga, masinakirjaviga, palun parandage 16-ndaks.

Juhataja

Vaheaeg 10 minutit, istung jätkub 16.33.

V a h e a e g

Juhataja

Kohal on 83 saadikut, puudub 22. Lugupeetud Ülemnõukogu, ma olen sunnitud teiega nõu pidama. Me töötame täna teist päeva uue reglemendi järgi. Ma loodan ja eeldan, et kõik rahvasaadikud on vaevaks võtnud seda tundma õppida. Läbirääkimised sisuliselt päevakorra teemal on lõppenud. Arvamusi on avaldatud hääletamise korra, hääletamise läbiviimise kohta. Nagu vanasti öeldi, hääletamise motiivide kohta. Vladimir Kuznetsov nõuab sõna kõneks. Vastavalt praegusele reglemendile ei ole mul kohustust seda anda. Kui kõne all on repliik või sõnavõtt hääletamise motiivide kohta, mis seisneb selles, et nimeline või salajane, siis selle kohta on õigus sõna võtta. See ei tähenda aga sugugi, et ei ole õigust esitada oma arvamust kirjalikult. Niisugune on reglement. Kas keegi vaidlustab? Kas ma Ülemnõukogu juhatajana mõistsin reglementi õigesti või mitte? Õigesti. Pavel Panfilov.

P. Panfilov

Mina tahaksin vaidlustada. Me ei võtnud kümneminutilist vaheaega mitte selleks, et lihtsalt nõu pidada ja siis see asi sinnapaika jätta, vaid selleks, et välja töötada meie ühine arvamus – sealhulgas ka hääletamise motiivide kohta – ja see avaldada. Seepärast palume arvestada meie ettepanekut Kuznetsovi sõnavõtu kohta. See on meie kahe, õigemini kolme rühma arvamus hääletamise motiivide kohta. Seepärast tungivalt taotleme, et sm. Kuznetsovile võimaldataks 1,5 minutit hääletamise kohta.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma ei saa aru, et see reglemendis niimoodi kajastuks. Ilmselt tuleb meil sekelduste ärahoidmiseks sõna anda. Kuid tegelikult tõlgendab reglement sellist käitumist nii, et pärast vaheaja kuulutamist otsustab saadikute grupp, kas hääletada poolt või vastu või jätta hääletamata, mis on tema õigus. Ning see toiming toimub hääletamisel, mitte avalduste tegemisel. Nii näeb ette kehtiv reglement, me oleme seda täna mõnedki korrad meie kõikide vaikselt kaastadmisel rikkunud. Saadikugrupp "Virumaa" nõudis 10-minutist vaheaega, mille ta sai. Selle 10 minuti jooksul otsustati, kes hääletab poolt, kes vastu või et üldse ei hääletata. On niimoodi? Ei ole. Ma rõhutan veel kord: hääletamise motiivid tähendavad seda, kas salajane või nimeline. See on juba sõnavõtt. Mul on tunne, et see saadikurühm tahab meie istungit ummikusse ajada. Praegu näitan üles kannatlikkust ja annan sõna Vladimir Kuznetsovile.

V. Kuznetsov

Lugupeetud saadikud, lugupeetud juhataja! Esiteks tahan ma tänada kõiki selle eest, et te siiski andsite mulle need kolm minutit, kuigi me vaidlesime tunduvalt kauem, ligi kümme minutit. Niisiis, ma teen teatavaks rühma Eesti NSV Ülemnõukogu saadikute avalduse. Nõukogude riik on tõsiste ümberkorralduste staadiumis, töötatakse välja uue liidulepingu projekti, mis võib ühendada meie maa rahvaid võrdõiguslikkuse, vastastikuse kasu alusel, teha lõpu Liidu-poolsele diktaadile, tagada iga liidu- ja autonoomse vabariigi reaalse majandusliku ning poliitilise suveräänsuse. Me toetame Eesti Vabariigi juhtkonna tegevust, mis on suunatud teiste liiduvabariikidega regioonidevaheliste sidemete arendamisele ja tugevdamisele, nendega otsese majanduskoostöö sisseseadmisele. Kahjuks on viimasel ajal Eesti Vabariigi Ülemnõukogu istungjärgudel ja valitsuse tegevuses selgelt väljendunud ühepoolsus, kus ei arvestata kõikide poolte huve, ja mis peamine, see ei vasta vabariigi elanikkonna kõikide kihtide pürgimustele. Sellise poliitika tagajärjeks sai otsus Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vaheliste suhete kohta, mis seadusandlikult vormistab lõpliku, ühepoolse majanduslike ja poliitiliste sidemete katkestamise NSV Liiduga. Selle vastuvõtmisel rikub Ülemnõukogu järjekordselt demokraatia üldtunnustatud põhimõtteid ja norme. Seda saatusliku tähtsusega otsuseprojekti pole seatud rahvaarutelule ega arutatud kohalikes omavalitsusorganites. Niisugune poliitika on vastuolus rahvusvahelise õiguse ja riikidevaheliste suhete eetikaga ning viib ummikusse, toob endaga kaasa raskeid poliitilisi ja majanduslikke tagajärgi ning sotsiaalseid vapustusi Eesti elanikkonnale. Olukord võib veelgi enam komplitseeruda rahvusvähemuste arvamuse ja huvide pideva eiramise ja inimõiguste rikkumise tõttu Eestis, põhjustada emigrantlike meeleolude kasvu mitte-eestlastest elanikkonna hulgas ning organiseeritud lahkumist vabariigist, mis omakorda saab hukatuslikuks selle majandusele ja prestiižile maailma silmis. Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud arvavad, et ühiskondlik-poliitilise korra ja riikliku korralduse peab valima ainult rahvas ise, üldrahvaliku referendumi alusel. Kuna Eesti Vabariigi Ülemnõukogu enam ignoreerib mis tahes meie ettepanekuid, parlamentidevahelise tegevuse juurde pole aga meid lubatud, siis teatame saadikurühma loomisest parlamentidevaheliste sidemete pidamiseks teiste vabariikide ja riikidega, kelle esindajad võtavad osa uue liidulepingu sõlmimise ja poliitiliste pagulaste staatuse määratlemise konsultatsioonidest. Pöördume Eesti NSV Rahvasaadikute ja Töötajate Regioonidevahelise Nõukogu poole ettepanekuga:

- 1) saata regioonidevahelise nõukogu poolt moodustatud komisjon pidama läbirääkimisi NSV Liidu ja Vene NFSV valitsusega Eestis elavate vähemusrahvaste saatuse üle;

2) kuna Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ignoreeris saadikurühma "Võrdsete õiguste eest" ettepanekut teha eksperthinnang inimõiguste olukorra kohta Eestis, kaasates rahvusvahelisi eksperte, siis moodustada järjekordsel regioonidevahelise nõukogu istungjärgul komisjon inimõiguste tegeliku olukorra uurimiseks Eesti Vabariigis ning anda seejärel lõppdokumendid üle Helsingi nõupidamises osalevate maade riigipeadele ja ÜRO-le;

3) Rahvasaadikute ja Töötajate Regioonidevahelisse Nõukogusse kuuluvatel kohalikel nõukogudel ja töökollektiividel korraldada referendum Eesti väljaastumise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidust.

Järgnevad Ülemnõukogu saadikute allkirjad. Annan üle presiidiumile. Tänan!

Arvestades eelöeldut, tahame deklareerida, et keeldume antud küsimuses hääletamast. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, on aeg asuda otsustamisele. Muudatusettepaneku, mille tegi rahvasaadik Tiit Made. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, ma ei esita pretensioone oma ettepanekute hääletamisele panemise kohta. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Palun naabritel lülitada välja Vladimir Kuznetsovi kõnetellimus, see lihtsalt häirib. Kas Heldur Peterson soovib avaldada arvamust hääletamise korra kohta? Kui ei, siis ma palun välja lülitada.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on teile esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhete kohta" vastuvõtmise poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 67 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid ka ei ole. Otsus on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Läheme kolmanda päevakorrapunkti juurde. Eesti Vabariigi seaduseelnõu riigivapi ja riigilipu kohta. Ettekandeks saab sõna Ülemnõukogu õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton. Tõnu Anton, palun vabandust, ma olen unustanud ühe otsuse teile esitamata.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Me ei saa esimest päevakorrapunkti lugeda lõppenuks, sest vastu võtmata on otsus "Integrali" kohta.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta otsus NSV Liidu Ministrite Nõukogu 2. juuli s.a. korralduse nr. 1045p Eesti Vabariigis rakendamise peatamise kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 66 saadikut, vastu 2, erapooletuid on üks. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu riigilipu ja riigivapi kohta

Juhataja

Ja nüüd siis kolmanda päevakorrapunkti juurde, palume kõnetooli Tõnu Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Esitan teile Ülemnõukogu Presiidiumi volitusel presiidiumi ettepaneku astuda järjekordne samm Eesti riikluse taastamisel.

8. mail võtsime vastu Eesti sümboolika seaduse. Selle seadusega lõpetasime Eesti NSV vapi, lipu ja hümnid kasutamise riiklike sümbolitena ja otsustasime samuti rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse § 6. Eesti riigivärvideks on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju määrab seadus.

Möödunud kolme kuu jooksul on toimunud Eestis selline poliitiline areng, mis teeb vajalikuks ja võimalikuks arutada uuesti Eesti sümboolika küsimust. On alanud seniste ja endiste liiduvabariikide läbirääkimised, millega tunnustatakse liiduvabariikide riikliku iseseisvumise võimalikkust ja selliseid reaalseid protsesse, eeskätt Leedus, Eestis ja Lätis.

Nõukogude Liidu keskorganitega on sõlmitud esimene kokkulepe Nõukogude Liidu ja Eesti riigivõimu lahutamise kohta. Ja seda väga olulises valdkonnas, siseministeriumi tegevusalas. Eesti sümboolika seaduse eelnõu on sügavama tähendusega, kui see on otseselt kirjas eelnõu 8. paragrahvis. Eelnõu rõhutab sümboolika kaudu, et Eesti riiklik iseseisvus taastatakse just õigusliku järjepidevuse alusel. Sellega langevad ära ka küsimused, milline ikkagi peaks olema Eesti Vabariigi riigilipp või riigivapp. Eelnõu kajastab ka vajalikke muudatusi hoiakutes. Meil tuleb tunnustada ja kinnitada toimunud poliitilist arengut Eesti riiklikul iseseisvumisel.

Juhataja

Suur tänu, kuid palume Tõnu Antonil jääda kõnetooli. Lugupeetud Ülemnõukogu, lubage mul anda teile väike selgitus. Meil on tegemist seadusega. Seadusloome näeb ette, et üldjuhul

arutab Ülemnõukogu seaduseelnõusid kahel lugemisel. Antud juhul kavatseb Ülemnõukogu juhatus pakkuda teile, lugupeetud Ülemnõukogu, selle seaduse vastuvõtmist esimesel lugemisel. Kehtiv reglement ütleb, et kolmanda lugemise nõue esitatakse pärast teist lugemist. Kui Ülemnõukogu on nõus, mis selgub muidugi hiljem, kui oleme jõudnud otsustamiseni, siis juhatus ta esimesel lugemisel teile vastuvõtmiseks ka esitab. Arvame, et on väga kohatu lugeda kolm korda seaduseelnõu, kas Eesti riigilipp ikka on sini-must-valge või ei ole. Kuna protseduuriliselt on praegu tegemist esimese lugemisega, siis eeldab see, et kuulame ära juhtivkomisjoni arvamuse ettekandena, mida Tõnu Anton tegi, vastame küsimustele ning läbirääkimisi sel teemal ei ava. Nii näeb ette reglement. Kui jõuame otsustamise faasi, siis konsulteerime veel. Nüüd küsimused ettekandjale. Pavel Grigorjev.

P. Grigorjev

Lugupeetud Tõnu Anton! Minul on teile puhtinformatsiooniline küsimus. Kas sellele järgneb seaduseelnõu riigilipu kasutamise kohta Eesti sadamatesse saabuvatel laevadel? Praegu heiskavad laevad Liidu lipu.

T. Anton

Ma vabandan, enne sellele küsimusele vastamist sooviksin täpsustada, et antud seaduseelnõu on esitanud Ülemnõukogu Presiidium ja selles küsimuses õiguskomisjoni seisukoht puudub. Minule on tehtud vaid ülesandeks esitada see seaduseelnõu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel, mida ma ka tegin.

Nüüd aga vastus esitatud küsimusele. Seaduseelnõu § 2 sätestab, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumil tuleb kehtestada Eesti Vabariigi riigilipu ja riigivapi kasutamise kord. Selles korras nähakse ka ette, kuidas heisatakse või kasutatakse mõnel teisel viisil riigilippu laevadel.

H. Valk

Austatud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus, miks on sellest seaduseelnõust välja jäetud Eesti Vabariigi hümn, mis kuulub samuti riikliku sümbolika juurde. Kuna me teatavasti ENSV sümbolika tutvustamisel käsitlesime kõiki kolme, tähendab lippu, vappi ja hümn, siis peaks Eesti Vabariigi sümbolika taastamisel ka kõik kolm korraga ette võtma. Tänan!

T. Anton

Siin on põhjuseks esiteks see, et seaduseelnõu läbivaatamisel Ülemnõukogu Presiidiumis peeti veel võimalikuks arvestada Eesti NSV konstitutsiooni sätet, mille järgi hümn määrab presiidium, mitte Ülemnõukogu. Teiseks arvestati seda ajaloolist asjaolu, et Eesti hümn polnud ka varem määratud seadusega. Nendel põhjustel ei peetud vajalikuks esitada koos lipu ja vapi küsimusega teile otsustamiseks ka hümn küsimust.

S. Sovetnikov

Lugupeetud Tõnu Anton, kas te ei võiks täpselt öelda, millal sai kinnitatud vapp, mis eksisteeris 1940. aasta 25. augustini. Ma esitan selle küsimuse seepärast, et trikoloori, sini-must-valge lipu kohta on ajakirjanduses palju artikleid olnud, me teame selle lipu ajalugu, teame, et selle all on eesti rahvas elanud ja arenenud mitme põlvkonna kestel juba üle 100 aasta. Me oleme temaga juba harjunud ja mul pole midagi selle vastu, et kinnitaksime selle kolmevärvilise lipu riigilipuna. Kuid hümn ja vapi ajalugu me kahjuks ei tea ja me ei saa läbi kriipsutada seda 50 aastat Eesti NSV-d, mille lipu all kasvasid terved põlvkonnad. Kuna see vapp eksisteeris Eesti riigi ajaloos kõigest kaks aastakümnet, siis ilmselt oleks vist mõtet luua komisjon ning praegu vappi mitte kinnitada. Kinnitame üksnes lipu. Aga koos hümnikomisjoni, mille me presiidiumis otsustasime luua hümn muusikalise kuju täpsustamiseks, võiks ehk moodustada ka vapikomisjoni. Rahvale tuleks selgitada vapi loogika mõte ja siis võiks Ülemnõukogu selle koos hümniga kinnitada. Tänan!

T. Anton

Teie küsimusele vastamiseks olen ma sunnitud kõigepealt tähelepanu juhtima ühele määravale asjaolule. Kui me alustame täna arutelu, kas Eesti Vabariigi riigilipp ja riigivapp peaksid olema just sellised, nagu nad on välja pakutud, siis näitaksime sellise arutelu kaudu Eesti riikluse taastamist õigusliku järjepidevuse alusel. On ju meile teada fakt, et kuni 40. aasta augusti lõpuni olid Eesti Vabariigi riiklikeks sümboliteks riigilipp ja riigivapp niisugusel kujul, nagu nad on täna teile välja pakutud kehtestada riiklike sümbolitena. See teeb minu arvates võimatuks alustada täna saalis arutelu selle üle, milline ikkagi peaks olema riigilipp ja riigivapp. Teiseks tahaksin ma juhtida tähelepanu sellele, et riigivapi ajalugu viib meid tagasi peaaegu samasse ajajärku – 1880. aastate algusesse –, kus sündisid lipuvärvid, ja ma arvan, et täna ei ole paslik püüda sellest ajaloost ülevaadet anda juba sellelgi põhjusel, et mina ei ole õige isik seda tegema.

Juhataja

Suur tänu! Ma näen külaliste loožis Ülemnõukogu Presiidiumi töötajat Eenok Kornelit, kes vajaduse korral võib meile anda ka selgitust Eesti Vabariigi vapi tähenduse kohta, mida üks või teine leopard tähendab. Tõnis Mets.

T. Mets

Lugupeetud koosoleku juhataja ja lugupeetud ettekandja! Kas on olemas ka lipu kasutamise juhend? Riigilipp Toompeal langetatakse õhtul teatud kellaajal ja hommikul heisatakse kindlal kellaajal, kuidas aga praegusel juhul talitavad riigilipuga riigi- ja võimuasutused, kas analoogiliselt Toompeaga või ...

T. Anton

Ma palun veel kord tutvuda seaduseelnõu §-ga 2, kus kohustatakse Ülemnõukogu Presiidiumi kehtestama Eesti Vabariigi riigilipu ja ka riigivapi kasutamise kord. Esitatud küsimusele annabki vastuse see kord.

E. Leisson

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin teha ettepaneku lõpetada arutelu ja asuda hääletamisele. Oma ettepanekut motiveerin ma sellega, et Eesti oli liiduvabariikidest esimene, kes võttis vastu suveräänsusdeklaratsiooni, ja on eelviimane, kes pole veel taastanud oma riiklikku sümboolikat. Nii et ärgem venitagem, muidu jääme päris viimaseks. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Võib-olla me lepime siis niimoodi, et oma küsimused esitavad veel Priidu Priks ja Mart Laar ja siis asume otsustama. Priidu Priks.

P. Priks

Ma tahaksin teada, kas käesolev seadus jõustub vastuvõtmise hetkest?

T. Anton

Sellele on mõneti raske vastata. Küsimus ei ole mitte ainult jõustumises, vaid me soovime, et see läheks tegelikult ellu. Seaduse ellumiseks on vaja kehtestada Eesti Vabariigi riigilipu ja riigivapi kasutamise kord. Arutelust presiidiumis sain ma aru niimoodi – selles küsimuses küll

otsust vastu ei võetud –, et seaduseelnõus ei ole vaja neid küsimusi reguleerida, sest seda teeb Eesti Vabariigi riigilipu ja riigivapi kasutamise kord.

P. Jermoškin

Minul ei ole niivõrd küsimus, aga vastuseks ajakirjanduse küsimusele teen ettepaneku kehtestada punktis 2.1 Eesti Vabariigi riigilipu ja riigivapi kasutamise kord. On tarvis määrata kindlaks, mis ajaks see tuleb sisse viia.

Juhataja

Võib-olla ma püüan Tõnu Antoni eest ise vastata. Järgmisel presiidiumil lahendatakse see küsimus seadlusega. Rohkem meil ettekandjale küsimusi ei ole. Suur tänu, Tõnu Anton!

Lugupeetud Ülemnõukogu! Presiidiumi nimel esitab Ülemnõukogu juhatus selle seaduseelnõu vastuvõtmiseks esimesel lugemisel, millest meil eelnevalt juttu oli. Et asi oleks korrektne, küsin ma, kas Ülemnõukogu nõuab, et pärast esimest lugemist tuleb seaduseelnõu veel kord anda juhtivkomisjonile läbivaatamiseks või ei nõua? Ei nõua. Kui see on meie ühine arvamus, siis sellisel juhul panen eelnõu hääletamisele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi seadus riigilipu ja riigivapi kohta? Palun hääletada! Selle seaduse vastuvõtmise poolt on 66 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 4.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kuigi me oleme ühise otsusega mõnevõrra reglementi ignoreerinud, ei ole vahest mõtet meie tööpäeva praegu pooleli jätta ja oleks õige minna järgmise päevakorrapunkti juurde. Peaettekandja saabub istungisaali mõningase hilinemisega, loodetavasti mitte rohkem kui 5 minutit. Kuidas arvatakse, kas teeme väikse vaheaja? 5 minutit vaheaeg.

V a h e a e g

Juhataja

Asugem töökohtadele. Lugupeetud saadikud, kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut. Puudub 33. Ülemnõukogu on otsustusvõimeline. Kas Tõnu Anton soovib enne päevakorra juurde minekut sõna võtta? Ei soovi.

Eesti Vabariigi sotsiaalmaksu seaduseelnõu esimene lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkakem 4. päevakorrapunktiga – "Eesti Vabariigi seaduseelnõu sotsiaalmaksu kohta" esimene lugemine. Ettekandja on rahandusministri esimene asetäitja Enn Roose. Palume.

E. Roose

Lugupeetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, juhataja, asejuhatajad, liikmed! Alustan oma ettekannet sotsiaalmaksu kohta seisukohtadega, mis käivad kogu maksusüsteemi kohta. On ju sotsiaalmaks teiste suuremate maksude seas kõige suurem, moodustades ligi veerandi kogu kavandatavast maksude laekumisest. Peab aktsepteerima Ameerika riigimajanduspraktiku, eestlase härra Agu Ambre seisukohta, et kõik maksud kahjustavad majandust. Selle mõtteni on jõudnud rahvusvaheliselt tegutsevad eksperdid, kes uurivad maksustamispoliitikat ja selle mõju majandusele. On selge, et riik vajab sissetulekuid. Küsimus on, milleks. Ja alles siis tuleb kõne alla, kui palju on ja mis allikatest. Nagu kõik surelikud nii on ka poliitikud vastuvõtlikud veetlevatele kiusatustele. Maksudest laekuv sissetulek lausa ahvatleb kulutama ja kogemused näitavad, et riigi sissetuleku jaotamisele ja kulutamisele on kõik maiad. Piruka jagajate isu kasvab paratamatult, tekitades vastuolusid ja raiskamist. Seepärast on hädavajalik arvestada enne tõesti tarvilikke kulutusi ja alles siis suunduda maksukoorma määramisele. Kuna head maksusüsteemi polegi, siis peab halbadest süsteemidest valima parima. See tähendab süsteemi, mis teeb majandustegevusele kõige vähem kahju. Tuletan meelde, et eelõeldu pärineb härra Agu Ambre sulest ja üldistab rahvusvahelist maksusüsteemi ning riigielu kogemusi.

Eesti Vabariigi Valitsus on lähtunud sotsiaalmaksu määra tuletamises nendest seaduslikult reglementeeritud kulutustest, mida sotsiaalabiraha, kindlustus- ja hooldussummadena on tulnud välja maksta.

1990. aastal on need planeeritud väljamaksud järgmised. Riiklikud sotsiaalkindlustuse pensionid 383,4 milj. rbl., riiklikud sotsiaalhoolduspensionid 12,8 milj. rbl., pensionid kolhoosiliikmetele 38,3 milj. rbl., riiklikud sotsiaalkindlustustoetused 88,7 milj. rbl., toetused lasterikastele ja vallasemadele 5,8 milj. rbl., ametiühingu ja kolhooside sotsiaalkindlustuse arvelt tehtavad kulutused 10,3 milj. rbl. ja muud, sealhulgas alkoholsete jookide,

tubakatoodete ja õlle hinnalisandite abil pensionide tõstmine kokku 17,5 milj. rbl. (alkoholi ja teiste hinnalisandite arvelt 16,7 milj. rbl.) – kokku 556,8 milj. rbl.

Kui arvestada statistiliseks maksubaasiks 3 miljardit 80 milj. rubla, ongi otse tuletatud maksumääraks 18,1%. Valitsus on pakkunud maksumääraks 20% kõigepealt sellepärast, et praegu puuduvad meil statistilised andmed nende kohta, kes vastavalt seadusprojektile ei pea sotsiaalmaksu maksma, s.o. individuaaltöötajad, pereettevõtete liikmed, sealhulgas talupere liikmed. Nende saamata jäämine vähendab laekumeid.

Teiseks sellepärast, et juhul, kui kõik tööandjad hakkavad sotsiaalmaksu maksma (90. aasta andmetel ca 60 milj. rbl.), reserveerida see summa seni alles loodavale peretoetusfondile, mis on sotsiaalfondi sees. Seda hakkab Ülemnõukogu tõenäoliselt lähikuudel arutama ja see on juba praegu silmanähtavalt vajalik.

Iga arvestatava lapse kohta tuleks see igakuine summa väga väike, kuid siiski 13 rubla. Arvestades aga ka planeeritud elukallidushüvitusi, mida tingib liha- ja piimasaaduste dotatsioonide ärajätmine, kasvab toetus esialgselt kuni 30 rublani lapse kohta kuus.

20% sotsiaalmaksu määr ei ole lõplik suurus. Sotsiaalmaks suureneb iga uue sellesuunaliselt vastuvõetava seadusandliku aktiga ja neist oodatavad oleksid järgmised. Kui me jätame ära liha- ja piimatoodete dotatsioonid, kasvab sotsiaalhoolduse kindlustuse kompensatsioon aasta arvestuses kokku 156,5 miljonit rubla. See tõstab sotsiaalmaksu määra +5,1%. Uue pensioniseaduse järgi, mis praegu on ekspertiisistaadiumis, võib väljamakstav summa suureneda ca 400 miljoni rubla võrra ja pärast selle seaduse täielikku rakendamist kasvaks sotsiaalmaksu määr siis 13%. Etapilisel rakendamisel 1991. aastal, arvestades 130 miljoni rublaga, oleks kasv +4,2%. Tervisekindlustussüsteemi evitamiseega langevad sotsiaalmaksu koosseisust ära haigeabirahad ca 76,0 milj. rubla, mille tulemusena võib prognoosida sotsiaalmaksu vähenemist 2,5%. Need ongi olnud põhilised küsimused, mida oponendid on sotsiaalmaksu arutamisel senini üles tõstnud. Nii et 1991. aasta sotsiaalmaksu määraks võib lõppkokkuvõttes prognoosida 26,8–35,6%. Iseküsimus on muidugi see, kas Eesti Vabariigi majandus selle koormuse välja kannatab.

Milline on siiski sotsiaalmaksu määr nn. rahvusvahelisel foonil? NSV Liidus on sotsiaalmaks koos haigusrahaga ja toetustega 37%, ta on planeeritavalt kõrgem kui meil. USA-s on see 18, Rootsis 40%, Soomes 23,3%, Saksamaal 22%. Viimased arvud ei sisalda muidugi kulutusi tervisekindlustusele. Sotsiaalmaksu enese struktuuris võivad muutuda maksumaksjad. Enamikus riikides maksavad sotsiaalmaksu võrdsete määradega nii tööandjad kui ka töövõtjad, s.t. meie praegustes tingimustes 10 + 10%.

Sotsiaalmaks on praegu projekteeritud inflatsiooni ja elukallidust järgivana, s.t. viimaste ilmnemisel suurenevad kõigepealt ettevõtete-tööandjate väljamaksed, millest tulenevad omakorda suuremad sotsiaalmaksed. Kui elukallidus tõuseb näiteks 10%, siis võib prognoosida 8%-list tööandjate väljamaksu kasvu. Sellest maksudena suurenevad laekumid sotsiaalfondi ca 49 miljonit rubla, mis võimaldaks suurendada sotsiaalväljamakseid samuti kuni 8% võrra. Seega on praeguse tööandjate ja sotsiaalväljamaksete struktuuri suhete piires võimalik sotsiaalmaksu sisemiselt enam-vähem samatasemeline elukalliduse kompensatsioon kui tootmissfääris. Kui see suhe muutub sotsiaalmaksu laekumite kasuks, siis kompensatsiooni aste alaneb.

Sotsiaalmaks ei laeku riigi- ega kohalikesse eelarvetesse, vaid eelarvevälisesse riiklikku sotsiaalfondi. Sellega luuakse garantii, et sotsiaalfondi summasid kasutatakse ainult sihtotstarbeliselt sotsiaalabiks, aga mitte riigieelarve muudeks kuludeks. Küll on aga sotsiaalfond avatud kõigile rahaülekannetele, sealhulgas ka riigieelarvest.

Tahaks pöörata teie tähelepanu veel maksuseaduse §-le 4. Selle puhul tekib küsimus, kas sotsiaalmaksu mittemaksjad jäävad ilma vanaduspensioni ja haigusabirahata, rääkimata invaliiduspensionist, kuid nendepoolne maksmine on vabatahtlik.

Lugupeetud rahvasaadikud, juhin teie tähelepanu ka sellele, et mitte kõik Eesti Vabariigi territooriumil paiknevad ettevõtted ei ole seni maksnud sotsiaalkindlustusmaksu vastavatesse vabariiklikesse fondidesse. Nende hulka kuuluvad praegu näiteks "Baltijets", "Dvigatel" ja Sillamäel paiknevad tehased, töötajate üldarvuga ca 24 000 inimest. Kas need tehased jäävad edaspidigi Eesti Vabariigi maksude suhtes nn. eksterritoriaalseks? Sel juhul tuleb nende töötajad ilma jätta ka riikliku sotsiaalfondi teenustest. Või siis saavutatakse kokkulepe, et nimetatud tehased allutatakse Eesti seadustele. Seega vajab sotsiaalmaksu küsimus poliitilist lahendust.

Seaduseelnõu arutamisel Ülemnõukogu majanduskomisjonis tehti lisaettepanek jagada maksumäär tööandja ja saaja vahel pooleks. Eesmärk oli siduda iga inimese maksud rohkem tulevikuga, et maksumaksja tunnetaks seda. Probleem ei ole muidugi ainult sotsiaalpsühholoogiline. Valitsuses arutati ka seda ja otsustati lükata tuleviku peale edasi. Eeskätt organisatsioonilise ettevalmistamatuse tõttu. Aga võib-olla võib seda küsimust siiski uuesti üles tõsta ja lahendada Ülemnõukogu istungjärgul.

Lugupeetud rahvasaadikud! Sotsiaalmaksuseaduse eelnõu pole pikkade ekspertiiside vältel olnud konfliktne. Enamik tõsiseid märkusi on arvesse võetud enne selle redaktsiooni arutamist Ülemnõukogus. Sellega lõpetan. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu ettekandjale. Tundub, et meil on mõned küsimused.

P. Grigorjev

Lugupeetud ettekandja! Eelkõige huvitab mind, miks ettekandega esineb rahandusministri, mitte aga sotsiaalministri asetäitja. Ja teine küsimus: milliseks kujuneb ettevõtjalt võetava sotsiaalmaksu piirmäär. Algul ütlesite, et 20%, pärast kasvas veel 14% võrra. Millest peaks ettevõtja lähtuma oma tegevuse planeerimisel? Tänan!

E. Roose

Mis puutub esimesse küsimusse, siis valitsus delegeeris seaduseelnõu esitama rahandusministri asetäitja, kuna see seaduseelnõu valmis rahandusministeeriumis, aga koostöös kõigi ministeeriumidega ja arvestades nende arvamusi. Praeguste väljamaksete struktuuri puhul on pakutud maksumäär 20%. Teisi võimalikke määrasid toonitasin selleks juhuks, kui te ise võtate vastu täiendavad seadused, mis tõstavad neid määrasid. Need seadusprojektid on praegu siiski tulemas.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud ettekandja, enne kui me üldse hakkame Ülemnõukogus arutama maksuseadusi, oleks ilmselt väga vaja, et kõigil saadikutel oleksid mingid lähteandmed. Me ei tea praegu näiteks seda, kui suur on meil üldse rahvatulu, kui suur on maksuprotsent sellest praegu ja kui palju uute projektide järgi. Kas on võimalik kuidagi korraldada, et me need lähteandmed saaksime? Aitäh!

E. Roose

Eesti prognoositav rahvatulu 1990. aasta lõpuks on 6,6 miljardit rubla. Sotsiaalmaks moodustab sellest oma praeguse 20%-ga ca 8,1%.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud Enn Roose! Võtnud kokku kogu oma jõu ja teid tähelepanelikult kuulanud, ei saanud ma ikkagi õieti mitte midagi aru. Seetõttu olen sunnitud esitama mõningaid sisulisi küsimusi.

Kui palju soovib valitsus saada eelarvesse raha sotsiaalmaksuseaduse juurutamise kaudu? Kui palju on rahandusministeerium üleüldse tulevases eelarves planeerinud raha sotsiaalkindlustusele, sotsiaalhooldusele? See on esimene küsimus.

Teine küsimus. Kas te selgitaksite oma väidet: iseasi, kas majandus selle seaduse üle elab.

Kolmas küsimus. Te rääkisite lääneriikide vastavast seadusest ja lugesite ette protsente. Kas mul jäi vale mulje, et see seadus on läänemaade vastava seaduse protsentide keskmine miinus vaesusindeks meie jaoks.

Neljandaks. Kas te kommenteeriksite § 1 öeldut, kuidas võetakse sotsiaalmaksu kõigilt üksikisikutele makstud summadel. Missuguselt summalt konkreetselt, millest lähtudes hakatakse arvestama sotsiaalmaksu üksikisikule makstud summadel?

E. Roose

Esimene küsimus, kui palju valitsus soovib saada raha oma eelarvesse. Valitsus ei soovi saada seda raha oma eelarvesse ja väljamaksmisele kuuluvat sotsiaalmaksu summat pole määranud valitsus, vaid praegu kehtiv seadusandlus. Üldsumma on 556,8 milj. rbl. Selle me peame välja maksuma kehtivate seaduste alusel. Ma toonitaksin, et see ei lähe mitte eelarvesse, vaid riiklikku sotsiaalfondi, mis on eelarvest eraldatud just kaitsebarjääridega.

Teiseks minu kommentaar, kas Eesti majandus selle maksukoormuse üle elab. See väärleb tähelepanu. Ma arvan, et 20% maksukoormuse, maksumäära elab Eesti üle sama edukalt, kui ta praeguse on elanud. Kas maksu vähendamine annab Eesti majandusele mingi suurema tõuke, selles ma kahtlen. Aga kui sotsiaalmaks läheb ligikaudu kahekordseks, siis tuleb see küsimus uuesti püstitada, eriti seoses pensioniseadusega, kus on ette nähtud kopeerida Nõukogude Liidus väljatöötatud ja kehtestatud pensioniseadust, milles sotsiaalmaksu määr on 37%. Ettevõtete maksukoormust ja kõiki hinnatõuse analüüsid tekib kahtlus, et kui nüüd üht maksu veel oluliselt suurendada, rääkimata kahekordistamisest, siis hakkavad paljud ettevõtted põdema. Seetõttu, kui Ülemnõukogus just pensioniseaduse arutamisel küsimus tekib, siis tuleb ka see asi uuesti üles tõsta ja põhjalikult analüüsida.

Eesti maksumäärad ei ole teiste maade keskmised. Ma tõin need määrad lihtsalt näiteks, ja nagu te panite tähele, siis on ainult Rootsi 40% väga tugevasti läänemaade sotsiaalmaksu määrast kõrgem, teistel on 20% piirimail. Juhuslikult sattus ka meie maksumäär – ma toonitan, juhuslikult – 20% piirimaale.

Sotsiaalmaksuseaduse eelnõu 1. paragrahv ütleb, et seda maksu maksavad kõik tööandjad nende poolt üksikisikutele välja makstud kõigilt summadel. Mul ei ole põhjust ütelda, mis

summade pealt ei maksta, sellist varianti seaduseelnõus ette nähtud ei ole. Märksõnadeks on tööandjad, kõik väljamaksed, kõik väljamakse summad.

Juhataja

Head kolleegid, ma juhin tähelepanu sellele, et ühes päevakorraküsimuses esitab ühel istungil üks saadik kaks küsimust, mitte rohkem. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra Roose, mul on kõigepealt üks ettepanek. Teie ettekandest me saime teada midagi ka sotsiaalfondi jaotuse kohta. Kas oleks võimalik esitada see jaotus saadikutele kirjalikult? Ma ei pea võimalikuks arutada sotsiaalmaksu, ilma et ma näeksin, kuidas see fond jaotub. Peale selle te ütlesite, et 13 rubla lapse peale. Mulle tundub, et see on siiski juba parlamendi kompetents otsustada, kas 13, 10 või 30 rubla, ja vastavalt sellele tuleb ka maksumäär. Maksuseaduse 3. paragrahvis on kirjas, et sotsiaalmaksumäär on 20%. Samal ajal on meil projektina esitatud ka Ülemnõukogu seaduseelnõu muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti maksukorralduse seaduse eelnõu juurde. Seal on 20. paragrahvis öeldud, et Eesti valitsus kehtestab sotsiaalmaksu, maksumäärad ja maksmise korra. Mul jääb arusaamatuks, kes selle määra siis kehtestab, kas valitsus või parlament. Ja veel selline probleem. Teie sõnavõttust jooksis läbi ka kindlustusmeditsiinile ülemineku probleematika. Kas sel juhul peaks parlamendi kinnitatud sotsiaalmaksu määr vähenema? Kuidas see maksumäär ja see seadus on seotud kindlustusmeditsiinile üleminekuga?

E. Roose

Jaotuse võib muidugi kirjalikult esitada, kui selleks vajadus on. Valitsus on selleks valmis, need andmed on kõik olemas. Järgmiseks lugemiseks on nad teil võib-olla käes. Teiseks, siin on väike päevakorra järjestuse viga. Ülemnõukogu sellel istungjärgul on arutusel ka muudatused maksukorralduse seaduses ja selles projektis on viidud kõik maksud, maksuseaduste ja -määrade kehtestamine Ülemnõukogu pädevusse. Maksukorralduse seaduse võttis vastu Ülemnõukogu eelmine koosseis, kus soostuti ka sellega, et valitsus määrab. Nüüd on seisukoht muutunud ja valitsus pakub, et need maksumäärad määrab Ülemnõukogu ja valitsus kehtestab ainult igale konkreetsele seadusele vastavalt maksude võtmise või arvestamise korra. Mis puutub kindlustusmeditsiini, siis jutt on 76 miljonist rublast, mida praegu makstakse välja haigusrahadena sotsiaalmaksu üldsummast ja see vähendab sotsiaalmaksu määra 2,5%.

P. Priks

Härra Roose, ma sain aru, et seda seadust on kavas rakendada 1. jaanuarist 1991. Kas järelejäänud ajaga on võimalik elanikkond, ettevõtete raamatupidajad ja Maksuameti ametnikud välja õpetada?

E. Roose

Teie küsimus ei puuduta ainult sotsiaalmaksu evitamist, vaid kõiki makse, sest aasta lõpuni jäänud aja jooksul peaksime evitama ja ette valmistama kõik maksud. Sotsiaalmaks on nendest maksukorralduse poolest lihtsaim. Praegu on rahandusministeeriumis ja valitsuses välja töötatud programm, et kui seadus on teie poolt ühes või teises redaktsioonis vastu võetud, siis anda käiku ka korraldavad dokumendid. Senise arvamuse kohaselt jõuame selle aastaaja jooksul ettevalmistused siiski ära teha.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, ma paluksin nõustuda, et me täna töötaksime 15 minutit üle aja, siis ehk jõuame vastata kõikidele küsimustele ja võime otsustada, kas lugeda esimene lugemine lõppenuks või ei. Aitäh! Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Selle seaduse vastuvõtmise poolt ei saa hääletada enne, kui me ei tea sotsiaalmaksu arvestuse meetodit. Ei tea, mida maksustatakse. Siin on öeldud, et maksustatakse kõik tulud. Kas maksta tuleb ka nende tulude pealt, millest näiteks kolhoosid maksavad vanainimestele lisapensioni ja muid toetusi, kas või talude rajamiseks, tuleõnnetuste puhul. Või kui kolhoos maksab kolmanda lapse sünni puhul 3000 rubla toetust, siis nähtavasti läheb ka see sotsiaalmaksu alla. Senini arvestati see sotsiaalmaks ise töötasule juurde, nii et me maksame praegu maksu pealt ka veel maksu. Kas nüüd arvestatakse ka see sotsiaalmaks, mida majand maksab, töötasule juurde, nagu oleksid inimesed ise selle kätte saanud? Oleks vaja kindlat meetodit. Ehk on võimalik järgmiseks korraks, kui tuleb teine lugemine, arvestada ühe majandi – ma pakuksin kas või Kaiu kolhoosi – 1989. aasta andmete põhjal välja selle majandi sotsiaalmaks.

E. Roose

Metoodika saamine oleneb ilmselt sellest, millal on järgmine istungjärk, kus on teine lugemine. Praeguse seaduseelnõu kohaselt oli valitsusel kava teha konkreetne metoodika

pärast seda, kui seadus on vastu võetud. Paarile küsimusele võiksin siiski vastata. Pensionid ei ole tööandja väljamaks. Tööandja väljamaksuks loetakse neid makseid, mis ta maksab töövõtjale. Teiseks, Kaiu kolhoosi näite varal võiks küll teha arvestuse ja selleks ei ole vaja midagi rohkemat kui anda kolhoosi selle aasta eelarve andmed või eelmise aasta raamatupidamisbilanss rahandusministeeriumi.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu, seda seadust me päris kindlasti esimesel lugemisel vastu ei võta. Teine lugemine tuleb tõenäoliselt erakorralisel, 14. istungjärgul ja sellepärast ma paluksin praegu küsimusi esitada. Teisel lugemisel tuleb põhjalik arutelu sõnavõttudega. Peeter Lutt.

P. Lutt

Lugupeetud härra Roose, kui tööandja, s.t. majand maksab 20% sotsiaalmaksu, kas see kindlustab siis küla sotsiaalhoolduse täielikult või on majandil vaja teha külas veel täiendavaid sotsiaalkulutusi nagu praegu?

E. Roose

Sel puhul kindlustatakse nii linna- kui ka maaelanikele või üldse elanikele, sõltumata sellest, kus nad elavad, ühesugune sotsiaalhooldus, sotsiaalkindlustus ja sotsiaalabiraha. Võrdsel tasemel ja diferentseerimatult. Probleem tekib muidugi seal, kus terved uute talude kolooniad ei maksa sotsiaalmaksu, kuna taluseaduse järgi on talud 5 aastat kõikidest maksudest vabastatud.

M. Laar

Austatud ettekandja, ka mulle tundub, et mitmete lähteandmete ja statistiliste näitajate puudumise tõttu jääb õige palju asju arusaamatuks. Ma küsiksin juurde veel ühe uue teema kohta. Nagu ma aru saan, koondatakse sotsiaalmaks tsentraalsesse sotsiaalfondi. Mul oli äsja võimalus käia Soomes tutvumas nende vastava sotsiaalfondi moodustamise süsteemiga. Seal näiteks moodustub see sotsiaalfond ka omaette riiklikust firmast, mis saab oma raha hasartmängudest, aga sotsiaalmakse makstakse paljuski kohalikku eelarvesse ja kohalikud omavalitsused hoolitsevad siis väga paljude asjade eest. Ma tahaksingi küsida, kas see seaduseelnõu sotsiaalmaksu kohta arvestab ka ilmselt väljatöötamisel olevat kohaliku omavalitsuse seadust ja selle aluseid.

E. Roose

Teie küsimus puudutab maksukorralduse poolt ja tehniliselt on küll nii, et sotsiaalmaksud laekuvad kohalikest omavalitsustest alates, seda laekumist jälgivad kohalikud maksuametid ja kohe tehakse tasaarvestused kohalike omavalitsuste väljamaksetega. Toimub ka ümberjagamine nende kohalike omavalitsuste vahel, kelle maksulaekumised ja maksukulutused pole omavahel proportsionaalsed. See tähendab, et on terve hulk omavalitsusi, kelle maksubaas ei kata sotsiaalfondi väljamaksete kulutusi. Kas teisi allikaid sotsiaalfondi võtta, see on sotsiaalfondi või teiste maksustamiste küsimus. Võib-olla tuleksid hasartmängud arvesse, aga valitsus ei ole seda küsimust praegu ette valmistanud ja ma arvan, et Eestis ei ole need mängud veel niisugusel tasemel, et annaksid märgatavat tulu sotsiaal- või ükskõik mis fondi.

U. Anton

Lugupeetud ettekandja! Eelküsijatele jäi minu arvates ikkagi selgusetuks, kas meie majandus seda välja kannatab. Väga pealiskaudsed arvestused näitavad, et põllumajandusettevõtetel kasvab maksukoormus ainuüksi sotsiaalmaksu 20% rakendamise korral 1,5–2 korda. Kui nüüd arvestada seda, et Lõuna-Eestis on rajoone, kus maksujõuetuid majandeid on juba rohkem kui maksujõulisi, ja et me ei tea uusi majandustingimusi, mis meid uuel aastal ees ootavad, siis oleme täiesti võimetud praegu otsustama. Nii et teiseks lugemiseks on igal juhul tarvis peale maksumäärade selgeks teha ka see, millest seda maksu maksta. Tänan!

E. Roose

Teie andmed on väga tagasihoidlikud. Tehtud arvutuste järgi kolhooside sotsiaalmaks kasvab, praegu on see 41,9 miljonit rubla ja see kasvab 122,2 milj. rublani, s.t. 80 miljonit rubla, rohkem kui kaks korda.

P. Priks

Lugupeetud ettekandja! Kuidas koormab meid pensioni maksmine 20 000 pensionil olevale sõjaväelasele? Näiteks tuleval aastal.

E. Roose

Praeguse sotsiaal- või pensionikorralduse järgi ei maksa Eesti Vabariik oma maksude tuludest pensione armeepensionäridele, julgeolekupensionäridele ja siseministeriumi pensionäridele. Seniajani on seda tehtud NSV Liidu sotsiaalfondi arvelt väljamakstavatest summadest, kuid

võib-olla ka minule teadmata spetsiaalfondidest, sellesse protsessi ei ole Eesti Vabariik ega ka Eesti NSV varem sekkunud. Seetõttu arvan ma, et nad ei koorma ka tulevikus meie sotsiaalfondi.

Juhataja

Suur tänu! Rohkem küsimusi ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu! Aitäh, Enn Roose! Kas meil on praegu vajadust kuulata juhtivkomisjoni informatsiooni? Ei ole. Reglement ütleb selle kohta, et vajadusel kuulatakse ära komisjoni informatsioon.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et Eesti Vabariigi sotsiaalmaksuseaduse eelnõu esimene lugemine lugeda lõppenuks! Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 saadikut, vastu on 8, erapooletuid 3.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mõned teadaanded. Vastavalt reglemendile algab homme plenaaristung kell 16. Enne seda toimub töö alatistes komisjonides ja saadikurühmades. Head õhtut!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

13., ERAKORRALINE ISTUNGJÄRK

VIIES ISTUNG

8. august 1990

Eesti Vabariigi seaduseelnõu ettevõtte tulumaksu kohta esimene lugemine

Juhataja (Ü. Nugis)

Asugem töökohtadele. Kontrollime kohalolekut. 73 saadikut on kohal, puudub 32.

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkame päevakorraga. 5. päevakorrapunkt on Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Ettevõtte tulumaksu kohta" esimene lugemine. Ettekandja on rahandusministri esimene asetäitja hr. Enn Roose.

E. Roose

Lugupeetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, juhataja, asejuhatajad ja rahvasaadikud! Alustades oma ettekannet ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu kohta, tuletame meelde üht

eilses ettekandes toodud aforismi, et head maksusüsteemi pole olemas ja siis peab halbadest valima parima, s.t. süsteemi, mis teeb majandusele kõige vähem kahju. USA veerandsajandiline maksusüsteemide kogemus õpetab, et maksud peavad olema neutraalsed, et katsed arendada teatud tööstusharusid, pakkudes neile soodustusi madalate maksumäärade näol, ei anna enam soovitud tulemusi, vaid toovad kaasa nihkeid majanduses, mis takistavad üldist arengut. Meie olukorras kehtib see väide täiel määral. Teiseks, maksustamisele peavad kuuluma kõik tuluallikad, s.t. tulumaksu baas peab olema nii lai kui võimalik. See võimaldab hoida tulumaksu määrad madalad, vähendab tulude varjamise ahvatlust ja välistab ebaloomulike struktuurinihete tekkimist majanduses maksudest legaalse kõrvalehoidmise abil. Kolmandaks, maksumäärade hulka on soovitatud hoida nii väiksena kui võimalik. Kui enne 1986. aastat, enne USA maksureformi oli maksuskaalasid või -määrasid tosin, siis pärast 1986. aasta reformi taandati nad kolmele. Samuti on soovitatav, et tulumaksu ülemmäär ei oleks kartustäratavalt kõrge. USA reformieelne ülemmäär oli 55%, nüüd 33%.

Neljandaks. Ettevõtete tulude maksustamisel on vajalik, et finantsarvestussüsteem oleks samadel alustel kui maksude arvestus. See tasakaalustab ettevõtte juhtkonna soovi näidata omanikele suurt kasumit ja samaaegse soovi näidata maksuametile võimalikult väikest kasumit, muutmaks tulumaksu koormust minimaalseks.

Ja viimaseks peab silmas pidama ka maksu mõju väliskapitalile. Väliskapital voolab just sinna, kus teenistus on pärast maksude mahaarvamist ja vääringukursi muutmist kõige suurem. Kui riik on huvitatud väliskapitali osalemisest majanduses, siis peab ta looma tingimused, mis garanteerivad väliskapitalile peale kindlustunde ka rahvusvaheliselt võistlusvõimelised tingimused maksustamisel.

Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõus on valitsus püüdnud järgida eelloetletud põhimõtteid. Praegu laekub ettevõtete kasumimaksetena Eesti Vabariigi eelarvesse 515,5 miljonit rubla ja kohalike omavalitsuste eelarvesse 45,1 miljonit rubla, kokku 560,6 miljonit rubla. Käesoleva maksuseadusega peaks nendesse eelarvetesse aasta arvestuses ühtekokku laekuma 413,4 miljonit rubla. Seega on teadlikult planeeritud ettevõtte tulumaksu osatähtsuse nii absoluutne kui ka suhteline vähendamine. Seda sai teha eeskätt sotsiaalmaksu sisseviimise tõttu. Kui praegu on meil ettevõtte ja üksikisiku tulumaksu laekumise vahekorrad ligikaudu ühel ja samal tasemel või isegi 30% ettevõtte tulumaksu laekumise kasuks, siis tulevikus peab kasvama üksikisiku tulumaksu kui otsese maksu osatähtsus, see peab ületama ettevõtte oma vähemalt 4–5-kordselt. Seda võib saavutada kahel teel – ettevõtte maksustamise otsese vähendamise teel ja inimeste poolt saadavate tulude absoluutse suurendamise teel. Sellise proportsioonimuutuse puhul peab valitsus silmas iga üksiku maksumaksja otsesemat sidumist

Eesti Vabariigi Valitsuse ja kohalike omavalitsuste majandustegevusega ja ka vajadust suurendada nende vahetut rahalist osavõttu võimude tegevusest ning seega kontrolli võimude tegevuse üle.

Statistiline maksubaas, statistika alus on 1990. aasta maksubaasiks arvestatud brutokasum 1,6 miljardit rubla. See jaguneb maksuskaalade vahel järgmiselt. Esimesse maksuskaalasse, s.t. kuni poole miljoni rublase brutokasumiga jääb *ca* 7,5% ettevõtetest, poole miljoni kuni miljoni brutokasumi vahele 10% ettevõtetest ja kõik ülejäänud ettevõtted, s.t. 82,5% maksavad tulumaksu maksimaalskaala järgi. Maksuskaalad on projekteeritud soodustama väikeettevõtete teket kui riski ja seega ka konkurentsi teket. Nagu sotsiaalmaksu puhul, ei ole ka ettevõtte tulumaksuskaalad ja -määrad lõplikud suurused.

Need muutuvad ilmselt iga uue sellesuunaliselt vastuvõetava aktiga. Lähemas tulevikus võib neist ette näha järgmisi. Täheleb, kui me jällegi jätame ära liha ja piima dotatsioonid, siis vähenevad riigieelarve kulud kompensatsioonide arvestades. Kompensatsioonid, ma tuletan meelde, olid 156,2 milj. rbl., riigieelarve kulud vähenevad aga 143,5 milj. rbl., mille arvel saab vähendada ettevõtete tulumaksu laekumisi 35% ja maksta sellest ettevõtetele kompensatsioon välja töötasudena.

Teiseks. Kui me võtame kätte tervisekindlustussüsteemi evitamise, siis langeb riigieelarve kuludest ära 61,1 milj. rbl. ja kohalikest eelarvetest *ca* 100 milj. rbl. Selle arvel langeb ettevõtete tulumaksukoormus veelgi 38,7% võrra. Kui te need kaks üritust sellel aastal aktsepteerite, võib ettevõtte tulumaksu laekumisi vähendada *ca* 4 korda ja jätta nad 100 milj. rbl. tasemele.

Selline ettevõtete tulumaksukoormuse vähendamine viiks esialgselt enam-vähem loogilisse vahekorda individuaalse tulumaksu ja ettevõtte tulumaksu laekumise. Samaaegselt on valitsuse arvates ettevõtete tulumaksu vähendamise tee just see, mis annab tõuke ettevõtluse intensiivarengule ja seega ka eelarve laekumiste suurenemisele lähemas tulevikus.

Nagu seaduseelnõu § 1 lg. 3 on märgitud, laekub ettevõtte tulumaks riigi- ja kohalikesse ettevõtetesse jaotatult. Seega tagatakse keskvõimu ja osavõimude ühesuunaline huvitatus kõikide ettevõtete võrdväärsest arendamisest, sõltumata nende vormidest ja omandisuhetest. Tahaks teie tähelepanu pöörata veel ka ühele põhimõttelisele muudatusel investitsioonipoliitikas, mis on märgitud tulumaksuseaduse eelnõus ja mille valitsus on kinnitanud raamatupidamise eeskirjades. Jutt on amortisatsioonieraldistest § 13 lg. 2. Erinevus senisest olukorrast seisneb selles, et alates 1990. aastast ei võeta amortisatsioonieraldisi amortiseerunud, nullise jääkväärtusega või alla selle põhivahenditelt. Sellega kaotatakse ettevõtete majanduslik huvi hoida alles vananenud tehnikat. Teiseks viiakse sisse uued

amortisatsiooninormid ja nende maksmise erivariandid, mis panevad ettevõtte suurendama huvi põhifondide pideva uuendamise vastu. Isiklikult loodan, et uued amortisatsiooninormid kehtestab valitsus kokkuleppel tootjate liitudega.

Millised paistavad uued ettevõtte tulumaksu määrad nn. rahvusvahelisel foonil? NSV Liidus on lähtunud endiselt rahvamajandusharude plaanilise ja üleplaanilise rentaabluse kasumi mõistest ning NSV Liidu normaalseks tulumaksu määraks on 22%, millele lisanduvad vabariiklikud määrad kuni 23%, kokku 45%. Üleplaaniline kasum on pandud väga tugeva maksu alla – kuni 90%. Soomes on ettevõtete tulumaksu määrad olnud mitme aasta jooksul stabiilsed ja riigimaks on ulatunud kuni 33%-ni pluss kohalikud maksud, mis on väga erinevalt diferentseerunud. Rootsis on nad 35–72% ning neid on planeeritud vähendada 30–45%-ni. Saksamaal on ettevõtete tulumaks *ca* 50%, Kanadas kuni 38%, USA-s kuni 39%. Muidugi ei ole seejuures üldse võrreldavad maksuskaalade vahemikud, mida meil tuleks maksukoormuse vähenemisel nihutada kõrgemate brutokasumite piirkonda. Kui võrrelda Eesti praegust planeeritavat ettevõtte tulumaksu määra ühiskondliku koguproduktiga, siis on ta praegu 6,4% tasemel. Loogiline oleks alandada seda 2%-ni.

Kuna teadaolevalt ei ole meil vabariigis koolitatud vastavaid maksuspetsialiste, siis pidime selle maksuseaduse ettevalmistamisel kasutama väga paljude ekspertide abi ja tegema väga palju aprobeerimisi. Maksuseadus läbis maikuu teadlaste ekspertiisi, selle vaatasid läbi tootjate liitude ja loominguliste liitude esindajad ning kohalike maavalitsuste esindajad. Juunikuus oli see välisriikide ekspertide käes. Ka see maksuseadus, see eelnõu on saadetud praegu välisekspertiisi ja nendel päevadel on juba laekunud esimesed tulemused. Ja lõpuks tahaksin ma juhtida teie tähelepanu maksude mittemaksmise võimalusele seoses "Integrali" loomisega. Kui võtta formaalselt, et sinna astuvad peaaegu kõik liidulise alluvusega ettevõtte, siis väheneks laekuv ettevõtte tulumaksu üldsumma *ca* 230 miljoni rubla võrra ehk praegusest üle poole. Kuna aga selle summa arvelt finantseeritakse tervishoidu, haridust, teadust, kultuuri jt. infrastruktuuri kulutusi, siis kerkib päevakorra nende kulutuste vähendamine ja selektiivne suunamine ainult neile, kes ka ettevõtte tulumaksu maksavad. Muidugi on selline infrastruktuuri teenuste diferentseerimine nii majanduslikult kui ka poliitiliselt ebasoovitav ning probleemi lahendus seisneb kõigi Eesti Vabariigi territooriumil paiknevate ettevõtete maksustamises vastavalt Eesti Vabariigi seadustele. Suur tänu, sellega lõpetan.

Juhataja

Millised on küsimused ettekandjale? Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja, öelge palun, millise osa vabariigi tuludest moodustavad maksueraldised liidulistelt ettevõtetelt. Mitu protsenti kõikidest laekumitest?

E. Roose

Lähtume sellest, et 1990. aastal laekub kasumieraldistena vabariigi eelarvesse 515,5 miljonit, kokku täpsemalt 560,6 miljonit, arvestades kohalikke eelarveid. Arvutuslikult väheneb sellest "Integrali" loomisega 230 miljonit. "Integrali" teoreetiline potentsiaal on siis alla 50%, kui ta ei haara teisi ettevõtteid väljaspoolt üleliidulist alluvust.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust. Esiteks, seaduse § 14 ütleb, et maksustatavad brutokasumid suurendavad kompensatsioonilisi väljamakseid. Oma majandusliku iseloomu poolest on need võrreldavad materiaalsete kuludega, mis arvatakse maha. Miks ta siin sees on? Ja teine küsimus. Ma ei tea, kas see ongi tegelikult ettekandjale adresseeritud, aga ma küsin ta ikkagi ära. Kui tulime istungjärgule, olid me laual paberid, millest üks puudutab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduseelnõu muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 28. detsembril 1989. aastal vastuvõetud Eesti NSV maksukorralduse seaduses. Enne kevadiselt sessioonilt lahkumist saime ühe projekti, mis puudutas neidsamu muudatusi ja täiendusi. Tahaksin küsida, kumba ma nendest paberitest pean uskuma? Kes mulle vastab?

E. Roose

Lugupeetud rahvasaadik! Esimene küsimus § 14 p. 4 kohta. Kompensatsioonilised väljamaksed on sisuliselt komandeerimiskulud pluss isikliku mootorsõiduki kasutamise kulud. Igas riigis on enam-vähem kinnitatud või kehtestatud mõistlikud piirmäärad, mis puhul või mis tasemel neid kulutusi peetakse tõesti põhjendatuks ja mis tasemel nad muutuvad luksussõitudeks jne. Eesti Vabariigi Valitsusel on ka kavas kehtestada nii majutamiskulude, päevarahade kui sõidukulude piirmäärad ja nende piirides ei võeta või ei suurendata brutokasumit. Kui aga sõidu võib kvalifitseerida nn. luksuskategooriasse, mis ületab need piirmäärad, siis loetakse nad brutokasumisse liidetavaks. Samuti on ka individuaalse mootorsõiduki ametisõitudeks kasutamise kohta. Teine küsimus puudutab tõesti Ülemnõukogu istungjärgu 2. päevakorrapunkti ja võib-olla hr. Aron, kes kannab selle punkti ette, annab eri tekstivariantide kohta ka ammendava seletuse. Mina ei ole selleks ette valmistatud.

A. Sirendi

Lugupeetud juhatus ja lugupeetud ettekandja! Kas see projekt on halvematest parim plaanimajanduse või turumajanduse tingimustes või hoopis üleminekuperioodil? Ja kas see on sobiv 1991. aastaks või ka järgmisteks? Ja teine küsimus: kas välisekspertiisi läks tulumaksuseadus eraldi või koos teiste maksuseadustega? Aitäh!

E. Roose

Maksuseaduse põhimõtted, mida on nii struktuurselt kui ka paragrahvides püütud sätestada, peavad silmas vundamenti, mille peale saaks ehitada maksuseaduse kõikides tema nüanssides. Neid ei ole me praegu veel võimelised formuleerima, sest vastuolud tekivad reaalsest elust ja neid tuleb ka vastavalt seadustekstidele muuta. Kõige labiilsemaks kujunevad ilmselt maksumäärad ja maksuskaalade vahemikud. Välisekspertiisi esitati korraga ettevõtte tulumaks, individuaaltulumaks, aktsiisimaksud ja sotsiaalmaks. Ekspertiis tehti nende peale komplekselt ja igäühe peale eraldi. Aitäh!

P. Grigorjev

Lugupeetud ettekandja, mulle on natuke arusaamatu, mis asi on brutokasum. Kalurikolhooside esindajana pean ma ütleva, et meil tuleb kolhoosi tulust ülal pidada nii lasteaedu kui ka tervishoidu ja pensionihoolekannet. Kas seda hakatakse täiendavalt maksustama? Ja teine küsimus. Kuidas te hakkate makse sisse nõudma filiaalidelt, kelle pangaarved on Leningradi oblastis? Aitäh!

E. Roose

Senimaani on meie maksu- ja majandusterminoloogias kasutatud mõistet bilansiline kasum. Tulevast aastast hakatakse kasutama brutokasumi mõistet. See käib kõikide rahvusvaheliste reeglite järgi ja selleks otstarbeks on valitsus kinnitanud uue raamatupidamise põhimääruse, mis hakkab kehtima 1. jaanuarist 1991. aastal. Mille poolest erineb brutokasum bilansilisest kasumist? Nüansse on väga palju, aga põhiliselt selle poolest, et brutokasumisse jääb omanikutulu, mis kuulub omanikule. Kõik senised sellised mõisted nagu materiaalse ergutamise fond, sotsiaal-kultuuriliste ürituste fond jne. kuuluvad omahinna hulka, kui nad on olemas, ega jää maksubaasi alla. Mis on omanikutulu, seda ei peaks ma enam seletama. Ajalehtedes on sellest väga palju juttu olnud ja selles on põhiline erinevus. Nüüd sotsiaalsfääri kulud. Seda küsimust arutati täna ka majanduskomisjoni laiendatud istungil. Ja tõesti, põhimõtteliselt peame pürgima selle poole, et need ettevõtete rollid, kus nad ehitavad asulates

koole, tervishoiupunkte, lasteasutusi jne., peavad minema kohalike omavalitsuste eelarvete kanda. Järelikult peavad ettevõtted maksma nendele oma maksud ja kohalikel omavalitsustel tuleb see roll ettevõtete käest ära võtta. Küsimus on ainult selles, kui kiiresti me suudame seda teha ja kas me suudame seda teha tuleva aasta 1. jaanuarist. Kohalikud omavalitsused võivad anda oma maksude ja laekumise osas maksusoodustusi või lahendada asja individuaalselt, järkjärguliselt ära, kuni kõik ettevõtted jäävad sellest kohustusest vabaks.

Filiaalid, nii juriidilised isikud üldse kui ka filiaalid, mis asuvad väljaspool Eesti Vabariiki, ei allu sellele maksuseadusele. Kui emaettevõtte asub aga Eestis ja kõik arveldused toimuvad tema kaudu, siis soodustab see maksuseadus emaettevõtete tekkimist Eesti territooriumil. Isegi kui filiaalid ja tütarettevõtted asuvad ükskõik mis muus riigis, on situatsioon Eesti riigikassale väga kasulik. Aitäh!

J. Allik

Lugupeetud ettekandja, mu kaks küsimust puudutavad vabariigi valitsuse ja kohaliku omavalitsuse vahekorda seoses ettevõtte tulumaksuga.

§ 1 p. 3 ütleb, et ettevõtte tulumaksu Eesti Vabariigi riigieelarvesse ja kohalikesse eelarvetesse laekumise jaotus kehtestatakse Eesti Vabariigi riigieelarve kohta vastuvõetavate seadustega. Siit tuleb vist aru saada, et iga aasta lõpul võetakse vastu uus riigieelarve, mis tähendab ju seda, et kohalikud omavalitsused ei tea endiselt kuni aasta lõpuni, palju neil järgmiseks aastaks raha on, ning ei suuda teha ka mingeid oma plaane. Miks vabariigi valitsus ei ole nõus arutuse käigus tehtud ettepanekuga kehtestada laekumi jaotuseks vabariigi eelarve ja kohaliku eelarve vahel pikemaajalised normatiivid – näiteks viieks aastaks, et kohalikud omavalitsused teaksid, palju neil raha on ette.

Ja teine küsimus. Miks nii ettevõtte tulumaksu kui ka üksikisiku tulumaksu seaduses, kui on juttu fondidest, räägitakse ainult Eesti Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud fondidest ning eitatakse täiesti kohaliku omavalitsuse õigust moodustada fonde, kuhu laekumised läheksid tulumaksust kas või sellesama 5% piirides. Aitäh!

E. Roose

Kõigepealt esimesest küsimusest. Praegu käib 1991. aasta eelarve koostamine nii omavalitsuse tasandil kui ka riigi tasandil. Praegu ei ole eelarve kulutuste puhul jõutud kõikides küsimustes kokkuleppele, mida siis lõppude lõpuks hakkavad finantseerima kohalikud omavalitsused, põhiliselt on mõeldud infrastruktuuri osa, ja mis jääb riigieelarvele. Pärast nende vaidluste selginemist saab võib-olla määrata, milline protsent ettevõtte

tulumaksust läheb kohalikku ja milline riigieelarvesse. Kas see peab iga aasta muutuma? Minu arvates ei pea. Selle suhte võiks võtta juba sel aastal eelarve esimesel kinnitamisel, panna ta küllalt jäigalt paika. Iga muudatus on seotud ju väga suurte argumenteerimistega tulevikus. Parem on ükskord paika panna, et pärast ei tekiks uut tahtmist seda iga aasta muuta. Mina olen isiklikult selle poolt, et see ei muutuks iga aasta. Isegi siis, kui kohalike omavalitsuste maksubaas läheb mõnel omavalitsusel senisest paremaks.

Pikemaajaliste normatiividega võib seda kehtestada ka Ülemnõukogu, vaadates alati kõik seadused ja paragrahvid üle. See on Ülemnõukogu kompetentsis, kas ta vaatab üle või mitte. Isegi sel juhul, kui ta on viieks aastaks kehtestatud. Praeguses väga dünaamilises rahandussituatsioonis ei ole nii pikaks ajaks mõtet mingeid normatiive kehtestada. Sellega lõikame endal ise järgmise ja järgnevate aastate mänguvõimalused ära.

Nüüd valitsuse fondid ja kohaliku omavalitsuse fondid. Siin on tulnud ettepanekuid ka Ülemnõukogu kinnitatud fondide kohta. Valitsus ja tema eksperdid arvasid, et praegu ei ole mõtet kohalike omavalitsuse fonde maksuseadusesse panna. Siin peaks olema tagatud, et neid fonde kasutatakse Eesti Vabariigi huvides. Aitäh!

V. Andrejev

Lugupeetud aseminister, esimene küsimus puudutab maksemehhanismi. Kui raha realiseeritud toodangu eest kantakse üle järgmises kvartalis, on selgelt tegu tootmise ja realiseerimise vahelise ajavahega. Võimalik on ka ülekannete kinnipidamine pangas. Sel juhul toob kasumi ebaühtlane laekumine aasta jooksul kaasa ka ebaühtlase maksustamise. Selgitage, kas see on nii?

Teine küsimus. Üleminek ettevõtete ühtsele maksustamisele eeldab majandusmehhanismi möödalaskmiste ning starditingimuste erinevuste tõttu ilmselt mitme eluliselt tähtsa rahvamajandusharu finantsilist toetamist.

Millised soodustused on käesoleva seadusega ette nähtud, millistele ettevõtetele ja millisele vabariigi rahvamajandusharule? See oleks teine küsimus. Tänan!

E. Roose

Seaduseelnõu § 24 on öeldud, et käesoleva seaduse rakendamise korra kehtestab Eesti Vabariigi Valitsus. On selge, et kvartali perioodsusega tuleb ainult arvestuslik perioodsus: iga kvartali brutokasumist arvutatakse maksud. Ilmselt ma küll jooksin natuke ette, aga ma arvan, et vabariigi valitsus kehtestab sellise maksukorra, kus suurtel ja stabiilse sissetulekuga

ettevõtetel toimub igakuine ettemaksmine ja tasaarvestus tehakse iga kvartali bilansi lõpuseisuga. Seetõttu on maksude maksmine tihedama perioodiga kui kvartal.

Ühtne maksustamine, finantsabi. Siin ma paluksin pöörata tähelepanu § 4-le, kus vabariigi valitsus võib teha maksusoodustusi. Me läksime maksusoodustuse variandi peale sellepärast, et üldjuhul enamiku ettevõtete, enamiku rahvamajandusharude maksukoormus ettevõtte tulumaksuga väheneb. Tekivad ainult üksikud saarekesed, kellele on tõesti esimesel aastal vaja maksusoodustusi, et töötada välja programm nende üleminekuks täieliku maksustamise peale, mis võib olla seotud ka tootmise ümberstruktureerimise ja -tehnologiseerimisega. Seetõttu püüdsime teha analüüsi, kas üksikute ettevõtete vahel on mingit seaduspärasust, kuid praegune ettevõtete maksustamine, kasumi maksustamine on nii individuaalne olnud, et mingit seaduspärasust me ei avastanud. Järelikult peame ka maksusoodustuste kehtestamisel suhtuma igasse ettevõttesse individuaalselt, tegema läbi individuaalse analüüsi. Finantsabi võib kõne alla tulla, aga senised analüüsi tulemused seda vajadust eriti ei kinnita. Aitäh!

A. Mölder

Austatud eesistuja, austatud ettekandja! Ma pean vabandama, kuna me oleme komisjonis juba kaks korda kohtunud, aga ma palun siiski veel ühe täpsustuse. Ühtne maksusüsteem eeldab ühtset hinnakujundust. Komisjonis ütlesite, et uue hinnaseaduse järgi kehtivad meil kahesugused hinnad. Maksuametiga kooskõlastatavad hinnad ja vabaturuhinnad! Kas riiklike majandite jaoks kehtib ka seesama hinnaseadus?

E. Roose

Jaa, muidugi, hinnaseadus kehtib kõikide ettevõtete kohta, kõikide hindade kohta, sõltumata omandivormidest.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud Enn Roose! Ma paluksin § 6 maksumäärade juures informatsiooni, kui palju on meil Eestis ettevõtteid, kus puhaskasum on 500 000 rubla jne., ja mis kategooriasse kuuluvad need liiduettevõtted, kust me raha ei saa. Ja kas valitsusel on plaan, kuidas eelarve ümber kujundada, kui "Integralli" liikmetelt jääb tulumaks saamata? Aitäh!

E. Roose

Lugupeetud härra rahvasaadik! Ma püüdsin oma ettekandes teie esimesele küsimusele juba vastata ja see jaotus, ma kordan, on järgmine. I gruppi satub 7,5% ettevõtetest, II gruppi 10% ja III gruppi 82,5%. See on arvuliselt. Aga need ettevõtete arvud erinevad väga vähe kasumilaekumiste protsentidest, kasumilaekumise protsendid on ligilähedaselt samad. Liiduettevõtted kuuluvad üldjuhul kõik III gruppi. Peale selle on väikseid liiduettevõtteid kontorite näol, mis pooleldi on ettevõtted ja ei ole ka. Need kuuluvad I gruppi, kuid nende osatähtsus ja fiskaalne tähtsus on väga väike, nendest ei tasu rääkidagi.

Teine küsimus – kui "Integrali" tulud ei laeku hästi vabariigi ja kohalike omavalitsuste eelarvesse. See oleks selline situatsioon, kus Ülemnõukogu vastavaid seadusi Eesti Vabariigi territooriumil ei täideta. Ma usun, et Ülemnõukogu võtab siis vastu mingisugused muud sanktsioonid ja kohustab valitsust neid sanktsioone ellu viima. Aitäh!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud ettekandja! Minu esimene küsimus puudutab § 13 ja 14. Nimelt ei nähtu nendest paragrahvidest, et see seadus soodustaks ettevõtteid oma töötajatele täienduskoolitust tegema, et oleks inimlikult suhtunud materiaalse abiga seotud väljamaksetesse. Kas selles osas on võimalik seadusprojekti ka veel parandada?

Teine küsimus puudutab spordiorganisatsioone, spordiliite. Praeguses projektis ei ole nendest üldse ühtegi sõna juttu. Minu arvates oleks otstarbekas rääkida nendest kõikjal, kus räägitakse loomingulistest liitudest. See on siis § 3 ja ka § 13. Sest vastasel korral me oma spordiliite ja spordiinimesi tulevases vabas Eestis küll kuidagi ei aita. Aitäh!

E. Roose

Seda siit maksuseadusest küll välja ei loe, et koolituskulutused on maksuvabad, aga koolituskulutused lähevad ettevõtte omahinda ja raamatupidamisarvestuse eeskirjade kohaselt on nad ka praegu omahinnalised kulutused, mistõttu nad ei kuulu maksubaasi alla. Materiaalse abi summad, mis makstakse välja, maksustatakse peale mõningate väikeste erandite nende tulusaajate poole pealt. Neid vaadatakse ka kui ettevõtte kulutusi, tähendab materiaalse abi kulutused võivad olla mitmesugused. Selleks võivad olla otsesed väljamaksed, sissemaksed erilistesse ettevõtte või firma pensionifondidesse, lastetoetus emadele jne. Igal juhul lähevad nad ettevõtte tulumaksu seisukohast kulude poole peale.

Nüüd spordiliidud. § 13 p. 3 on sees põhimõtte, et spordiliitudele ja spordiklubidele võib neid annetusi teha maksuvabalt kuni 5% ulatuses, kui nad on registreeritud fondid vabariigi

tasandil. Mis puudutab § 3 p. 2 ja võrdsustamise loominguliste liitudega, siis see oli täna komisjoni laiendatud istungil arutusel. Ja siin me peame olema ettevaatlikud. Usun, et pärast spordiühinguid tekib hulk teisi pretendente ja lõpuks pole ühtegi argumenti, mille alusel võiks sellise soodustuse ära ütelda. § 3 p. 2 on välja toodud, arvestades eriolukordi, milles praegu loominguliste liitude ettevõtted on. Need on küllalt väikse brutokasumiga ettevõtted, põhiliselt "Arsi" ettevõtted ja Teatriühingu kombinaat. Ja kes on senimaani olnud riiklikest maksudest vabad, kes kannavad seda missioonitööd, kas need spordiettevõtted Tallinnas ja Tartus? Kas näiteks "Vihur", suusavabrik ja Tartu Spordivabrik täidavad nüüd ainult missiooni või näevad nad spordivarustuse tootmist puhtal kujul kui ettevõtlust? Selles on võib-olla põhimõtteline vahe. Aga ma usun, et see on diskuteeritav küsimus. Pakuksin välja viia see diskussioon järgmisele lugemisele ja ette valmistada vastavates komisjonides.

A. Tähiste

Austatud eesistuja, lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust. Väitsite, et brutotulu mõiste selgub, kui lugeda raamatupidamise eeskirju. Minu küsimus tundub ehk asjatundmatu, aga kas ei oleks mõistlik seletada mõiste ära juba siin seaduses.

Ja teine küsimus. Te rääkisite ekspertiisidest, mis on sellele seadusele tehtud. Võib-olla läks kõrvust mööda, aga kas ettevõtjad, välja arvatud siis tootjate liit, on kogu ettevalmistatava maksupaketi kohta ka mingi ekspertarvamuse andnud. Mismoodi see paneb neid toimima? Aitäh!

E. Roose

Raamatupidamise põhimääruses on brutotulu seletus mitme lehekülje peal ja ma ei tea, kui mõistlik on neidsamu mõisteid antud seadusesse lülitada. Kui te leiate, et on mõistlik, siis võib seda teha. Mingeid struktuurilisi ega ka maksusüsteemi ülesehituse vastuväiteid siin autoritelt ega ilmselt ka mitte valitsuselt ei tule. See on teie otsustada.

Nüüd ekspertiisist. Tootjate liidu ekspertiis tehti 25. mail ja mälu järgi ütles, et seal olid töökollektiivide liidu esindused, väikeettevõtete assotsiatsioon, talunike esindus – ma võin nimetustes eksida, vabandust, kui keegi tunneb ennast puudutatuna –, Kaubanduskoda, mingi kooperatiivide liit, ma ei tea, kuidas selle täpne nimetus oli, ei mäleta lihtsalt peast. Ühesõnaga kõik, kellele me olime materjalid välja saatnud, keda me arvasime Eestis olevat. Kõik peale ühe tulid ka kohale. Kõik esitasid ettepanekud kirjalikult ja kõik segased küsimused arutasime üle kahe tunni kestnud diskussioonis läbi. Nii et sellest üritusest võeti maksimaalselt osa. Aitäh!

A. Gussev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on kaks lühikest küsimust.

Loomulikult on ühte või teist seaduseelnõu tunduvalt lihtsam arutada, teades, kui palju raha me nendest maksudest loodame saada näiteks planeeritava 1991. aastal ja milleks me kavatseme seda kulutada. Vististi võiks öelda, kui palju see peaks olema: 40 või 50 protsenti, olenevalt tekkivatest vajadustest. Kas te ei saaks seda täpsemalt ära näidata, mitte nii, et see on põhiliselt haridus, tervishoid ja kultuur. Ilmselt on seal ka teisi artikleid, mille kulutusi annaks vähendada. See ei olegi ehk õieti mitte küsimus, vaid rohkem soov edaspidi arutusele tulevate maksuseaduste ja -seaduseelnõude kohta.

Ja teine, küllalt keeruline küsimus. Eile pärast istungjärku kohtusin ma "Integrali" juhtkonnaga, liiduettevõtete direktoritega. Peame tunnustama, et oleme need ettevõtted unustanud. Keegi ei tegele nendega ja keegi juhtkonnast ei kohtu nendega, sellealast tööd ei kavandata. Kuid see on sissejuhatuseks. Sealse vestluse põhjal on mul teile küsimus. Vabariik keeldus maksmast Liidu eelarvesse isegi seda summat, mida peeti võimalikuks maksta – ca 150–170 milj. rubla. "Integrali" põhikiri, mida te vististi pole lugenud, kuigi me seda siin kõvasti kritiseerime, näeb ette 50 protsendi ülekandmist Liidu eelarvesse ja 50 protsendi suunamist "Integrali" kuuluvate ettevõtete töötajate vajadusteks.

Niisiis, öelge palun, mille poolest see "Integrali" nn. omavolitsemine vabariigi ulatuses erineb vabariigi nn. omavolitsemisest NSV Liidu ulatuses? Tänan!

E. Roose

Niisiis vastus härra Gussevi esimesele küsimusele. Kui palju me planeerime saada raha ettevõtte tulumaksuga, seda ma kandsin ette, ja kuhu me raha paneme, selle otsustab Ülemnõukogu 1990. aasta riigieelarve küsimusi arutades.

Kohalikele omavalitsustele laekunud raha kulutamise üle otsustavad kohalikud omavalitsused ja seda Ülemnõukogus ega valitsuses ei arutata. Järelikult see protsess, mille vastu te huvi tunnete, seisab meil ees. Aga ma usun, et infrastruktuuri, põhiliselt tervishoidu, haridust, kultuuri, teadust jne. puudutavad kulutused jäävad samale tasemele või suurenevad. Kulutused, mis senimaani on ette nähtud rahvamajanduse arendamiseks, tõenäoliselt vähenevad, nagu te eile võisite tõdeda, arvatavasti suurenevad ka kulutused kõigile sotsiaalabirahadele ja ilmselt tuleb väga suur struktuurimuutus vahekorras üleliiduliste maksetega. Kuna ettevõtte tulumaks ei laeku selektiivselt ühtegi fondi, vaid laekub eelarvesse tervikuna, siis jaguneb ta koos teiste maksudega eelarvete kõigi kulude vahel ära.

Teine küsimus. Väide, et üleliiduliste ettevõtetega ei ole keegi tegelnud, ei pea päriselt paika. Majandusministeeriumis tehti jaanuari-veebruarikuus väga põhjalik analüüs 120 ettevõttele, kelle esindajad ka kohale kutsuti. Seal olid nii kohaliku tööstuse ettevõtted, metsatööstusettevõtted kui ka kergetööstusettevõtted, mis ei kuulu tõesti üleliidulisse alluvusse, kuid seal olid ka masinatööstusettevõtted, kes üldjuhul kuuluvad üleliidulisse otsealluvusse. Me kutsusime sinna ka esindajaid nendest ettevõtetest, kes ei ole Eestiga väga palju seotud, nagu Sillamäe "Baltijets" ja "Dvigatel", kuid esindajad ei tulnud ja oma majanduslikke ootusi selle kohta, kuidas nad uute maksukoormuste ja hinnamuudatuste korral välja tulevad, meile ei esitanud. Järelikult on küsimus lihtsalt selles, et ühepoolset kontakti ei saa olla, see võib olla ainult kahepoolne. Kui edaspidi oleksite nõus tegema seda analüüsi koos vabariigi valitsusega, siis oleks see tõenäoliselt väga kasulik mõlemale poolele. Minu kompetentsi ei kuulu ilmselt vastata küsimustele, miks Eesti Vabariik ei maksa üleliidulisi makse või miks ta ei maksnud poolt ära. See on Ülemnõukogu vastava otsuse täitmine ainult valitsuse poolt. "Integrali" põhikirja pole ma kritiseerinud, kuna ma ei ole sellega tõesti tuttav. Väga hea, et te informeerisite, kuidas "Integrali" üks põhikirjapunkt on sõnastatud. Muidugi tahaks tutvuda täieliku põhikirjaga. Aitäh!

A. Zöbin

Lugupeetud ettekandja, mul on kaks küsimust, mis puudutavad § 14. Selle paragrahvi 3. punkt näeb ette kulutused kingituste tegemiseks eraisikuile ja gruppidele, reise, vastuvõttude ja riiklike ürituste korraldamiseks. Peetakse silmas ettevõtete suuri kulutusi reklaamiks, välisspetsialistide vastuvõtmist ja oma kaupade reklaamimist. Kas see on loogiline? See on esimene küsimus.

Teine küsimus puudutab kulutusi parteidele ja poliitilistele üritustele. Kas siin on mõeldud ka ühiskondlikke organisatsioone, kas neid maksustatakse või mitte?

E. Roose

Reklaamikulud lähevad üldjuhul ettevõtete omahinda. Nad ei kuulu maksubaasi alla ja meie ettevõtete reklaamikulud on senimaani kogu omahinna struktuuris tõesti väga väikesed olnud. Peame harjuma mõttega, et see kulutuste osa tulevikus suureneb. Mis puudutab aga kulutusi inimeste ja nende gruppide vastuvõtmiseks, s.t. § 14 p. 3, siis neid tuleb ilmselt piirata, sest ka meie naabrite – soomlaste kogemus näitab hästi, milleni see välja viib. Meilgi on juba olnud selliseid juhuseid, kus lepingute või mingite lepingusoodustuste saamiseks tehakse väga palju väga kalleid vastuvõtte. Võtkem eeskju teistest riikidest, kus valitsused on piiranud külaliste

vastuvõtule tehtud kulutusi, mis ei lähe maksu alla. Meie valitsusel on samuti kavatsus seda teha. Mis puudutab sama paragrahvi 2. punkti "kulutused parteidele ja poliitilistele üritustele", siis te pakute, et ka poliitilistele liikumistele. Ilmselt on see küsimus aktsepteeritav ja ma pakun, et majanduskomisjon arutaks selle läbi oma järgmisel istungil.

E. Tupp

Lugupeetud härra Roose! Minu küsimus puudutab seda, mida küsis proua Aaskivi, ja selle kohta on saadud ka kiri Spordiliidult. Seal on veel üks väikene lisapunkt, mis puudutab brutokasumi vähenemist, s.o. § 13 p. 3, et 10% 5% asemel. Kuidas te sellesse muudatusse suhtute. Tänan!

E. Roose

Kui me seda punkti § 13 lg. 1 p. 3 formuleerisime, siis tegime ligikaudse tasemearvestuse. Kui võtaksime 10%, siis praegusest brutokasumist 1,6 miljardit oleks see 160 miljonit rubla. Leidsime, et see on väga suur summa, kui kõik hakkaksid seda 100%-liselt kasutama, ja 5% tundus olevat realistlikum. Isegi sel juhul, kui kõik ettevõtted neid annetusi ei tee, jääks järelikult 80 miljonit rubla. Seejuures pöörasime tähelepanu teiste riikide maksukogemusele, kus neid piiranguid siiski tehakse. Aga ekspertidele tundus, et 5% on realistlikum summa kui 10%, see on rohkem üle pakutud. Aitäh, te võite seda arvamust muidugi muuta.

H. Kostabi

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud härra Roose, austatud kolleegid! § 10 on tulude ja kulude arvestamine. See toimub raamatupidamise eeskirjade alusel, arvatavasti on siin mõeldud neid eeskirju, mis hakkavad kehtima alates 1. jaanuarist 1991. aastal. Kas need eeskirjad on olemas ja kus neid näha saab, kellele nad juba välja on saadetud ja kas nende eeskirjadega on momendil võimalik tutvuda ka maakonna tasandil? Aitäh!

E. Roose

Need eeskirjad kinnitas eelmisel kuul vabariigi valitsus ja valitsus on moodustanud ka raamatupidamistoimkonna, vähemalt määranud selle nõukogu esimehe härra Kallase. Selleks et tuleval aastal uusi raamatupidamise eeskirju evitada, on ette nähtud viia selle aasta kolmel viimasel kuul läbi raamatupidajate väljaõpe. Kinnitatud põhimäärust täiendatakse veel tüüpkontoplaanidega, mida töötab välja raamatupidamistoimkond eelarveliste asutuste varade arvelduste arvestuseeskirjadega, ettevõtte raamatupidamisaruannete liigendatud skeemidega,

esitamise eeskirjadega ja raamatupidamisaruannete skeemidega. Samuti valmistatakse ette kõikide raamatupidajate atesteerimise kord, enne kui nad tuleval aastal tööle hakkavad, ja nad atesteeritakse selle aasta jooksul vastavalt kursuste läbimisele. Aitäh!

A. Veetõusme

Lugupeetud härra juhataja, härra Roose! Mida te ütleksite nendele maakondadele ja linnadele, kes ei ole nõus sellega, et 100% ettevõtte tulumaksust laekub riigieelarvesse, ja kes tahaksid, et osa laekuks maakonna eelarvesse?

E. Roose

Sellest oli juba juttu, lugupeetud härra Veetõusme. See oli § 1 lg. 3 ja tulebki niimoodi, et kõik ei laeku eelarvesse. Millised need protsendivahekorrad on? Ma püüdsin seletada, et kui kohalike ja vabariigi eelarvete suhted saavad korda, siis võib need ka konkreetselt välja pakkuda.

H. Kostabi

Ma vabandan, et pean teistkordselt üle küsima. Kas ma sain õieti aru, et neid eeskirju ei ole veel trükitud ega laiemale üldsusele avalikustatud? Aitäh!

E. Roose

Jah, te saite õieti aru. See protsess hakkab peale 1. oktoobrist. Organiseeritud kujul.

P. Lutt

Lugupeetav härra Roose, te rääkisite, et 1. jaanuarist hakkab kehtima uus raamatupidamisjuhend. Nagu me teame, ei ole praegu praktiliselt 40% põllumajanduse raamatupidamistööst mitte majandi huvides, vaid seda tehakse riigi või teab kelle huvides. Kas uus raamatupidamisjuhend näeb ka ette, et põllumajandusraamatupidamine peab töötama teiste firmade või teab kelle huvides?

E. Roose

Raamatupidamise eeskirjad, mis selles põhimääruses kajastuvad, on kõikidele ettevõtetüüpidele ühesugused ja mitmesugustel alustel, siin ei tehta vahet, kellele need raamatupidamisaruanded esitatakse. Arvatavasti on teil see probleem, et põllumajandus esitab praegu väga palju statistilist aruandlust, eriti raamatupidamisaruandluse tasemel, mida

loetakse üldiselt tobeduseks. See puudutab tõesti seda osa, mis tuleks ära jätta ja mida me enam tulevast aastast üleliidulisele tasandile ei peaks transformeerima. Aga seda, kas transformeeritakse, seda raamatupidamise põhimäärus ette ei näe, seda peaksid reglementeerima teised normatiivdokumendid.

Juhataja

Suur tänu, Enn Roose. Praegu meil rohkem küsimusi ei ole.

Kas majanduskomisjonil on öelda midagi ka lisainformatsiooniks? Ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem otsustama. Kes on selle poolt, et lugeda Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse esimene lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 74 saadikut. Vastu ja erapooletuid ei ole. Esimene lugemine on lõpetatud.

Eesti Vabariigi riigilõivu seaduseelnõu esimene lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkakem päevakorraga. Eesti Vabariigi seaduse eelnõu riigilõivu kohta. Esimene lugemine. Ettekandeks anname sõna Maksuameti peadirektorile härra Villar Aronile.

V. Aron

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Riigilõivu võtmine toimub praegu Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 29. juuni 1979. aasta seadluse alusel. Teile läbivaatamiseks esitatud seaduseelnõu erineb seni kehtivast ainult üksikutes küsimustes. Nii on sisse viidud riigilõivu võtmine ettevõtte registreerimise ja ümberregistreerimise eest, kauba sisse- ja väljaveo litsentsi taotluse esitamise eest. Välja on jäetud lõiv välismaalt laekuvate summade eest ja mõningad teised niisugused muudatused, mis on tulenenud teistest meie poolt vastuvõetud seadusandlikest aktidest. Lähtudes praegusest olukorrast, on täpsustatud ka riigilõivu soodustusi. Eri otsustega tehtud soodustused on võetud seadusesse sisse. Arvestades seda, et valitsus esitas seaduseelnõu juba aasta algul, oleks vaja viia sisse üks täiendus, lisada notariaaltoimingute eest vabastamistele täiendav, 10. punkt, see on leheküljel 6. Tekst on järgmine: "Talunikud volikirjade tõestamise eest veoautodel ja traktoritel töötamise õiguse kohta." Rahandusministeerium on sellise soodustuse erietsusega juba kehtestanud, otstarbekas oleks ta siis võtta juba seadusesse sisse. Valitsus on läbi vaadanud ka ettevalmistatud määruse

projekti riigilõivu määrade kohta. Määrad nähakse ette praegusel tasemel, arvestades neid muudatusi, mis on toodud seaduseelnõus. Tähendab, on kehtestatud täiendavad määrad nende kohta, mida varem seaduses ei olnud, või siis jäetud ära need, mis on seadusest välja jäänud. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused ettekandjale? Alar Maarend.

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus § 3 kohta. Meile välja jagatud maksukorralduse seaduse paranduste projektis on plaanis anda riigilõivu kehtestamine Ülemnõukogu pädevusse. Kui me vaatame teiste riikide kogemusi, siis on see tavaliselt ikka seadusandja pädevuses. Mispärast on siis § 3 jäetud, et riigilõivu määrad kehtestab Eesti Vabariigi Valitsus? Tänan!

V. Aron

Seda võib teha ka teistmoodi, ükskõik kuidas, kuidas otsustate, nii jääb. Siin on lihtsalt jätkatud senist praktikat. Riigilõivu määrasid tuleb võib-olla vahepeal operatiivselt muuta või sisse viia uusi määrasid ja nii oleks seda kiirem teha. Aga võib ka teistmoodi.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja ja härra Aron! Mul ei ole küsimus, mul on ettepanek, et te annaksite valitsuse nimel need projekteeritavad riigilõivu määrad saadikutele, siis oleks meil kergem seda seadust vastu võtta.

V. Aron

Selle võib teiseks lugemiseks kätte anda kõigile.

P. Grigorjev

Lugupeetud ettekandja, mul on üks küsimus, ma ei hakanud seda seadusest välja otsima. Kas taas tuleb mehel või naisel vormistada notariaalne volitus auto kasutamise peale, kui auto kuulub teisele abielupoolele! See on ju absurd! Minu raha eest ostetud auto ja ma pean veel notariaallõivu maksma! Kas see jäetakse alles? Tänan!

V. Aron

See ei ole riigilõivu küsimus. Kui selliste volituste olemasolu nõutakse, siis tuleb riigilõiv maksta.

A. Zõbin

Ma leian, et sellist seadust ei peaks vastu võtma, kuni ei ole kehtestatud määrad. On soovitatav kehtestada need määrad selle seadusega, kuna ma eriti sel suvel puutusin mitmeid kordi kokku sellega, et neidsamu määrasid asendati 5–6, 10 korda. Paneb lausa imestama. Eriti käib see notariaalkontorite kohta. Neis asjades peaks lihtsalt südametunnistust olema, eriti auto kasutamise volituste vormistamisel. On sigadus maksta 80–70 rubla, kui tegemist ei ole sugulasega, kui aga on sugulane, siis 15 või 20 rubla. Kas selliseid asju tohib siis teha! Seepärast teen ma ettepaneku seda seadust mitte vastu võtta, kuni seal pole selgelt öeldud, kui palju ja mille eest tuleb maksta. Muidu tuleb kellelegi ministeeriumis või notariaalkontoris midagi pähe, esitatakse oma ettepanekud ja pärast asendatakse nende ettepanekute alusel kõik arvud ja numbrid. Kõik. Tänan!

V. Aron

Minu meelest me juba leppisime siin kokku, et järgmiseks lugemiseks anname kõik need määrad ka sinna juurde. Ja siis otsustab Ülemnõukogu, kas ta võtta seaduse lisasse sisse või jätta valitsuse otsustada. Nii et see on teie otsustada.

J. Telgmaa

Lugupeetud härra Aron, me just eile leppisime kokku, et juriidiliselt me ei kuulu enam NSV Liitu. Selle seaduse § 2 ja edasi ma loen aga, et me teeme ettekirjutusi koos NSV Liiduga – NSV Liitu isikute küllakutsumine, sissesõit, NSV Liidu kodakondsuse tahtmine. Mis on meil pistmist NSV Liiduga, kui me juriidiliselt sinna ei kuulu, nagu me eile kokku leppisime? Aitäh!

V. Aron

Valitsus vaatas selle läbi aasta algul, jaanuarikuus ja see esitati Ülemnõukogule juba siis. Seepärast on ka redaktsiooniliselt vaja veel muidki parandusi teha. Aga ta on ametlikult valitsuse poolt esitatud dokument. Nii et kõik, mis on vaja teha, tuleb teiseks lugemiseks loomulikult sisse viia.

S. Sovetnikov

Lugupeetud peadirektor, minu märkus, õigemini küsimus puudutab § 2 p. 4. Selles räägitakse riigilõivu võtmisest perekonnaseisuaktide registreerimise pealt. Minu mitmeaastase töö kogemus ütleb, et peame kirja panema ja võtma riigilõivu veel ka kõrg- ja keskeriõppeasutuste diplomite ja keskkooli lõputunnistuste korduva väljaandmise eest. Oma tööpraktika jooksul olen ma välja andnud kümneid selliseid diplomeid, see hakkab juba lihtsalt ära tüütama. Võib-olla tõstaks see meie kodanike valvsust selliste tähtsate riiklike dokumentide hoidmisel. Tänan!

V. Aron

Notariaalkontorites ja kohalike omavalitsuste täitevorganites tehtavate notariaaltoimingute eest võetakse riigilõivu. See haarabki ära kirjade tõestamist ja kõiki selliseid asju. Nii et see on tegelikult olemas. Ja selle eest on siamaani olnud riigilõiv ja jääb ka edaspidi.

E. Parder

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja. Kas te võiksite öelda, kas need riigilõivu tariifid lähevad nüüd üldjuhul praeguse tariifiga võrreldes suuremaks ja kui palju umbes?

V. Aron

Ma ütlesin kohe alguses, et riigilõivu määrad jäävad samale tasemele, mis nad on praegu. Muudatused on ainult selles osas, mis on juurde tulnud või mis me oleme välja jätnud seoses vahepeal vastuvõetud täiendavate aktidega. Kõik muu jääb täpselt samale tasemele, mis oli senimaani ja on praegu.

Juhataja

Suur tänu, härra Aron, meil ei ole teile rohkem küsimusi.

Kas majanduskomisjonil on sõna informatsiooniks? Ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem otsustama. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lugeda Eesti Vabariigi riigilõivu seaduse eelnõu esimene lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 69 rahvasaadikut, vastu on 1, erapooletuid ei ole. Esimene lugemine on lõpetatud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu tegevusloamaksu kohta esimene lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkakem päevakorraga, "Eesti Vabariigi seaduseelnõu tegevusloamaksu kohta" esimene lugemine. Ettekandja on Maksuameti peadirektor härra Villar Aron.

V. Aron

Tegevusloamaks asendab praegu üksikisikute suhtes kehtivat patendimaksu. Uus moment on see, et eelnõus nähakse teatud juhtudel ette ka juriidiliste isikute maksustamine, see on mõeldud rakendada neil juhtudel, kui ettevõtte tulud valdavalt laekuvad sularahas ja ka kulud tehakse sularahas. Sellistes tingimustes on tegelikult välistatud maksustatava tulu õigsuse kontroll. Niisuguste ettevõtete näiteks võiks tuua toitlustusettevõtted, kooperatiivid, väikeettevõtted, eraettevõtted, samuti taksoteenindusettevõtted, kus ei ole võimalik kindlaks määrata tegelikke tulusid. Sama teed mööda on läinud ka Leedu. Eelnõu arutamisel majanduskomisjonis oli arvamusi, et seaduses ei ole kindlaks määratud kriteeriumeid, millest lähtudes võib kohalik omavalitsus kehtestada juriidilisele isikule tegevusloamaksu. Mõeldud oli see kirja panna rakendamise juhendis. Kui aga peetakse vajalikuks lülitada see seadusesse, siis võib seda teiseks lugemiseks ka teha.

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused ettekandjale? Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Esimene küsimus oleks selline. § 3 sätestab, et juriidilisele isikule antakse tähtajata tegevusluba, § 4 – üksikisikule antakse individuaalse töö luba kindlaksmääratud tähtajaks. Miks selline ebavõrdsus? Teine küsimus, üksikisikutele tegevusloa väljaandmise eest võetakse kehtestatud korras ja suuruses riigilõivu, § 6 ei selgu, kas seda võetakse ka juriidilise isiku käest. Aitäh!

V. Aron

Siin on niisugune asi, et ettevõtteseaduse kohaselt antakse ettevõttele tähtajata tegutsemisluba ja seetõttu ei ole talle vaja anda igaks aastaks eraldi tegutsemisluba. Üksikisikutele annab aga

igal üksikjuhul kohalik omavalitsus loa välja teatud perioodiks, mis ajaks inimene ise tahab seda luba saada, kas mõneks kuuks, aastaks või mitmeks aastaks. Kohalik omavalitsus otsustab, kui pika aja peale see luba antakse. Tegevusloa kohta antakse dokument, mis inimesele kätte jääb, ta võib seda igale kontrollile esitada. Igal juhul antakse see kuni aasta lõpuni. Ja igal aastal, vaatamata sellele, et kohalik omavalitsus on andnud talle loa rohkemaks ajaks kui üheks aastaks, peab ta taotlema uue dokumendi, uue loa, aga mitte enam kohalikust omavalitsusest, vaid Maksuametist.

§ 6, riigilõiv. See on niimoodi, et üksikisikutele on tegevusloa või siis ka registreerimistunnistuse väljaandmisel ette nähtud riigilõivu maksmine. See on siamaani nii olnud ja on säilitatud ka riigilõivumäärades edaspidiseks. See on 10 rubla.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud härra Aron! Kui palju ootate raha selle seaduse kaudu riigieelarvesse? Ja teiseks, kas te kommenteeriksite pisut seda § 15, kuidas on selle Eesti NSV maksukorralduse seaduse kasutamisega kõikide nende seaduste puhul, kas sinna tuleb ka tulevikus viia sisse mingisuguseid parandusi või täiendusi või kuidas need asjad omavahel seotud on? Aitäh!

V. Aron

Rahaga on niimoodi, et see summa iseendast on ääretult väike. 1989. aastal laekus patendimaksu 800 000 rubla aastas. Ma arvan, et see summa ei saa oluliselt suurem olla ka edaspidi, võib-olla läheb miljoni peale, võib-olla tavalise kasvu korras natukene suureneb. Aga ta on väga oluline selleks, et legaliseerida salaja töötavad inimesed. Muide, varem näiteks, kui seda patendimaksu ei kehtinud, oli registreeritud individuaaltöö tegijaid vabariigi peale kokku umbes 300 inimest. Ja vahelejäajaid oli ka teist sama palju, aga tabada on neid muidugi raske. Pärast patendimaksu kehtestamist ja patentide väljaandmist oli näiteks 1989. aastal patendi alusel töötajaid üle 6000. Ma olen kaugel sellest, et arvata, nagu oleks kõigil, kes tegutsevad, nüüd registreerimistunnistus või patent olemas. Seda ma ei usu, neid on ilma selleta veel küll ja küll. Aga ikkagi on siin juba kuskil üle 20-kordne kasv. See näitab, et inimesed teavad ette ära, mis neid ootab, nad teavad, kui palju peavad maksma. Nad teavad, et neid rohkem ei tülitata ega kontrollita, ja see on neile väga kasulik. Nüüd § 15, vastutus maksukorralduse seadusega ettenähtud korras, maksukorralduse seaduses on ette nähtud mitmesuguseid vastutuse liike. Meil on praegu ettevalmistamisel karistuste määrad ja need on juba paar korda läbinud ka justiitsministeeriumi, Tartu Ülikooli õigusteaduskonna,

siseministeeriumi, prokuratuuri ja teiste asjaosaliste ekspertiisi. Nii administratiivõigusrikkumiste koodeksisse paranduste tegemiseks trahvimäärade kohta kui ka kriminaalkoodeksisse paranduste tegemise kohta. Ja loodetavasti oleme lähemal ajal võimelised esitama need valitsusele läbivaatamiseks.

J. Allik

Lugupeetud härra ettekandja! Kuidas te suhtute ettepanekusse, et isik, kes on alustanud tegevust tegevusloamaksu alusel, võib ise nõuda enda übermaksustamist ettevõtte või üksikisiku tulumaksu alusel. Ühesõnaga, see ei oleks mitte kindlalt normeeritud tegevusalade järgi, vaid ettevõtjal on vabadus valida, millise maksu järgi ta töötab.

V. Aron

Siin on niisugune kord, et kohalik omavalitsus määrab kindlaks, missugustel tegevusaladel võib töötada ainult tegevusloa alusel, missugustel võib inimene ise otsustada, kas ta võtab registreerimistunnistuse ja maksab siis muidugi üksikisiku tulumaksu või võtab ta tegevusloa või on lubatud töötada ainult registreerimistunnistuse alusel. Nii et kohalik omavalitsus määrab kindlaks tegevusalade loetelu, mis ühe või teise alla kuulub.

A. Zõbin

Mul on ettekandjale järgmine küsimus. Kommenteerige, palun, § 6 muudatusettepanekut: anda tegevusalade loetelu ja riigilõivu suurus seaduses, mis võetakse vastu üheaegselt selle seadusega. Tänan!

V. Aron

§ 6 on öeldud, et tegevusloa väljaandmise eest võetakse kehtestatud korras ja suuruses riigilõivu. Ma juba ütlesin, et riigilõivu määrade projektis on sees riigilõiv 10 rubla. See ei ole uus asi, ka praegu võetakse patendi väljaandmise eest riigilõivu.

R. Järlik

Austatud ettekandja, ma vabandan juba ette, kui mu küsimus väljendab lihtsalt võhiku seisukohta majandusajades, aga ma küsin siiski, kas § 14 ei ole sõnastatud piisava selgusega või vastandub esimene lause teisele. Kas üksikisiku tulu, millelt on tasutud tegevusloamaks, ei olegi tegevusloa alusel toimivas tegevuses saadud tulu? Aitäh!

V. Aron

Siin on niisugune asi. See on jah tegevusloa alusel saadud tulu ega kuulu tulumaksustamisele. Aga kui inimesel on mingeid teisi tulusid veel, näiteks, ta töötab palgalisena, saab palka ning peale selle töötab tegevusloa alusel ja saab tulu, siis selleks, et kindlaks määrata inimese tulumaks, tuleb need tulud liita, sest muidu toimub eraldi maksustamine ja sellest oleneb maksu määr. Küsimus on selles, et üks, kes töötab tegevusloa alusel, sellel jääb siis välja, teisel, kes töötab kohakaasluse alusel ja saab sealt palka, liidetakse kokku. Kusjuures tegevusloamaks võetakse sel juhul maha tulumaksust, mis on arvatatud kogu tulusumma pealt.

P. Grigorjev

Lugupeetud ettekandja, mul oleks üks küsimus ja üks soov. Kelle kätte jäävad selle maksuga sissenõutavad summad: kas omavalitsusorganite kätte või riigieelarvesse? Ja teiseks tahaks, et teise lugemise ajaks oleksid meil käes tegevusloa vormid ja selle loa väljastamise eest maksu sissenõudmise kord. Nii saaks mingilgi moel hoida ära bürokratismi ning vististi ka altkäemaksu võtmist selle loa vormistamisel. Tänan!

V. Aron

Maksukorralduse seaduse kohaselt laekub tegevusloamaks kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Nüüd ettepanek, et teiseks lugemiseks oleks olemas maksu rakendamise vorm, tegevusloa vorm. Millal teine lugemine võiks tulla?

Juhataja

Kõik oleneb sellest, kui valmis on ...

V. Aron

Millal järgmine istungjärg tuleb?

Juhataja

Istungjärg tuleb 20. augustist.

V. Aron

Jah. Saab küll.

L. Arro

Lugupeetud ettekandja, seaduse projektis on märgitud, et tegevusloa annab välja kohalik nõukogu ja ka tegevusloamaks läheb kohalikku nõukogusse. Kas ei ole sellist kartust, et tekib hulk väikeettevõtteid juriidiliste isikutena, kes hakkavad töötama tegevusloa järgi, kauplevad kohalikust nõukogust välja väga väikesed maksud ja selle arvel riigieelarvesse tulumaksu ei laeku?

V. Aron

Jaa, see võimalus on juhul, kui me ei määra kindlaks, missuguste ettevõtete kohta see maks võib kehtima hakata. Aga ma ütlesin, et ilmtingimata peab kas rakendamise korra dokumendis või siis juba seaduse tekstis olema sees kriteerium, kellele võidakse üldse luba anda. Ma kordan veel, et see saab käia ainult niisuguste ettevõtete kohta, kelle tulused praktiliselt ei ole võimalik kindlaks määrata. See on omamoodi hindamine, tulu hindamise vorm. Ükski riik ei ole siiani saanud hakkama sellega, et kõik tulud maksustatakse ilma tulude hindamiseta. Igal pool on nii inimestel kui ka ettevõtetel selliseid tuluseid, mis tuleb lihtsalt hinnangu järgi kindlaks määrata. Ma võin tuua teile ühe tsitaadi Selteri ettekandest Eesti Vabariigi maksureformi arutelul. Ta ütles niimoodi: "Mitte alati pole võimalik makse määrata kindlate ja selgete andmete varal. Riik ei või aga ka neil kordadel loobuda maksu võtmisest." Ja ta ei võigi seda, sest maks, mida osalt kodanikelt pole tõenduste puudumise tõttu võimalik võtta, kuulub kui ebaõiglane likvideerimisele. Neil juhtudel maksustatakse hindamise alusel. Ja nii toimitakse ka teistes riikides.

A. Sirendi

Austatud ettekandja, ma tahtsin tänada Arrot, et ta mu küsimuse ära küsis. Ainult et mul on ettepanek see mõte ikkagi seadusesse sisse panna, sest see küsimus tekib igaühel kohe, kui ta seadust loeb. Kuidas on riigieelarve ja kohalike eelarvete huvid kaitstud sellise seaduse olemasolu korral, kui kohalik eelarve ise määrab nimekirja, mille järgi võetakse makse, ja määrab ka maksumäärad ning selle, kelle käest võtab ja kui palju võtab.

V. Aron

Sain aru. Nähtavasti tuleb kriteeriumid, mille alusel juriidilisele isikule võib välja anda tegevusloa, lülitada seaduse teksti, mitte selle rakendamise korda.

A. Veetõusme

Lugupeetud härra juhataja, härra Aron! Eelmisi küsimusi arvestades on mul ettepanek, et valitsus annaks § 1 täienduseks need tegevusvaldkonnad, kus võiks välja anda tegevusluba. Aitäh!

Juhataja

Tundub, et härra Aron ei kommenteerinud. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Mul oli täpselt sama küsimus, mis eelmisel saadikul, seepärast võtan ma selle maha.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kas ei oleks õigem kirjutada § 14 viimane lõik niimoodi, et juriidilise isiku tulud, mis on saadud tegutsemisest tegevusloa alusel, ei kuulu maksustamisele. Muidu tekib küsimus, et tegevusloamaksu ei maksta tuludelt, vaid õiguselt mingile tegevusele. Siin oli ka Järlikul küsimusi.

V. Aron

Tegelikult on olukord selline, et tegevusloamaksu makstakse tuludelt, mitte õiguselt tegevusele. Tegutsemise loa saab ta juba oma ettevõtte registreerimisel ja see on hoopis teine asi. Tegevusloamaks on tuludelt. Kuigi nad ei ole kindlaks määratud konkreetselt selle ühe ettevõtte või ühe inimese kohta, vaid on lähtunud mingitest kaudsetest andmetest ja määrad on tehtud hindamise tulemusena.

Juhataja

Suur tänu! Kuidas me nüüd otsustame. Aleksei Zõbinil on kolmas kord. Kui arvestame, et teine kord ta loobus, siis on tal õigus. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Ma palun väga vabandust, kuid sellegipoolest ei laiene see tegevusliik üldse lastele, haigetele ja vanuritele. Seepärast oleks siiski soovitatav määrata seaduses piirvanus, millest alates inimesed ei pea maksu maksma. Võib ju kujuneda olukord, kus vanurid palju toodangut valmistada ei suuda, aga tahavad sellega tegelda. Oleks soovitatav, et seadus arvestaks maksu sissenõudmisel vanusetsensust.

V. Aron

Vanusest siin lähtuda ei saa. Mõni inimene võib olla 40-aastaselt poolest saadik töövõimetu, teine on 80-aastaselt väga suure töövõimega. Me peame ikkagi enam-vähem lähtuma sellest, palju inimene võib tulu saada ja palju ta tegelikult ka saab. Kohalikel võimuorganitel, kes kehtestavad need maksumäärad, on aga õigus arvestada seejuures ka muid tingimusi – maksukõrgendusi, maksuvahendusi jmt. Kui näiteks kellelgi töötavad kaasa perekonnaliikmed, võib olla maksukõrgendus, teistel, kus on arvestatud ka mingisuguseid eritingimusi, kas või vanust, võidakse maksumäära vähendada, see on kohaliku võimuorganite pädevuses. Ka praegu on see nii.

Juhataja

Suur tänu, härra Aron. Rohkem teile küsimusi ei ole.

Ma küsin jällegi, kas majanduskomisjon tahab midagi lisada? Ei taha. Õiguskomisjon ka ei taha.

Lugupeetud Ülemnõukogu, on aeg otsustada. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lugeda Eesti Vabariigi tegevusloamaksu seaduse eelnõu esimene lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 71 saadikut, vastu ja erapooletuid ei ole. Esimene lugemine on lõpetatud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Muudatuste ja täienduste kohta Eesti NSV maksukorralduse seaduses" esimene lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, jätkakem päevakorraga. 8. päevakorrapunkt on seaduseelnõu "Muudatuste ja täienduste kohta Eesti NSV maksukorralduse seaduses" esimene lugemine. Ettekandja on Maksuameti peadirektor härra Villar Aron.

V. Aron

Härra Roosele esitati küsimus, et missugust materjali peab siis vaatama, enne anti üks materjal välja, pärast teine. Siin on vist tegelikult tekkinud väike arusaamatus. Teile jagati välja lihtsalt väljavõtted maksukorralduse seadusest, mille kohta neid muudatusi tahetakse

teha. Siis on näha, missugune tekst on maksukorralduse seaduses praegu ja mida tahetakse muuta.

Üksikute maksude kohta käivate seaduste ettevalmistamisel maksukorralduse seaduse alusel on tekkinud vajadus muuta selle seaduse mõningaid sätteid. Selle peamiseks põhjusteks on esiteks asjaolu, et seaduse järgi kehtestab ettevõtetelt võetavad maksud valitsus. On peetud õigeks, et kõik maksud kehtestatakse seadustena. Seetõttu on vaja sisse viia parandused seaduse paragrahvidesse, kus on ette nähtud maksu kehtestamine valitsuse poolt. Teiseks. Seaduse kohaselt tuleks ettevõtte tulumaksuga maksustada tulud, see on kogu sissetulek, millest on maha arvatud materiaalsed ja nendega võrdsustatud kulud.

Tulumaksuseaduse eelnõu ettevalmistamisel – ja seda me täna ka kuulsime – on leitud, et õige on siiski maksustada kasumit ja seetõttu oleks vaja muuta maksukorralduse seaduse § 8 ja 66, kus on räägitud tulu maksustamisest, mitte kasumist, kasumi maksustamisest.

Kolmandaks. Tulumaksuseaduse eelnõuga on tehtud ettepanek jaotada tulumaks riigi ja kohalike omavalitsuste eelarvete vahel ja seetõttu tuleks muuta maksukorralduse seaduse § 9, kus on ette nähtud eraldi maksumäärad nii riigieelarvele kui kohaliku omavalitsuse eelarvele.

Neljandaks. Sotsiaalmaksuseaduse eelnõu ettevalmistamisel ei peetud õigeks väljamakseid pensionäridele maksust vabastada, seetõttu on vaja tühistada maksukorralduse seaduse § 21.

Viiendaks. On tehtud ettepanek lülitada maksukorraldusest välja saastemaks ja etendusmaks. Kaalutlused on sellised. Saastemaks ei ole oma iseloomult maks, lubatud piirides saaste puhul on see ettevõtte kulu ja saaste puhul üle lubatud normi sanktsioon. Etendusmaksu kehtestavad aga kohalikud omavalitsused, mis on lubatud maksukorralduse seaduse § 5 järgi, ja ei ole vajadust eraldi välja tuua ühte kohaliku omavalitsuse poolt kehtestatavat maksu. Kohalikud omavalitsused võivad § 5 järgi etendusmaksu niikuinii kehtestada, vaatamata sellele, kas see on siin eraldi loetletud või mitte.

Ülemnõukogu keskkonnakomisjon on seisukohal, et saastemaks tuleks jätta maksukorralduse seadusesse järgmistel kaalutlustel.

1. Maksed lubatud saaste puhul tehakse valitsuse kehtestatud määrade järgi ja see ei erine teistest maksudest.

2. Maks on juba valitsuse määrusega kehtestatud.

3. Juhul kui saastemaks arvata maksukorralduse seadusest välja, on vaja vastu võtta eraldi seadus nende maksete kohta. Oleks vaja otsustada, kas saastemaks jätta siis maksukorralduse seadusesse sisse või mitte. Praegu teile esitatud projektis on saastemaks sealt välja arvatud.

Ülemnõukogu majanduskomisjon vaatas läbi esitatud seaduseelnõu ja leidis, et seoses vabariigi valitsuse väljajätmisega §-st 3 tuleb muuta paragrahv, kus oli antud õigus kehtestada

maksed seadustega vabariigi valitsuse ja kohalike omavalitsuste poolt. Jääb siis ainult seadustega või kohaliku omavalitsuse poolt, vabariigi valitsuse poolt mitte. Seega on vaja sisse viia parandused kõigi maksude kohta käivatesse paragrahvidesse, mis puudutavad valitsuse poolt maksu kehtestamist. Väljajagatud projektis on seda tehtud ainult tulumaksu ja mõnede teiste maksude kohta. Teile antud seaduseelnõu esimesed kuus punkti ja 6. ja 9. punkt peaksid seega jääma muutmata, seitsmes punkt aga tuleks sõnastada teises redaktsioonis, tunnistada kehtetuks § 13 p. 1, § 17 p. 1 ja 2, § 20 p. 1, § 21, § 24 p. 1 ja 2, § 36 p. 1 ja § 39 p. 1 ja 2. Need oleksid siis kõik punktid, kus valitsusele oli antud õigus kehtestada maks.

Kuna investeeringute maks ja loodusvarade maks on juba kehtestatud, siis on otstarbekas säilitada § 24 p. 1 ja 2 ning § 36 p. 1 kehtivus kuni 1990. aasta lõpuni. Ja aasta lõpuks peaksid nad olema juba siis edaspidiseks vastu võetud ka seadusega. Kui me praegu tunnistame nad kehtetuks ja uut seadust veel ei ole, siis vahepeal maksud ei toimiks.

Kui saastemaks otsustatakse maksukorralduse seaduses säilitada, tuleks tühistada ka § 50 p. 1 ja säilitada selle kehtivus aasta lõpuni, nii nagu sai öeldud investeeringute maksu ja loodusvarade maksu kohta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ja nüüd küsimused. Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Härra Aron, maksukorralduse seaduses on kirjas ka karistused maksudest kõrvalehoidmise ja tulude varjamise eest. Seal on toodud ainult üldsõnaliselt ära kriminaal-, administratiiv-, distsiplinaar- jne. karistus. Ma olen kaugel sellest, et teha maksuseaduses detailseid parandusi karistuste kohta, kuid mulle tundub, et me ei saa maksuseadusi vastu võtta muidu, kui meie laual ei ole ettepanekuid kriminaal-, administratiiv- jne. koodeksite muutmise kohta. Kas te võite öelda, millises seisus on see protsess?

V. Aron

Eelmise punkti juures ma sellest küll ka rääkisin. Esialgsed eelnõud on läbi vaadanud kõik asjaosalised – justiitsministeerium, Tartu Ülikooli õigusteaduskond, prokuratuur, siseministeerium, ühesõnaga kõik õiguskaitseorganid. Ka uus variant on justiitsministeeriumis läbi vaadatud, see on õigusrikkumiste kohta, mis jäi. Ja lähematel päevadel saame juba esitada selle eelnõu valitsusele läbivaatamiseks.

Sama lugu on ka kriminaalkoodeksis, see on koodeksi muudatuste kohta. Justiitsministeerium on seisukohal, et selliseid karistusi ei peaks täpselt üles lugema mitte maksukorralduse seaduses ega mingis muus dokumendis, vaid see tuleks sisse viia koodeksi muudatustena. Liidus tehti küll teistmoodi, neil võeti need vastu eraldi seadusena, aga tõenäoliselt on meil vist siiski õigem koodeksitesse muudatused teha ja asi oleks selge. Nii et lähemate päevade jooksul esitatakse veel valitsusele.

A. Zõbin

Ma vabandan, kuid mulle tundub, et lugupeetud ettekandja loetles muudatusi selles meie ees olevas paberis väga kiiresti, me ei suuda kuulmise järgi neis orienteeruda. Nii ei saa seadust vastu võtta. See on esimene märkus.

Teine punkt on § 10 kohta, õigemini § 10 2. allpunkti kohta. Selles räägitakse, et täiendava tulu piirmäära kehtestab kohalik omavalitsus. Piirmäära võib fikseerida alusseaduses või siis kehtestab selle kõigil juhtudel kohalik omavalitsus. Kuidas siin on, kas nad võivad ise kehtestada "lae" või on see kehtestatud alusseaduses?

V. Aron

Muidugi, need paragrahvid, mis ma siin lugesin, on meie poolt esitatud juba dokumendina, arvestades neid majanduskomisjoni ettepanekuid. Nii et enne teist lugemist saate need kõik kindlasti kätte, kui neid ei ole veel välja jagatud. See 2. punkt käib maksukorralduse seaduse § 10 kohta. Siin näeb § 10 ette, et valitsus kehtestab ettevõtte tulumaksu määrad. Ühesõnaga, see on vaja võtta vastu uues sõnastuses, et Ülemnõukogu kehtestab ettevõtte tulumaksu määrad ja maksmise korra, kui seadusandlusega ei ole kehtestatud teisiti. Punkt 10 või § 10 redaktsioon muutub selleksamal põhjusel, et §-s 3 ei ole enam valitsust, kellel on õigus kehtestada maksu, see jääb Ülemnõukogu pädevusse.

J. Allik

Lugupeetud härra Aron! Ma ei tahaks ikkagi nõus olla § 9 sõnastusega, mis puudutab ettevõtete tulumaksu jaotust vabariigi ja kohalikesse eelarvetesse. Kui ma härra Roosele selle küsimuse esitasin, sain väga mõistliku vastuse, et tuleva aasta riigieelarves kinnitatakse see jaotus pikemaajaliselt, see tähendab stabiilselt. Kuidas teie suhtumine on? Kui sõnastada see paragrahv nii, et ettevõtte tulumaksu jaotus Eesti Vabariigi riigieelarvesse ja kohalikesse eelarvetesse kehtestatakse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt kinnitatud stabiilsete normatiivaktide alusel vastavalt vabariigi valitsuse ja maakondade ning vabariikide linnade

valitsuste kooskõlastatud ettepanekutele. Küsimus on põhimõttes, kas kinnitada igal aastal uuesti, ja keegi ei tea, mis ta saab, või peaks olema stabiilne normatiiv?

V. Aron

Minu arvates peaks olema stabiilne, kuigi ma arvan, et praegu on omaette probleem, kui stabiilne siis ükski asi olla saab.

Aga kui selle kehtestab Ülemnõukogu, siis ei saa keegi teine seda muuta. Ta kehtestatakse nii kauaks, kuni teda muudab Ülemnõukogu. Mitte mingisuguseks tähtjaks, et vaat ilmtingimata viieks aastaks. Viie aasta jooksul võib tulla väga suuri muudatusi. Lihtsam on kehtestada üks kord ja pärast seda muuta, kui Ülemnõukogu kavatseb seda muuta, aga mitte mingi tähtjaga piirata. Ma leian, et nii on õige.

Juhataja

Suur tänu, härra Aron. Meil ei ole teile rohkem küsimusi.

Kas majandus- või õiguskomisjon soovivad midagi lisada? Ei soovi.

Lugupeetud Ülemnõukogu! On aeg otsustada. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lugeda seaduseelnõu "Muudatuste ja täienduste kohta Eesti NSV maksukorralduse seaduses" esimene lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 70 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on kaks. Esimene lugemine on lõpetatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, sellega on erakorralise, 13. istungjärgu päevakord ammendatud. Ülemnõukogu juhatusel on selline ettepanek, et me homme ei viiks läbi plenaaristungit. Materjalid, mis puudutavad teisi lugemisi, on ette valmistamata, neid ei jõutaks puhtfüüsiliselt enne 20. augustit vajalikku kvaliteeti viia. Väga hea oleks homme alatistes komisjonides ja saadikurühmades põhjalikult läbi arutada kõik probleemid, mis kerkisid üles nende seaduste eelnõude esimesel lugemisel. Kas Ülemnõukogu kiidab sellise lähenemisviisi heaks? Ollakse nõus. Sellest tulenevalt oleks sobiv pidada Ülemnõukogu Presiidiumi istung homme kell 11 Kadriorus.

Ja nüüd paar teadaannet.

Saadikurühm "Sotsiaaldemokraatlik fraktsioon", mis asub Rahvarinde platvormil, palub ennast registreerida. Saadikurühma kuuluvad: Ülle Aaskivi, Tõnu Anton, Marju Lauristin, Jaan Lippmaa, Priidu Priks, Andres Tarand, Uno Ugandi, Ants Veetõusme, Rein Veidemann. Rein Veidemann on ka esimees, aseesimees on Ülle Aaskivi.

Samas ma paluksin väga ka kõigil teistel saadikurühmadel ennast korrektselt registreerida, et vanematekogu saaks täie volitusega tööle hakata.

Soovin komisjonidele ja saadikurühmadele homme edukat tööpäeva! Üks hetk.
A. Novohatski.

A. Novohatski

Lugupeetud juhatus, ma sain Sillamäe linna valijatelt ülesande. Nad andsid mulle üle kausta 1662 protestiallkirjaga valitsuse hinnapoliitika vastu. Lubage mul see teile üle anda.